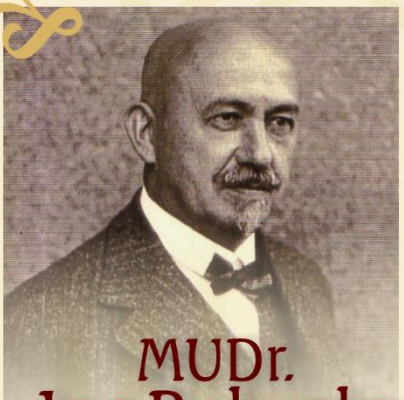

MUDr. Jan Bohuslav Kraicz

1869-1929

Josef Kramář

ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY

Naučná stezka
T.G. Masaryka v širších
souvislostech

MUDr. Jan Bohuslav Kraicz

1869-1929

Josef Kramář & kol.

Tuto knihu věnujeme památce našeho přítele MUDr. Juraje Szánta, bez jehož aktivit by nikdy nevznikla. MUDr. Szántó se nedočkal jejího vydání, neboť dne 22. června 2007 zemřel.

Ivan Kolouch
Josef Kramář

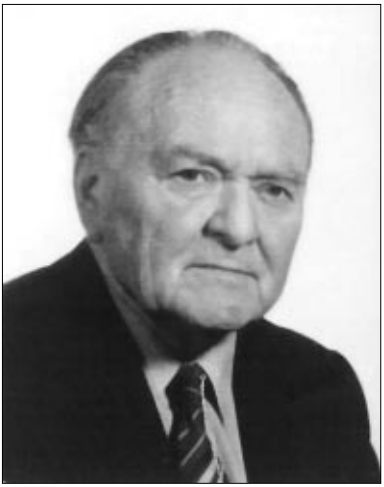

MUDr. Juraj Szántó

Milí čtenáři,

již před časem jsme uvažovali, že vydáme samostatného průvodce **naučnou stezkou T. G. Masaryka**. Pozoruhodná historická studie JUDr. Josefa Kramáře „MUDr. Jan Bohuslav Kraicz“ nás ale inspirovala, abychom plány trochu pozměnili. Ochrana přírody šla vždy ruku v ruce s ochranou kulturních a historických hodnot a naučné stezky nás učí nejen úctě ke krajině, ale i k lidem a naší minulosti. Proto jsme se rozhodli vydat publikaci trochu jinak zaměřenou, jak už napovídá podtitul „Naučná stezka T. G. Masaryka v širších souvislostech“. Její nejdůležitější částí je zmíněný dokument o významné osobnosti Valašského Meziříčí, která měla velký význam pro Masarykovo působení na Valašsku.

Ve druhé části knížky se pak dočtete o několika přírodních, kulturních a historických zajímavostech v okolí Masarykovy naučné stezky.

Český svaz ochránců přírody Valašské Meziříčí

Roky, příroda, lidé...

Naučná stezka T. G. Masaryka byla slavnostně otevřena 26. října 2001. Od té doby už si ji prošly tisíce turistů, kteří se na její trase pokochali krásou okolní přírody a na jednotlivých zastaveních se dozvěděli mnoho zajímavého nejen o místní fauně a floře, ale i o některých významných osobnostech a událostech spojených s dějinami Valašského Meziříčí.

Měkké a ladné křivky východních svahů Hostýnských vrchů, po nichž stezka vede, zůstávají po tisíciletí stejné, avšak okolní příroda se poznenáhlu mění, aniž si to mnohdy člověk uvědomuje. A jsou to lidé, kteří v ní žijí a hospodaří tu šťastněji, jindy méně šťastně, a přetvářejí ji tak k obrazu svému. O tom, jaká proměna potkala město a jeho okolí v průběhu posledního století, může vypovědět úryvek z článku valašskomeziříčského básníka Maxe Kurta Tři vzpomínky, uveřejněného ve Večerech, beletristické příloze Lidových novin č. 5 ze dne 4. března 1911:

„Je ráno: město ještě spí, ale někde už skřípnou vrata, rozeběhnou se kroky. Nebe je vysoké, bledě modré, bez mráčku. Slunko už vyšlo a zlatí báň na věži a na té báni kříž. Vycházím na Stínadla, prsa se dmou sladkou rozkoší, duše by chtěla vyletět daleko za skřivanem. Stanu pod lipami na Stínadlech: ach, jaká krása! Pode mnou město čisté a tiché, někde z komína bílý kouř se zvedl jako pentlička k nebi. A celé daleké údolí Bečvy až za Rožnov přehlížím, až tam, kde vzadu strohý a tajemný roztáhnul se Radhošť s bílou kaplí na temeni. Vedle kužel Hradiska. A nade vším jasné modré nebe…Však už jdu dále. Hle, tam pod kopcem Jarcová v běli kvetoucích stromů a nad ní na svahu kopce dvě temné skály: Jarcovské kule. A vedle mě pod silnicí Bečva šplouchá.“

Tak vidíte tu proměnu. Valašské Meziříčí již dávno není tiché město, lípy na Stínadlech vzaly za své a zástavba v těch místech nám již nedovolí vidět to, co kdysi obdivoval starý básník. Jarcovská kula je dnes jen jedna – druhý skalní útvar byl před časem rozstřílen na stavební kámen. To vše změnil člověk, vryl své stopy nesmazatelně do krajiny. Těžko říci, zda ke své škodě, či prospěchu. Je otázkou, jak tato krajina bude vypadat za dalších sto let. Přejme si, aby se ochráncům přírody, kteří přijdou po těch dnešních, podařilo zachovat krajinu alespoň v takovém stavu, jak ji známe z dnešních dnů.

Nemění se však jen krajina a přírodní podmínky, ale i lidé. Vlastně jejich mysl a duše. Určitě je přetváří i příroda, s níž odnepaměti žijeme v symbióze. Častokrát ale tím,

kdo mění, bývá člověk sám. Silné osobnosti v danou dobu na daném místě začnou prosazovat ideje, o nichž se domnívají, že jsou správné a pro obyvatelstvo prospěšné. Přibližně před sto lety se dvě takové osobnosti objevily ve Valašském Meziříčí a svými vizemi započaly nejprve zdánlivě beznadějný boj o myšlení lidí především na Valašsku. O obou těchto osobnostech se něco dozvíte i na Masarykově stezce.

O T. G. Masarykovi byly napsány doslova haldy knih, svou činností se dostal do povědomí celého národa a jeho význam přesáhl později i hranice státu. Druhou osobností je MUDr. Jan Bohuslav Kraicz, Masarykův oddaný přítel a stoupenec, jeho blízký politický spolupracovník. Kraiczovo jméno sice alespoň ve Valašském Meziříčí zapomenuto není, avšak o jeho osudech dříve nebylo známo téměř nic. Aby se to změnilo, doslova mravenčí prací několika lidí vznikla první studie o Kraiczově životě a veřejné činnosti. Přejme jí, aby zůstala obrazem dob minulých nejen v našem městě, ale byla také připomínkou budoucím generacím, jak obtížně se u nás bojovalo na přelomu devatenáctého a dvacátého století o humanitní ideály a národní i státní svébytnost.

Josef Kramář

MUDr. Jan Bohuslav Kraicz

(Životopis Masarykova muže, na něhož dějiny neprávem zapomněly)

Josef Kramář

Dětství a mládí

Ve východní části Hostýnských vrchů leží vesnice Hošťálková. V polovině devatenáctého století, kdy byla ještě nazývána Hošťalkov nebo Hošťálkov, měla necelé dva tisíce obyvatel, z nichž drtivá většina byli evangelíci augšpurského vyznání. Evangelický kostel tady byl postaven již v roce 1783, tedy dva roky po vyhlášení tolerančního patentu. Hošťálková patřila mezi početné vesnice Valašska, kde se pobělohorské rekatolizační snahy po dlouhá desetiletí prostě míjely účinkem. V tomto prostředí nalezl útočiště evangelický farář, slovenský vlastenec a pansláv Jan Jiří z Kraiczů, jehož se uherským úřadům podařilo vypudit ze slovenské Modry.

Budova farního úřadu Českobratrské církve evangelické v Hošťálkové – místo narození MUDr. Kraicze

V roce 1865 začal tento kněz působit u sboru v Pržně, o rok později již byl farářem v Hošťálkové. Jeho manželkou byla Hermína, dcera faráře a seniora v Suchdole nad

Odrou Jana Szepessyho. Z jejich manželství se narodilo celkem pět dětí. Nejstarší byla Božena, narozená 27. října 1866 v Pržně. 15. dubna 1890 se provdala za Karla Pokorného, obchodníka v Oděse. Zemřela 25. července 1907. Druhá v pořadí byla dcera Miloslava, která však brzy zemřela. Dne 8. dubna 1869 se jako třetí dítě narodil Jan Bohuslav Kraicz. Křtil jej jeho dědeček Jan Szepessy, za kmotry mu byli Samuel Jurenka, evangelický farář ve Vsetíně, a Karel Eduard Lány, evangelický farář v Černilově. Čtvrtým dítětem v pořadí byla Želmíra, narozená 29. dubna 1870. Ta se provdala za Karla Witta, rovněž obchodníka v Oděse. Zemřela před rokem 1919. Poslední byl syn Vladimír. Narodil se 28. září 1873, avšak již 13. září 1877 zemřel. Podrobnější pohled do širšího rodokmenu pak prozradí další zajímavosti. Matka Hermíny byla Karolína Zuzana Šulek ze Sobotiště u Senice, rovněž farářská dcera. Její sestra Ľudovíta byla matkou Pavla Štefánika, evangelického faráře v Košiariskách. To byl otec Milana Rastislava Štefánika. Jan Bohuslav Kraicz a Milan Rastislav Štefánik jsou tedy bratranecké děti.

Významnou událostí v životě mladého a bystrého Jana Bohuslava Kraicze byl jeho příchod na gymnasium do asi dvacet kilometrů vzdáleného Valašského Meziříčí. Tato škola byla založena v roce 1871 s „vyučovacím jazykem slovanským“, jak pravily stanovy, a dlouhá desetiletí zůstala jedinou školou svého druhu na severovýchodní Moravě. Jan Bohuslav Kraicz zde úspěšně složil maturitní zkoušku v roce 1888 ve třídě profesora Karla Kořínka. Když ústav po maturitě opouštěl, netušil, že se do města svých středoškolských studií vrátí po dlouhých sedmnácti letech a prožije v něm nesmírně zajímavé desetiletí.

V Praze na studiích

Kraicz se zhlédl ve studiu medicíny a dal se zapsat na lékařskou fakultu. Příchod do Prahy mu otevřel kromě světa lékařství zejména svět politiky a politického zápasu, a nutno dodat, že mu zcela propadl. Z tohoto pohledu je třeba říci, že přišel do Prahy ve velice vhodnou dobu. Od 3. 1. 1889 se z čtrnáctideníku Čas stal politický týdeník. Stáli za ním T. G. Masaryk, Josef Kaizl, Karel Kramář, Jan Herben a další osobnosti, které shledávaly českou politiku v krizi. Pro tuto skupinu se brzy vžilo označení „realisté“. Podle Masaryka bylo nezbytné obrodit českou politiku novými a pozitivními myšlenkami. Takovou změnu mohou přinést jen nové a vzdělané politické síly, za něž se stoupenci realismu považovali.

Pod vlivem především realistických myšlenek se začali radikalizovat i studenti. V květnu 1889 začal vycházet Časopis českého studentstva. Zpočátku se soustřeďovali na větší aktivitu studentů ve veřejném životě. Po rozpuštění Akademického čtenářského spolku se Časopis českého studentstva zásadně zradikalizoval a zpolitizoval. Jeho vydavatel Karel Stanislav Sokol byl na dva semestry vyloučen z university.

Kraicz se v této době plné kvasu rozhodně neztratil. V roce 1892 začal s „kroužkem svých přátel" vydávat Jednotu, sborník věnovaný moderním otázkám náboženským. V únoru 1893 se stal nakladatelem a vydavatelem Časopisu pokrokového studentstva, který se stal nástupcem Časopisu českého studentstva. V úvodním slově prvního čísla byl z hlediska vydavatele popsán nedobrý stav tehdejšího studentského hnutí: *„Po čtyry roky hájil Časopis českého studentstva zájmy naše a domáhal se lepšího stavu. Zdálo se, že bude působiti na studentstvo české ohromně. A zatím po prvním rozruchu vše zase upadlo do starých kolejí a netečnost vzmáhala se jako dříve. Byl to malý kruh lidí, kteří procítivše zásady Č. č. s., počali pracovati, ale stíhala je policie, stíhala tam, kde policie nestačila, universita, a což bylo nejbolestnější, postavilo se studentstvo samo proti nim, nechtějíc býti rušeno něčím novým ze svého klidu, postavil se proti nim celý systém rakouské vlády, chtějící vše mechanizovati a bojící se všeho svobodnějšího a nového."* Nový časopis se zcela zřetelně přihlásil k odkazu Časopisu českého studentstva: *„Č. č. s. přestal v prosinci m. r. vycházeti. Jeho vůdcové vstoupili na širší půdu působnosti, vystoupivše z řad studentských. Bylo by bývalo hříchem nepůsobiti dále ve směru jimi započatém."*

V čísle 4 Časopisu pokrokového studentstva z roku 1893 Kraicz publikoval společně se studentem právnické fakulty článek, v němž hodnotili poměry na universitě takto: *„Ráz české university, a zvláště fakulty právnické, jest čistě rakušácký a konservativní s nátěrem klerikálním. Jest přirozeno, že za takových poměrů všecky svobodnější myšlénky a svobodomyslnější živly na universitě netěší se žádné přízni a ohlednosti. Profesor Masaryk patří právě mezi tyto živly a odtud si také vysvětlujeme, že onen rakušácký, konservativní i klerikální směr na české universitě, jehož hlavním representantem je právnická fakulta, proti tomuto profesoru nejvíce čelí – veřejně i tajně."* Článek se týkal především údajného problému s nevrácením kolejného za neúplný kurz „o praktické filosofii" prof. Masaryka a vyvolal aféru.

Kraicz se dostával do povědomí veřejnosti i jinak. Dne 19. srpna 1893 se konal v Přerově sjezd moravského studentstva. Časopis Čas popisoval, jak na vystoupení jednoho z theologů reagoval přímo a rozhodně J. B. Kraicz: *„Universita je povolána,*

aby pěstovala volně a svobodně vědu. To theologická fakulta činit nemůže, tedy nepatří na universitu. Vše, co s církví katolickou souvisí, vždy těžkým tlakem spočívalo na národu českém, zvláště u nás, na Moravě… Přeji Vám, aby z Vás vycházeli mužové podobní Husovi a Jeronýmovi, ale vím, že přání mé jest nevyplnitelné.“ Brněnský Hlas věnoval Kraiczovu vystoupení na sjezdu celou polovinu titulní strany. Autorem textu byl student označen jako „duch tak fanatický“. Dále poznamenává, že jeho slova byla uvítána bouřlivým souhlasem a řečníku se gratulovalo. Obdobně psal i časopis Čech.

To vše se dělo díky zjitřené společenské atmosféře Prahy. Nespokojenost pramenící z nacionálních a sociálních potřeb se projevila v požadavcích naplnění českého státního práva a přijetí volební reformy. 17. 8. 1893 pokrokářské síly vyvolaly protidynastické demonstrace, které byly bezprostřední příčinou vyhlášení výjimečného stavu v Praze a okolí dne 12. 9. 1893. Následně byli příslušníci pokrokového hnutí persekvováni na základě vykonstruovaného obvinění o existenci tajného spolku Omladina. S vyhlášením výjimečného stavu zakázalo c. k. místodržitelství také vydávat periodické časopisy, např. Neodvislost, Nové proudy, Časopis pokrokového studentstva. Jiným byla uložena povinnost předkládat tři hodiny před expedicí tiskoviny policejnímu ředitelství. Vládní pražský tisk zaznamenal 15. září, že *„…bylo zatčeno 13 členů tajného spolku Omladina…“* 14. října konstatuje časopis Čas, že *„…v této chvíli je u zemského soudu 75 osob ve vazbě pro tajné spolčování a rušení veřejného pokoje…“* Kraicz měl štěstí a v procesu s Omladinou obžalován nebyl.

Je zákonité, že v těchto rušných letech došlo k osobnímu seznámení Kraicze s rodinou profesora Masaryka. Stalo se tak někdy v době od listopadu 1889 do listopadu 1890, kdy Kraicz vykonával funkci jednatele v akademickém evangelickém spolku Jeroným. Píše o tom Kraiczova dcera ve Věstníku československých lékařů v roce 1937: *„Jednou navštívil můj otec Masaryka jako jednatel Jeronyma se žádostí o přednášku. Přitom došlo k výměně názorů. Otec vytýkal Masarykovi, že čeští universitní profesoři se málo starají o studenty. Masaryk mu na to s úsměvem odpověděl: ‚Dobře, já jsem k mání. Přijďte v pátek večer!‘ A tak jednou odpoledne v kavárně Demínce sháněl můj otec kamarády, aby šli s ním k Masarykovi. Byl z toho velký rozruch a rozčilení. Pozvání bylo velmi lákavé, ale žádný si netroufal ho využít. Vymlouvali se, a důvodem nebyla jen příliš skromná garderoba, nýbrž i pověst, že nelze u Masaryků jen tak konvenčně do větru mluvit… Ale můj otec dovedl studenty přesvědčit, a tak večer kolem sedmé hodiny šlo asi deset studentů s otcem k Masarykům. Náladu a humor měli sice všichni,*

ale čím více se blížili k bytu Masarykovu, tím méně bylo odvahy, a dokonce dva studenti již z druhého patra utekli. Přijala a uvítala je paní Masaryková a s úsměvem je uvedla do pokoje. Všichni zasedli a v její přítomnosti se poněkud uklidnili, když v tom vešel profesor Masaryk a bylo zase po kuráži. Ale paní Masaryková studentům otázkami opět dodala odvahy. Můj otec pak dal Masarykovi přímou otázku, jaký je jeho úsudek o posledním článku v Časopise českého studentstva, a pak již šlo vše hladce a debata se rozvinula velmi živě. Napříště si studenti umlouvali témata a otázky předem. Debaty se týkaly aktuální politiky, ruské literatury, nesmrtelnosti duše, sociálních a kulturních poměrů studentstva. Těchto debat se účastnila velmi pilně také paní Masaryková, která neustala, dokud otázka nebyla ze všech stran důkladně osvětlena. Tyto páteční návštěvy staly se pak častějšími. Můj otec vodil později studenty k Masarykům pravidelně. K Masarykovým chodily různé skupiny studentstva, Jeronymáci, Moravané, Slováci. Zrodil se tam program Hlasistů, debatovalo se tam s pozdějším ministrem dr. Vavro Šrobárem o jednotlivých bodech obrodné práce na Slovensku."

Je třeba se zmínit i o tom, že Kraicz v době svých studií uzavřel pevné celoživotní přátelství s dalšími mediky Ivanem Hálkem (1872–1945), synem známého básníka Vítězslava Hálka, a Karlem Šantrůčkem. Všichni tři se stali oddanými stoupenci T. G. Masaryka. Hálek byl pečlivějším studentem než Kraicz a za doktora veškerého lékařství byl prohlášen dne 5. prosince 1896.

MUDr. Ivan Hálek

Politickou situaci nejen celkovou, ale i speciálně mezi českým studentstvem za posledních zhruba deset let charakterizuje studie prof. Masaryka „Naše nynější krize", která byla vydána v roce 1895. V kapitole o úkolech českého studentstva se zabýval otázkou, zda má být student vtahován do aktivní politické práce. Jako

ukázka poslouží následující úryvky: *„…co skutečně dělá – politickou činnost ve službách určité strany politické: novinaření, přednášení ve spolcích a na schůzích, agitace volební atd. (…) Taková činnost zabírá člověka celého, chce-li skutečně pracovat (…) Jako všude, kde běží o skutečnou práci, dře se malý počet, často dva, tři, ba jeden – ostatní se rozčilují mluvením, (…) stejně však nestudují (…) náš akademik při své činnosti ztratil rok, dva, tři i čtyři – poznává nakonec, že musí složit zkoušky – musí počít znova a znova, ale to jde těžko…“*

Jako by těmito myšlenkami Masaryk glosoval i Kraiczův studentský život. Od jeho maturity v té době uplynulo již dlouhých sedm let a promoce na lékařské fakultě zůstávala i nadále v nedohlednu. 18. října 1895 byl v Praze a okolí zrušen výjimečný stav, politická amnestie ze dne 5. 11. 1895 osvobodila politické vězně z tzv. procesu s Omladinou, avšak studentské hnutí zůstalo rozvrácené a nejednotné. Další rozruch v již tak rozbouřeném politickém životě způsobilo vydání Manifestu české moderny, který podepsali např. F. X. Šalda, O. Březina, J. S. Machar, A. Sova. V programu manifestu se mimo jiné žádalo dorozumění s německými krajany na poli humanity, solidarita s dělnictvem, všeobecné hlasovací právo a přístup žen do kulturního a sociálního života. Na popud J. S. Machara se konala schůze, která měla nalézt modus vivendi mezi pokrokáři a realisty. Kraicz se zde pustil do ostré polemiky se svými odpůrci a schůze byla v momentech největších slovních konfliktů ukončena. Měla ale malou dohru ve výkonném výboru: Kraicz byl vyloučen z pokrokové strany, jejímž členem byl od roku 1890.

Kraicz se dne 25. září 1895 v Badenu u Vídně oženil s tehdy dvacetiletou Frídou (Elfridou) Winklerovou, která se narodila 25. května 1875 ve Vídni a byla pokřtěna dne 18. srpna 1875 v Pozděchově, kde byl její dědeček Franz Winkler učitelem. Dle oddacího listu se její otec též narodil v Pozděchově a byl v té době, jak bylo napsáno v dobové úřední listině, „majitel vychovávacího ústavu v Badenu u Vídně“. Oddávajícím byl otec ženicha Jan Jiří Kraicz. Brzy nato Jan Bohuslav onemocněl tyfem. Půl roku po svatbě dne 6. března 1896 se novomanželům narodila dcera Hana. Kraiczovi tehdy bydleli na Královských Vinohradech v Krameriově ulici č. 876 (což je

dnešní ulice Americká). Kraiczův otec působil v té době již v Pozděchově, odkud v následujícím roce odešel do důchodu zpět do slovenské Modry. S Masarykem udržoval Kraicz přátelský vztah i nadále. Dne 5. 2. 1898 napsal svým rodičům: *„K Masarykům zas chodíme. Už konečně ozdravili. Děkují Vám za pozdrav i účast na jejich nemoci…“* Kraicz si byl vědom i svého obtížného postavení nedostudovaného medika, když na jiném místě v témže dopise napsal: *„…abyste se jednou i s námi mohli radovati bez takových starostí o Vašeho nehodného syna. Tak rád bych už byl, abych Vám mohl ulehčiti…“* V témže roce si Kraicz v posádkové nemocnici na Karlově náměstí v Praze odsluhoval již druhý půlrok jednoroční služby jako sanitní poddůstojník, protože ještě neměl doktorát.

29. března 1899 byla u Polné nalezena zavražděná Anežka Hrůzová, dívka z nedaleké vesnice. To ještě nikdo netušil, že tento kriminální případ bude dlouhou dobu otřásat celou českou společností. Z vraždy byl brzy obviněn Žid Leopold Hilsner. Oběť měla proříznuté hrdlo, ke zločinu došlo před velikonočními svátky a averze vůči Židům vedla k domněnce, že se jedná o rituální vraždu s cílem získání krve křesťanské dívky k tajným židovským obřadům. I když přímé důkazy proti Hilsnerovi chyběly, byl s ním v Kutné Hoře zahájen proces a 16. 9. 1899 byl odsouzen k trestu smrti. Rozsudek v roce 1900 potvrdila vyšší soudní instance. Později byl císařskou milostí změněn na doživotí.

Vážné pochybnosti o regulérnosti vyšetřování a rozpoutaná protižidovská kampaň vedly profesora Masaryka k veřejnému vystoupení proti primitivnímu antisemitismu a jeho pověře o rituální vraždě. Vystavil se tak útokům zfanatizovaného veřejného mínění, které vyvrcholily dne 16. 11. 1899, kdy byl Masaryk vypískán při přednášce na filosofické fakultě. Masarykovi v té době zbylo jen pár věrných stoupenců, mezi něž patřili Kraicz, Hálek a Šantrůček. A právě tito tři medikové pomáhali Masarykovi v práci nejtěžší, a to usvědčit lékaře provádějící pitvu Anežky Hrůzové z nedostatečné práce a špatných závěrů z ní vyplývajících. MUDr. Ivan Hálek prokázal obrovskou osobní statečnost, když v této zjitřené době vystoupil veřejně na Masarykovu obranu. V časopise Čas dne 16. ledna 1900 uveřejnil článek nazvaný „Na adresu polenských lékařů“, v němž ostře polemizoval se závěry vydané úřední zprávy o pitvě a oslabil tak jeden z pilířů, o něž antisemité opírali obvinění Židů z rituální vraždy. Článek ještě v rukopise jako první četl a schvaloval Kraicz.

Aféra v české společnosti poměrně dlouho doznívala. Nakonec se Masarykovi podařilo velkou část veřejného mínění naklonit na svou stranu, kauza však zásadně

změnila život MUDr. Hálkovi. Fakt, že se postavil po bok „židovského zaprodance a zrádce národa“ T. G. Masaryka, popudil jeho strýce a bývalého poručníka natolik, že Hálek rezignoval na jeho podporu a v roce 1901 se odstěhoval do Uher.

Další Kraiczovy aktivity zaznamenáváme v souvislosti s ustavujícím sjezdem strany lidové v březnu 1900. Kraicz se s řadou jiných podílel na přípravě programu a účastnil se sjezdu, kde také vystoupil. Do výboru politického klubu strany lidové byli mimo jiných zvoleni i MUDr. Šantrůček jako pokladník a MUDr. Hálek jako náhradník.

Jan Kraicz dokončil studia až na počátku roku 1902, tedy téměř po čtrnácti letech od složení maturity. Promoval 17. března 1902. Dne 12. 3. 1902 napsal svým rodičům: *„…právě jsem přišel domů od své poslední zkoušky. Přece jsem to své studium dobře dokončil. Frída nemá pouze zběhlého studenta a planého mluvku, jak jsme tak často mohli čísti v očích lidí.“* 15. dubna téhož roku vystoupili oba manželé z evangelické církve a zůstali již bez vyznání. Kraicz o tom napsal své sestře Boženě: *„…že se o mně všelijak a všelikde mluví, je mně lhostejno. Nezařizuji nikdy své kroky dle toho, je-li to komu vhod či není. Nevím však ani, jaké to jsou zprávy a co o mně povídají. Jedna věc bude jistě v kruzích farářských a jiných copatých vrstvách přijata s nevolí a odsouzením, že jsme totiž s Frídou a Haničkou vystoupili z církve a zůstali bez konfese. Pokla-*

Milan Rastislav Štefánik jako desátník a generál

dám víru v Krista jako Boha za modlářství; nepřijímám morálku novozákonní (...), protože chci náboženství, ale ne konfese, proto z úcty ke svému a cizímu přesvědčení nechci stát ve lži.“

Již dříve jsme vysvětlili, jaký příbuzenský vztah byl mezi Janem Bohuslavem Kraiczem a Milanem Rastislavem Štefánikem. Štefánik se narodil 21. 7. 1880, byl tedy o jedenáct let mladší než Kraicz. V roce 1898 přišel do Prahy studovat techniku a Kraicz věděl, že je jeho povinností postarat se o mladšího příbuzného. Přivedl jej do evangelického akademického spolku Jeroným a také zprostředkoval Štefánikovo setkání s T. G. Masarykem. Nakolik toto setkání bylo osudové, ukázala až daleká budoucnost. O starostlivé péči Kraicze o Štefánika svědčí i úryvek dopisu Štefánikova otce Kraiczovi, který byl psán dne 11. listopadu 1901 v Košariskách a zaslán do Prahy: *„Janko náš drahý, ač si nás tvojím dopisom nemálo predesil, však nekonečne sme ti zaviazaní, že si nám o stave nášho milého syna podal autentičnú zprávu. My z Milankového listu znali sme len toľko, že ochorel a strojí sa preísť do nemocnice, no nemali sme tušenia, že by nemoc jeho tak povážlivou bola – a že len operácia šťastne prevedená móže mu spomoct... Nože, prosím ťa, maj i naďalej nášho Milanka na starosti... Tvoj oddaný ujec Pavol Štefánik.“*

V následujícím roce řešil Štefánik svou osobní krizi odjezdem z pražského prostředí do Švýcarska. V noci z 15. na 16. července 1902 psal z Zűrichu Kraiczovi dopis, v němž se mu svěřoval se svými pocity:

Milý Honzo,
nepamätám sa, že by som bol kedy taký zronený, nešťastný, ako keď som odchádzal z Tvojho bytu. Cítil som sa opustený a bol som opustený. Zostať v Prahe znamenalo morálnu a vari aj intelektuálnu smrť. Všetko ma tam dusilo, zem horela pod nohami. Opustil som Vás, neopustili ma však chmúrne myšlienky. Naopak. Tým intenzívnejšie krúžili, kde náhle som ostal samotný. Vlak vjachal do údolia, v ktorom sa ženie divoký Inn. Brehy pokryté sviežou zeleňou a posiate miliónmi kvetov sebavedome vypínajú mohutné hlavy. Háje kvitnúcich stromov rednú do výšky a postupujú miesto ihličnatým. Na strmých svahoch i v ohromných výškach ešte zbadá oko pozorovateľa malú chalúpku, posledný to znak vlády človeka – tam ďalej panuje už iba ľad a lavíny. Aký kontrast! Tu dolu sa usmievajú romanticky rozložené dedinky so štíhlymi vežami, vzduch presýtený omamujúcou vôňou a zvlnený spevom zvestúňov jari a ožívajúcej mládeže. A vše sa to pojí do rozkošnej harmónie. Putá mojho ducha praskli. Vymanený z krážov temna, letel

som v ústrety svojej budúcnosti. Ovládal ma sladký, ľúbezný pocit, ja splynul som s prírodou. Vo Švajčiarsku som našiel, čo som hľadal: mier, posilu, prácu. Keď tu všetko dokončím, budem sa tešiť na návrat. Na návrat medzi Vás. Pozdrav všetkých priatelov.

S pozdravom Milan

Po promoci pracoval Kraicz na klinice. Pravděpodobně v roce 1903 se přestěhoval s rodinou z Vinohrad na Letnou do Kostelní ulice č. 363. V té době však již Kraicz toužil po změně, a zřejmě nejen on sám. V prosinci 1904 napsal rodičům: *„…mám naději jakous dostat se do Vyškova. (…) Šantrůček od 1. 1. 1905 bude operateurem v Přerově. Koupil si tam asi za 12.000 zl. dům (na dluh). (…) Také Hálka tam někde chceme dostat, protože v Čadci na trvalo není asi možný finančně…“*

Na jaře 1905 se Kraiczovi přestěhovali do Valašského Meziříčí. O odchodu z Prahy se zmínil 4. dubna 1905 i Herbenův Čas: *„MUDr. Jan B. Kraicz, bývalý operační elév chirurgické kliniky prof. Madla, kliniky porodnické a pro nemoci ženské prof. Pawlika, po 3 leté nemocniční praxi ve všeobecné nemocnici a na klinice v Praze, usadil se ve Valašském Meziříčí. Udílí radu a pomoc lékařskou ve všech odvětvích lékařství. Odborný lékař nemocí chirurgických a ženských.“*

Nejen lékařem ve Valašském Meziříčí

V době Kraiczova příchodu do Valašského Meziříčí, který byl pro něj vlastně návratem, mělo město asi 3 500 obyvatel a v tehdy ještě samostatném Krásně nad Bečvou jich bylo něco přes 2 000. Město žilo zcela určitě svým kulturním životem. Vždyť od roku 1862 již existoval čtenářský spolek a pěvecký sbor Beseda, o dva roky později zde byla založena jedna z prvních sokolských jednot. Valašské Meziříčí bylo i městem škol. Bylo zde gymnasium, odborná škola pro zpracování dřeva, učitelský ústav. Přesto mělo stejně jako celé Valašsko silný klerikální nátěr. A celý kraj se tehdy jen velice obtížně vyrovnával s událostmi z léta 1903, kdy došlo k pádu Občanské záložny a k sebevraždě jejího majitele a zároveň starosty Valašského Meziříčí JUDr. Aloise Mikyšky.

Do tohoto prostředí vcelku poklidného maloměsta přišel tedy se svou rodinou průbojný Kraicz. Upozornil na sebe hned první den. Vyvolal proti sobě odpor tím, že neklekl ani nesmekl před knězem, který nesl Pána Boha, aby zaopatřil nemocného. Tehdy i pokrokoví lidé alespoň obnažili hlavu, když už neklekli. Jen MUDr. Kraicz stál mezi nimi s kloboukem na hlavě. Od té doby mu ve městě neříkali jinak než *„ten neznaboh“*. Přesné datum Kraiczova příchodu do Valašského Meziříčí známo není. Z citované krátké zprávy Času lze dovodit, že se tak mohlo stát nejpozději v měsíci březnu. O několik týdnů později došlo k další události. Prof. Masaryk začal shánět letní byt někde blízko Hranic na Moravě, neboť tam měl přednášet o prázdninách v universitních extencích. Dne 7. května 1905 psal Kraiczovi: *„…tož přicházím s prosbou, zda byste nám řekl, není-li na blízku, blíže Hranic, nějaké sídlo a byt? V Hranicích mám mít přednášky, ale bydlet tam nechci; ale dojížděl bych na kole, a děti povozem, po případě drahou. Myslím, že již jste tak dalece v pořádku, že Vás tou žádostí, abyste to okoukl, smím obtěžovat. Byt o 3 pokojích na východ, jistě ne na sever, suchý, slunný; nevařit, tedy dostávat stravu slušnou, koupání pro děti a plování. Od začátku července 2 měsíce bychom tam zůstali.“*

MUDr. Kraicz našel Masarykovi byt nedaleko Valašského Meziříčí v Brňově na Žabárni. Mezi Kraiczem a Masarykem probíhala na toto téma čilá korespondence, v jejímž závěru dne 29. 6. 1905 Masaryk Kraiczovi oznámil: *„…tož přijedu přece jen k Vám na tu Žabárnu. Kuchařské nádobí přivezeme, co ne, to se zakoupí. Ostatní již, jak jsme řekli. Možná, že přijedeme již kolem 5. VII., rozhodně co nejdříve. Na shledanou Váš Masaryk.“*

Na pobyt Masarykových na Žabárně vzpomínala po letech Kraiczova dcera Hana v článku Masaryk – Kraicz z roku 1937: *„A tak také přijeli a my jsme je téměř každého*

dne navštěvovali. Já jsem tam chodila po obědě pěšky s jedním naším známým studentem a rodiče pak přijížděli buď vlakem, nebo také chodili pěšky, ovšem až po ordinačních hodinách. Masaryka navštěvoval také akademický malíř Rudolf Schlattauer, osobní přítel Hanuše Schweigera, od něhož pochází známá fotografie profesora Masaryka, jak sedí bez kabátu a ve valašských papučích v trávě na přikrývce, se zkříženýma nohama. Blízko Žabárny tekla řeka Bečva a na ní byly prováděny velké vodní zábavy s vypůjčenými neckami. Bylo vždy přitom mnoho smíchu. Pan profesor se také činně zúčastňoval; zejména když přijel Jenda, bylo veselo až až. Ze Žabárny nás Masarykovi někdy navštěvovali v Meziříčí a byli jsme s nimi stále ve styku."

Hned v roce 1906 z úzkého kruhu Kraiczových osobních přátel vznikl Politický pokrokový spolek, v jehož čele stanul sám Kraicz. Název „pokrokový" měl souvislost s nedávno založenou Českou stranou pokrokovou, k jejímž protagonistům patřil i Masaryk. Původní ideou bylo založení – zřejmě nadstranické – Národní rady pro Valašsko, v níž by se seskupili pokrokoví pracovníci z celého kraje. Brzy však zvítězil názor, že bez politického útvaru nelze pracovat ani kulturně, ani hospodářsky. Z tohoto důvodu byl založen právě Politický pokrokový spolek, jehož tiskovým orgánem se staly Valašské noviny. Jeho členy byli profesoři Hřivna a Dědina, ředitel školy Šilha z Krásna, podnikatel Arnošt Dadák a knihtiskař Chrastina, vydavatel týdeníku Valašsko, který zdarma odevzdal spolku. Profesor Dědina o vytyčených úkolech spolku později napsal:

„Vždy jsme věděli, co chceme. (...) My jsme se usnesli propagovat výsledky věd, zahájit boj proti alkoholismu, který degeneroval od dávných dob Valašsko, až po kreténství, které tu bují. Dr. Kraicz – nekompromisní abstinent – nejvíce o tomto tématu přednášel a psal o tom do Valašských novin – tak jsme svůj orgán nazvali. Věděli jsme, že staré lidi těžko dostaneme ze sítí alkoholismu. Proto se stalo předmětem naší pozornosti – valašské dítě. Stejnojmenný dotazník sestavil a rozeslal učitel Šilha. To byly hlavní body programu, který vyplňoval Valašské noviny."

Již jen prostý fakt pořádání osvětových přednášek po celém Valašsku na ryze nepolitická témata byl tehdy činem odvážným. Znamenalo to sáhnout tehdejším mocným – především církvi – na jejich dosud nedotknutelné državy. To se jim pochopitelně nelíbilo. *„Přicházejí k vám vlci v rouše beránčím,"* psaly Noviny zpod Radhoště, oddané katolické církvi. A ještě něco – všichni členové spolku byli členy Sokola s užitečnými styky se členy jiných jednot v okrese, což se vzhledem k dalším událostem ukázalo jako velice užitečné.

Letité spory o užívání českého a německého jazyka v úředním styku nabyly nových rozměrů v roce 1905, kdy čeští poslanci v souvislosti s řešením této problematiky podali návrh na zavedení všeobecného a rovného hlasovacího práva. Tehdejší poslanec dr. Karel Kramář odůvodnil tento návrh tak, že je nutno vyjít ze světové situace, z vědomí velkého nebezpečí pro stát, který nedovede upravit svůj poměr k masám a sjednat důvěru mezi sebou a lidem. K volbě poslance měla být oprávněna každá mužská osoba, jež se dožila 24 let života, má státní občanství rakouské, není z volebního práva vyloučena a v některé obci v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených nejméně jeden rok bydlí.

Dne 28. listopadu 1905 začala říšská rada otázku všeobecného hlasovacího práva projednávat. Téhož dne proběhla, a to i pod vlivem událostí v Rusku, kde již bylo vyhlášeno všeobecné hlasovací právo, v celém Rakousku generální stávka. V Praze se téhož dne konala velká, ale klidná demonstrace za účasti asi 100 000 osob. Ministerský předseda Gautsch potvrdil, že vláda bude pracovat na volební reformě podle principu všeobecného hlasovacího práva, kterou zhotoví do února následujícího roku. Dne 23. února 1906 byl vládní návrh předložen poslanecké sněmovně.

V následných těžkých politických bojích především o poměrné zastoupení jednotlivých národností na říšské radě nebyli čeští poslanci příliš úspěšní. Prvního prosince 1906 poslanecká sněmovna schválila předlohy zákonů o volební reformě a 12. 12. 1906 tak učinila i panská sněmovna. Císařským patentem ze dne 30. ledna 1907 byla rozpuštěna stará říšská rada a všeobecné volby nařízeny na měsíc květen téhož roku. Složitý volební systém vytvořil volební obvody českých měst a venkova.

Do čtvrtého volebního obvodu českých měst na Moravě patřily Bojkovice, Bystřice pod Hostýnem, Kopřivnice, Krásno nad Bečvou (od 1. 1. 1924 součást Valašského Meziříčí), Nový Jičín, Příbor, Rožnov pod Radhoštěm, Štramberk, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Vizovice, Vsetín a Zlín. Za přirozené středisko této oblasti bylo považováno Valašské Meziříčí, odtud se v této souvislosti hovořilo zcela nepřesně o Valašsku nebo valašských městech; někdy byl obvod nazýván také rožnovský. Přitom z této skupiny měst bylo valašských jen osm; Kopřivnice, Příbor, Nový Jičín a Štramberk náležely k Lašsku, Bojkovice ke Slovácku.

Ale ještě než se staly volby prvořadou záležitostí, zabýval se MUDr. Kraicz i nadále velice intenzivně ožehavým sociálním problémem alkoholismu. Valašské noviny dne 2. února 1907 konstatovaly: *„Zhouba alkoholismu nutí nás vystoupiti před forum nejširší veřejnosti, a pozvati tuto ku súčastnění se schůze protialkoholiků moravských,*

která se konati bude 3. února o 10. hodině dopolední v Přerově v ‚Záložně', na níž mimo jiné projednáme přípravný program ku založení Zemského spolku proti alkoholismu na Moravě. Úvodní přednášku bude mít MUDr. J. Kraicz." O týden později tytéž noviny referovaly: *„Sjezd proti alkoholismu v Přerově dne 3. února vydařil se dobře (...) ujal se o půl jedenácté dopoledne slova dr. Kraicz, aby vylíčil zhoubné účinky alkoholu (...) Sjezdu byl přítomen lékař dr. Šantrůček z Přerova..."*

Pokrokový politický spolek sídlil na nynější Pospíšilově ulici v domě u Heinzlů vedle hotelu Modrá hvězda, kde je dnes prodejna Kristýnka. Každý den o páté hodině odpolední se zde chodíval radit „generální štáb", jak kdosi pojmenoval Kraicze a jeho přátele. Námětem jejich hovorů se samozřejmě staly volby a osoba příštího kandidáta. Památná schůze na toto téma se ale neodehrála zde, nýbrž v nedalekém hotelu Moravia na náměstí (dnes Pizzerie Millenium). Její přesné datum se bohužel nezachovalo. Měl to být profesor Dědina, který se jako první vyslovil pro Masarykovu kandidaturu za „valašská" města. Kraicz se uvolil, že o tom profesoru Masarykovi napíše.

T. G. Masaryk v roce 1910

Prvenství profesora Dědiny však vychází jen za vzpomínek ředitele Šilhy, tuto myšlenku mohlo mít několik dalších lidí, a nejen z Valašského Meziříčí. O Masarykově kandidatuře na Valašsku uvažoval například i prostějovský sociálnědemokratický redaktor Krapka. Masaryk byl ale natolik známou osobností, že o jeho kandidatuře přemýšleli také jinde. Nabízelo se mu Písecko, Náchodsko, Královéhradecko i Nové Město na Moravě.

V Čechách Masaryk kandidovat nechtěl, neboť by se musel opírat o mladočechy. Morava jej vábila více. O svém rozhodování napsal MUDr. Kraiczovi 11. února 1907: *„Milý dr. Kraicze, měl bych prý kandidovati do Vídně na okrese proti Hůlkovi; tak radí*

red. Krapka, že by soudruhové šli s námi. Co myslíte a známí – bylo by vyhlídky? Já bych do té Vídně jít chtěl, ale nebude neštěstí, nebudu-li moci – prosím, uvažujte o tom. Zatím také jednám o okres Novoměstský, nebude-li tam Stránský. Vašim pozdrav. Masaryk.“

I tehdy řešil Masaryk složitou předvolební šachovou partii, v níž se s jeho pokrokovou kandidaturou křížily předvolební plány sociální demokracie, realistů a dalších Masarykovi blízkých osobností. Nakonec mu k rozhodnutí zbylo Novoměstsko a právě Valašsko. Po dalších nezbytných úvahách a konzultacích 22. února 1907 napsal MUDr. Kraiczovi: *„Rozhoduji se dnes pro Vás, skutečně Vás, t. j. všecky, kteří byste se mnou pracovali, kdybych byl zvolen. Předpokládám, že p. Bubela nebude chtít kandidovat, leda že by šel již do ‚pense‘ v závodě.“* Své rozhodnutí ještě stvrzuje Kraiczovi v telegramu: *„Přijímám Rožnov definitivně. Masaryk.“* A co Masaryka také přimělo, aby kandidoval na Valašsku? Notáři Josefu Tognerovi z Valašských Klobouk o tom řekl: *„Vzpomněl jsem si, že nejvíce knih z Laichtrova nakladatelství, které vydávalo také Naši Dobu, se odebírá a čte tady u vás, na Valašsku. Šel jsem tedy k Laichtrovi a požádal ho, aby mi udělal výpis ze seznamu odběratelů knih z jeho nakladatelství. Když jsem se přesvědčil, že skutečně nejvíce jeho knih jde na Valašsko, rozhodl jsem se pro tento kraj.“*

Je ale pravděpodobné, že Masaryk vzal v úvahu ještě jednu věc, a tou byl okruh jemu věrných pracovníků pro předvolební agitaci, řečeno tehdejším politickým slovníkem. Věděl, že na Valašsku se může spolehnout na sobě oddaného a věrného dlouholetého přítele Kraicze. Zřejmě s tímto vědomím se Masaryk vůbec nerozpakoval a již v dopise, v němž Kraiczovi oznamoval přijetí kandidatury, mu uložil řadu úkolů: *„Pro schůze toto: Přednášky na universitě budu mít do 10. III.; od toho dne mohu přijet. Prosím, rozvrhněte mi dny tak, abych pohodlně mohl o všech věcech mluvit. Tedy tak asi 3 až 4 schůze v týdnu; neděle – úterý – čtvrtek – sobota. Schůze jen nedělní by nestačily a protáhly by se dlouho. Přišel bych do okresu a zůstal a všude bych se představil. Pak bych chtěl a mohl mluvit na schůzích některých mých protikandidátů; tedy ať to našinci mají v evidenci a mě hned včas objednají, ať budu kdekoliv. Co možná tedy, prosím, rozvrhněte hned dny na schůze, ať se ve všech městech organisují našinci, abych věděl, kam se uchýlit o radu, aby si vzali na starost vyhledání místa, oznamování schůzí, vyvěšování plakátů atd. S prací začít hned!“*

Ve Valašském Meziříčí se ustanovil velký volební výbor, který celou kampaň vedl. Předsedal mu profesor Hřivna. Volební výbor dostal k dispozici Valašské noviny, které seznamovaly své čtenáře s Masarykovou osobností a jeho dílem. Do novin svými články

přispíval i sám Masaryk, a nejen to. Měl také na zřeteli, jak by měly novinové články vypadat. V jednom dopise nabádal Kraicze: *„Podle tohoto vzorku dávejte takové podtitulky, když je článek delší, padá to lépe do očí.“*

Kraicz začal vést z Valašského Meziříčí v Masarykův prospěch dle tehdejších měřítek mohutnou předvolební kampaň. Burcoval své přátele a známé dopisy, aby se postavili za Masaryka. Budoval síť sokolských pracovníků v obvodu, kteří pak pro Masaryka působili ve svých jednotách. Dopisem Kraiczovi ze dne 19. 4. 1907 si Masaryk tentokrát sám rozepsal rozvrh druhých schůzí a přednášek. Stanovil i jejich obsah: 1. volební program, 2. Havlíček, 3. socialismus a klerikalismus, 4. otázka živnostenská, 5. vývoj českého socialismu. A Kraicz dostal nové úkoly: *„Prosím o brzké oznámení, jakou přednášku jste si vyvolili. Přednášky, resp. schůze ve všední den buďte ustanoveny na večer; kdy pořádat schůze nedělní, lze ustanovit zvlášť. Běží o to, aby co možná železničního spojení pro přechod z místa na místo mohlo být využito.“*

V průběhu volebního období bydlel Masaryk v domě MUDr. Kraicze na Sokolské ulici č. 144. Byl ubytován v čekárně před ordinací, v pokojíku vybaveném dvěma skříněmi na šaty, knihovnou, stolem se židlemi a prostou železnou postelí. Za Masarykovy přítomnosti nebyl do čekárny nikdo vpuštěn a pokoj sloužil jenom jemu. Masaryk v pokoji nejen bydlel, ale také pracoval. Toto ubytování u MUDr. Kraicze později využíval nejen Masaryk sám, ale i členové jeho rodiny.

Masarykovi protikandidáti byli dva. Klerikálové nominovali kroměřížského knihkupce Viléma Povondru a sociální demokraté úředníka nemocenské pokladny v Moravské Ostravě Antonína Smetanu. Vztahy mezi klerikály a Masarykovými stoupenci se vyhrotily a předvolební kampaň byla neobyčejně ostrá. Byly diskutovány ožehavé otázky tehdejší doby, mezi nimi reforma manželství. Masaryk požadoval prosazení možnosti zrušení manželství soudem, tzv. rozlukou (tedy rozvodem v dnešním smyslu). Klerikálové tvrdili, že Masaryk chce, aby muž měl možnost vyhnat ženu z domu a přivést si druhou. Stále živá byla i židovská otázka. Masaryk musel i po letech prokazovat, že v tak zvané Hilsnerově aféře se nezastával Židů jako takových nebo domnělého vraha Hilsnera, nýbrž bojoval o prokázání pravdy, že nebyla spáchána na oběti vražda rituální. Předmětem kampaně bylo i příjmení Masarykovo. Klerikálové tvrdili, že původní Masarykovo příjmení je „Masařík“ – proti této pomluvě bylo nutno předložit křestní list. Proti profesoru Masarykovi a hrstce jeho věrných zde stála mocná katolická církev s celou svou hierarchií. Pokrokáři a sociální demokraté proti sobě ve volební kampani neútočili.

Lavice vídeňského parlamentu, ve kterých sedával také Masaryk (foto J. Kramář)

První volba proběhla v úterý 14. května 1907. V ní zvítězil klerikální kandidát Vilém Povondra se ziskem 3 050 hlasů, druhý skončil Masaryk, jemuž dalo svůj hlas 2 359 voličů, a třetí byl Antonín Smetana s 1 929 hlasy. Do druhého, užšího kola tedy postoupil Povondra s Masarykem. Sociální demokraté se usnesli vydat svým členům doporučení, aby ti, kdo v prvním kole volili Antonína Smetanu, dali v kole druhém svůj hlas T. G. Masarykovi. K rozhodující volbě došlo 23. května 1907. V ní Masaryk obdržel 4 138 hlasů a zvítězil, Povondra dostal 3 334 hlasy. O nadšené atmosféře, která vládla na valašskomeziříčském náměstí v den volby, psaly ve svém čísle 23 o dva dny později Valašské noviny:

„Zvolení profesora Masaryka za poslance do říšské rady za města naše uvedlo pokrokové občanstvo naše v náladu sváteční. Meziříčské hlavní náměstí změnilo se ve čtvrtek odpoledne v tábor lidu, který s živou radostí zaznamenával došlé telegramy, které stupňovaly vědomí, že vítězství je naše. Jmenovitě zpráva ze Vsetína vzbudila nadšený ohlas. Poměr hlasů zapisovali všichni, muži, ženy, děti, studenti. Později přibyl na náměstí i sám kandidát prof. Masaryk, a kolem něho stáli zástupové, jako děti

kolem svého otce. Pan Šrutek několikrát celou tu scenerii zachytil. Poslední zpráva, jež zvěstovala, že profesor Masaryk byl zvolen většinou 800 hlasů, otřásla náměstím. Dělnictvo naše mezi tím připravilo dojemné večerní dostaveníčko na náměstí. Do oken „Moravie‘ postaveny transparenty s nápisem: ‚Sláva Masarykovi‘, uprostřed a po stranách stkvěla se hesla: Pravda a práce zvítězí, V práci a snažení je naše spasení. Ze zdejšího ‚pivovaru‘, kde má své místnosti politická organisace soc. demokratická, aranžován byl pak průvod lampionový s hudbou. Přítomný prof. Masaryk byv nadšeně pozdraven vystoupil, a oslovil lid, tísnící se na náměstí, asi těmito slovy: ‚Nejsme u cíle, ale na samém počátku práce, a práce naše bude tím vděčnější, že jde o kraj, který nejdéle vzdoroval násilnostem, jež sahaly na svědomí a náboženství našeho valašského lidu. Bojovali jsme boj dobrý, a bojovali jsme dobře. Zvítězili jsme; přes to však protivníků, pokud čestnými zbraněmi bojovali za své přesvědčení, nebudeme ve zlém vzpomínati. Máme povinnost pracovati pro všechny kulturně, politicky a hospodářsky, zvláště sociálně pro široké vrstvy našeho sociálně zanedbaného lidu dělného, rolnického, živnostenského atd. K této práci – prosím Vás – abyste mi byli nápomocni.‘ Po dalších srdečných ovacích prof. Masaryk, přijav pozvání vsackého voličstva, odjel na Vsetín.“

V témže čísle novin pod článkem s názvem „Zasláno“ bylo uveřejněno: *„Rád bych za milá slova, kterých se mi z volebního okresu a odevšad dostává v počtu tak hojném, poděkoval každému zvlášť a osobně; protože mám mnoho práce, prosím, abych směl poděkovat tímto způsobem. S přátelským pozdravem všem T. G. Masaryk. Valašské Meziříčí.“*

Úsměvnou vzpomínku na slavný den volby uveřejnil ve Valašských novinách Josef Osyka (vlastním jménem Stromšík):

Jak Valaši volili profesora Masaryka

„Opisovalo sa tuším třiadvacátého května tisíc devět set sedum, dyž starý bulmistr Skalka z Hrubej Lhoty vylézl skorúcno ráno z dubového loža, oblék na sebja režnú nedělní košulu, našmátral v almaře háby, co nosíval v největší svátky, oblék sa a bosky přechodil po izbě. Každú chvílu vyhlédal okéncem, lesti sa venku vyčasilo. Šel k lavě pod pécků, nalél do plecháča holbovního vody, crknul s poly plecháča do huby, šústnul ňú na ruky a hubu rukami drhnul, až mu voda z poza prstú stříkala. Utřaci sa do utěračky, volal na tetku Skalčenu, kerá už po pokludě šuchotala na podcinku: ‚Jářku, mamo, daj tam do hrnca na ohnišče klobásu, vyber tu pověčí, idu do města. Celú noc sem sa šúlal na loži a nemóh sem zdřímnut, tak ně to nedá cosi pokoja, jak a kerak to

cosi dneska dopadne. Haňa nech ně naviksuje boty, nedělní krabačky, ale to ti povědám, ať sa blýščá jak farářovi o púti. Dyž to dobře naozaj vypadne, kúpim ti novú oděvačku, nech stojí baji pjet rynščáků, a Hani květovaný fěrtoch na nedělu s velkú okolnicú.'
Tetka Skalčena znala už strýca jak svoje střívja, že co slúbí, takej na ozaj vyplní, tož s celú chuťú vylézla na hůru, našmátrala na metr zdéla klobásu, utřela ju fěrtochem, slézla z húry, rozfúkala četiny na ohnišču a hodila funtovní klobásu do začuděného hrnca. Haňa zatel na náspě pucovala velkým glancovním kartáčem tatíčkovi boty a co chvíla nezapomněla do plechovej škatulky pluvnúť, aby sa dobře blyštily.
Strýc bulmistr, – jak mu praúvali v dědině – starý písmák – chodil po izbě, v ruce držal nedělní lumero ‚Valašských novin', na nosy mněl starosvěcké brýle s černými drátěnými zaušnicami, čněl a v duchu počítal, jak to móže edem dopadnut. ‚Dnes sa to má rozhodnut, bude-li na valašských horách světlo lebo tma,' pravili strýc.
Obul sa, pochlpal belinu vařeného mléka, pint chleba s klobású pich do burnusa, tetce Hani povědá: ‚Vynděte sa od večera podívať na fojtú vršek a podívajte sa k Radošču. Bude-ji sa tam jasniť, červený papršlek od slunca, buď istá, že naši vyhráli.'
Strýc Skalka ide zamyšlený, díve sa hyboko do země, nečuje, nevidí krásu valašských hor, přemýšlá, s jakú pořízenú sa bude vracať...
Strýca Skalku znajú na Valachoch daleko široko, od ogara s cedílkem až po staříka s bílú hlavú, je to starý Valach, dobrotisko chlap, pravdu poví, jak sa patří každému, a dyž sa zarozprávjajú pravú valašku řečú, válajú sa páni v mjestě nejednúc po břuchoch na zemi. Šak ho znali takej pan hejtman Veliš v Mezříčú a nejednúc při úředním jednání s bulmistrem byli celí uškěření.
V nedělu čne strýc noviny, odbore kolikeré, ale najrači má ‚Valašské noviny', ty, co vydávajú v mjestě dochtor Jan Kříž (myšleno Kraicz – pozn. aut.), s kerým sú strýc Skalka starý kamarád – jak pravá. Od téj chvíle, co účúl, že sa bude za poslanca na Valachoch voliť profesor, dochtor Tomáš Masaryk, byl bulmistr jak na šimlu. Dyť dobře věděl, co je to za múdrý člověk, tolej o něm čněl, a co sám neučul věcej, pověděl mu v dědině pan rechtor Táborský. Strýc sa nekabonil, dyž sa mu donéslo k ušám, že o něm povědajú, že je ‚leberant', že drží na jakési novoty, pozadní ludé v dědině a staré hlúpé tetky.
Strýc došel v myšlenkách k Štěpánovskému kopcu za Mezříčem, popjal do chůze. Přinďaci do mjesta, rovnú sa najprém stavil u dochtora kamaráda Kříža, de sa chcél dověděť, ‚jak sa věci majú'. Od dochtora sebral se a hajda do Morávie, de sa radili chlapi a čekali depeše z valaských mjest, jak volby pokračujú.
V mjestě před Morávíú kupily sa už zvědavosťú krdele ludí, baji z dědin, a držaly sa roztodivné hástory. Strýc Skalka mjel v téj chvíli slovo, choďaci v Morávii od stola ge

stolu řečňoval: ‚Já su, víte-i, jak sa praví, edem sprostý chlap z hor, ale tolej vám móžu na moju poctivú dušu řécť, že podívu-ji sa jednúc na člověka, vidím mu hlyboko do třmeňa, slyšal sem už tolej poslanců věckráť, ale slyšal sem takej edem jednúc našeho pana dochtora Tomáša Masaryka a móžu vám řecť, že to je bystrá hlava, rozprávjá jak apoštol evandělijum mezi luďmi, hlásá tu najčiščí pravdu pravdúcnú, nad kerú sa člověk dobrého srca mosí rozpomjeť, a su istý, že taký zkušený člověk, kerý nemjel na růžích takej postlané, bude ščestím pro náš valaský chudobný lud! – Takový móže najlepší vídeňské pány v parlamentě obracať na lepší víru. Každý huncút, kerý mu háže slaminu přes cestu, kerú on ke spravedlnosti pro nás kráčati chce…‘

Zatel věšajú za okenicú v Morávii došlé delegrámy a depeše a píšú lumera, kolej hlasú má kerý za poslanca. Už sa pomalúčky zmráká, dyž přichoďá radostné lumera od Vsacanú a Vizovjanú, lud sa bortí do krdelú, čítajú sa hlase a najednúc ohlašuje sa výhra: ‚Poslancem za valaský kraj je zvolený dochtor Tomáš Masaryk!‘

Slávy není konca. Bulmistr Skalka radosťú objímá chlapy, roby a baji vysoké pány, klobúkem háže vysoko nad hlavu a volá: ‚Naši vyhráli, pravda sa zjavila, máme našeho poslanca, apoštola, evandělistu, ať žijú Valaši!‘

Vtú samú chvílu slyšať valaskú muziku, to idú z vývoza od pivovara voliči, dělný lud, z barevnými světlami. Ohromné krdele valá sa na mjesto jak s procesím na púť a Valaši hrajú, až im inštrumenty praščá: ‚Za stodolenkú za našú, tam by svěčalo salašu‘ a iné národní pěsničky. Idú vítať poslanca Masaryka, kerý akorát došel s dochtorem Křížem na mjesto.

Na rohu apatéky stojí valaský poslanec, kerého vítá valaský lud. Nový poslanec děkuje, řečňuje k luďom, nabádá dobrý valaský lud pro prácu další, kerá naň ešče čeká, povědá, že sa mosí pracovať pro další obrodění ludí potlačovaných a k tej další práci potřebuje, aby mu Valaši dalej věrně pomáhali!…

V tej chvili drapili pana poslanca Masaryka strýc Ozef Blažků, kominárský majstr z jednej ze strýcem Franckem Seigovým z druhej strany, oba to staří Sokoli od kořeňa, a zdvyhňaci ho na ramena nésli pana poslanca za velkej slávy na náměští. Šak ludé povědali, že je to velké ščestí, dyž sa při takej slávě zjavil majstr kominárský a že věščá panu poslancovi dobrú budúcnosť…

Strýc Skalka zatel stojí v tú chvílu v kútě u Morávie, v ňadroch sa mu zdá, že mu srdce tluče jak na kovárský perlík, v očách sa mu cosi zablúščilo a jak dva hrachy kúlajú sa mu velké suze po svráščitej hubě, nestačil ich tvrdú dlaňú drapiť…

Už hodně z večera pobíral sa bulmistr Skalka domů, ale tak lehúčko sa mu ešče nigdá nešlo, mjel už hodně přes šedesátku na řbetě, ale dnes sa cítil ogařiskem, bylo mu tak

milo u srca, že by v bořú moh přeskakovať búčky, pňúčky a iné klády. Co slúbil, kúpil. Na čaganě nese opřenú na rameně nošu, pro tetku Skalčenu oděvačku, pro céru Haňu malovaný fěrtoch. Sáže metrové kroky a kúří, až sa tej noci černé hory zeleňajú. Zdojímá jak ogařisko hore hrubolhotským kopcem, a dyž došel na fojtú vršek, nad veselskú fáru, zanotil si:

Slubovali ste nám
ze zajíca chlupy,
nechte ich pro sebja,
Valach není hlúpý…
Slubovali ste nám,
bylo vás na mále,
Valaši vám hrajú
dneskaj na cimbále…

Strýc Skalka tej noci spal, jak podnes praúvá – ‚po valasky', bylo ho slyšať, jak dyž tesaře řežú pilú stoleté buky, a musela ho tetka Skalčena nejednúc za noc drapiť za fúsa…"

„Jaro roku 1907 neznamenalo pro Kraicze jen období zásadního politického boje, ale i pěkný kulturní zážitek. Známý spisovatel, novinář a propagátor Masarykových idejí Jan Herben se před lety sblížil nejen s Masarykem, ale i s okruhem jeho blízkých přátel. Uvedl v život jejich myšlenku založit tiskový orgán. Tak vznikl Herbenův Čas – platforma pro masarykovské myšlenky a přívržence realismu. I proto se Jan Herben velice dobře znal s MUDr. Kraiczem i jeho přáteli. Na jaře roku 1907 vydal také knihu s názvem *Hostišov*. Vypravuje v ní o obci ležící mezi Benešovem a Táborem, dnes místní části Votice, kde se roku 1897 usadil. Zřejmě díky pevnému poutu přátelství mezi ním, Kraiczem, Hálkem a Šantrůčkem napsal Herben hned v první větě úvodu knihy: *„Věnuji tuto knihu dru Ivanu Hálkovi, dru Janovi z Kraiczů a dru Karlu Šantrůčkovi, přátelům in partibus."* Dále ještě konstatuje, že všichni tři jej v Hostišově navštívili.

Po vítězných volbách spolupráce Masaryka s Kraiczem neustala, naopak stala se ještě těsnější. Hana Kraiczová-Kolouchová popsala nejen tuto spolupráci, ale i tehdejší Masarykův vztah k Valašskému Meziříčí v již zmíněném článku Masaryk – Kraicz:

„Sotva volební zápas utichl, nastal nový boj. Počalo se jednati o zřízení dívčího gymnasia ve Val. Meziříčí. Nejdříve se žádalo o povolení, aby děvčata chodila do chlapeckého gymnasia, po jehož absolvování by měla právo pokračovat ve studiích na vysoké škole. Masaryk však v dopise z 18. X. píše otci: ‚Ministerstvo zatím zásadně nedovoluje řádného frekventování (koedukaci)…‘, proto ještě téhož roku za otcovy spolupráce založena soukromá střední škola spolku Dívčí akademie s právem veřejnosti, o které se musilo každým rokem znovu žádat. Teprve od roku 1910 byla tato škola přeměněna na dívčí reálné gymnasium, první toho druhu v Rakousku. Poslanec Masaryk měl nemalou zásluhu o zřízení tohoto ústavu.

Otec kromě své lékařské praxe provozoval také praxi politickou. A ta byla snad někdy ještě větší než ta první. Masaryk informoval tatu o svém každém kroku v politice, otec mu sbíral materiál k intervencím a informoval ho o politické situaci v jeho volebním okrese. Tak byl prostředníkem mezi Masarykem a mezi voliči. Kromě toho redigoval s kruhem spolupracovníků týdeník Palacký, dříve Valašské noviny, v nichž byl tlumočníkem Masarykových ideí a strážcem jeho politického směru. Stejně horlivě a svědomitě opatřuje pro Masaryka materiál pro intervence o zlepšení poštovní služby, regulaci řeky Bečvy nebo pensionování churavého oficiála. Získané informace posílá Masarykovi, který otce zase pečlivě zpravuje, co ve věci zařídil a co by se ještě mělo udělat. Když zase bylo méně intervencí, věnoval se otec zase více redigování Palackého, do něhož každý týden psal zprávy i články, často podle pokynů a informací Masarykových. Masaryk také posílal otci vlastní rukopisy o politických věcech, na nichž měl zvláštní zájem. Otec je zařazoval do časopisu a často upravoval podle místních potřeb.

Valašské Meziříčí Masarykovi učarovalo. Vrací se k němu v několika dopisech a skoro každý rok žádá mého otce, aby mu nalezl vhodný letní byt na Valašsku, protože jak píše, ‚naši všichni tíhnou do Valašského Meziříčí‘. Má prý zatím vyzvídati, ovšem nenápadně. Mohly by to býti dva pokoje a nějaký kumbál. “

Z valašského pobytu roku 1909 sešlo, ale Masaryk na Valašsko nezapomněl. Svědčí o tom lístek z Kraňska, v němž píše: *„Vzpomínám na Val. Meziříčí: sedím tu na Bledském jezeře několik hodin, protože jsem jel nesprávným vlakem; musím čekat na spojení do Rjeky.“*

Masaryk po vítězných volbách plnil své povinnosti poslance ve Vídni, Kraicz zůstal ve Valašském Meziříčí a kromě již shora zmíněné spolupráce s Masarykem se plně účastnil veřejného života ve městě. Dne 17. listopadu 1907 se usnesl sbor důvěrníků vydávajících Valašské noviny, aby od nového roku 1908 nesly název „Palacký“, neboť se staly orgánem i krajů mimovalašských. Kraiczovu bohatou veřejnou aktivitu v této době vystihují některé kratičké ukázky z článků z vybraných čísel Palackého:

Č. 18 z 2. května 1908: *„…lidovou přednášku z oboru zdravotnictví pořádá Ženský odbor Sokola ve Valašském Meziříčí 10. 5. odpoledne (…) Přednášet bude o nemocech ženských odborník pro ženské nemoci pan MUDr. Jan Kraicz…“*

Č. 20 z 16. května 1908: *„Přes 200 posluchaček naplnilo sál… a byly velmi spokojeny.“*

Č. 25 z 20. června 1908: *„Politický pokrokový spolek ve Valašském Meziříčí pořádal dne 18. 6. veřejnou schůzi za přítomnosti více jak 250 účastníků (…) předseda klubu dr. Jan Kraicz zahájil po 3. hodině schůzi…“*

Č. 28 z 11. července 1908: *„Spolek ‚Dívčí gymnasium ve Valašském Meziříčí‘ konal 27. 6. svou ustavující valnou hromadu. Zvolená správní rada ustavila se takto: Předseda dr. Jan Kraicz (…) členem Frída Kraiczová.“*

Č. 32 z 1. srpna 1908: *„25 let akademického klubu (…) ve výboru byli (…) Jan z Kraiczů, který měl též přednášku v minulém roce.“*

Č. 35 z 22. srpna 1908: *„Obvodním lékařem pro obvod valašsko-meziříčský byl jmenován zemským výborem v sezení 19/8 dr. Jan B. Kraicz po úporném boji. Klerikálové použili všech možných a již osvědčených prostředků u všech instancí, by prosadili z Čech povolaného dr. Bendu, který se jim nadobro upsal v pevné naději, že věrné služby jeho budou již na tomto světě odměněny…“*

Č. 36 z 29. srpna 1908: *„Zasláno: K mému jmenování obvodním lékařem došlo mně tolik blahopřání z blízka i z dáli od pokrokových přátel a známých i dobrých katolíků, že nemohu každému zvlášť poděkovati. Budiž mně dovoleno, aby tak učinil tímto způsobem. S přátelským pozdravem MUDr. Jan B. Kraicz…“*

„Do kuratoria veřejné knihovny a čítárny byli zvoleni (…) MUDr. Kraicz…“

„Políček potupy vmetl prý zemský výbor katolickému lidu valašskému jmenováním dra Kraicze obvodním lékařem. Tak píše v posledním čísle Novin z pod Radhoště P. Kavan…“

Č. 53 z 24. prosince 1908: *„Akademický klub uspořádal 20. prosince veřejnou informační a debatní schůzi o alkoholismu, která se nad očekávání zdařila. Velká dvorana v sokolském domě byla plná, i z okolí přišli jednotlivci. Nejdříve referoval MUDr. Kraicz*

o působení alkoholu na lidské tělo, zmínil se o zajímavých pokusech prof. Kraepelina, které dokázaly, že i nejmenší dávka alkoholu (3/4 litru piva) znatelně sníží duševní výkonnost lidského mozku, a na základě přednášky prof. Masaryka v Gdansku líčil zhoubné účinky pravidelného požívání lihových nápojů na mravnost…"

Č. 6 z 6. února 1909: *„Valná hromada Sokola konala se 31. 1. a 2. 2. (…) předsedou odboru pro hmotné zajištění jednoty zvolen br. dr. J. Kraicz, za důvěrníky (…) Kraiczová…"* Č. 7 z 13. února 1909: *„Schůze obecního zastupitelstva Val. Meziříčí (…) Do kuratoria zemské jubilejní školy pro gobelíny a koberce byli zvoleni (…) dr. Kraicz…"*

Ve dnech 18. července až 12. září 1909 se konala ve Valašském Meziříčí v budově gymnasia a c. k. odborné školy výstava spolku výtvarných umělců Mánes pod protektorátem městské rady. Předsedou výkonného výboru výstavy byl tehdejší starosta Jan Veselý, mezi členy výboru byl MUDr. Jan B. z Kraiczů. Podle obsahu katalogu se muselo jednat o výborně obeslanou výstavu, řada vystavujících malířů a sochařů je známá i v dnešní době: Mikuláš Aleš, Vincenc Beneš, Adolf Kašpar, Otakar Kubín, Josef Mařatka, Herbert Masaryk, Otakar Nejedlý, Antonín Slavíček, František Bílek, Bohumil Kafka, J. Mestrovič. Zřejmě nepřekvapí, že Kraicz měl osobní přátele i mezi umělci.

Zachovaly se dva dopisy, které Kraiczovi adresoval Antonín Slavíček. V prvním dopise ze dne 15. 6. 1909 popisoval Slavíček zdravotní problémy, které jej potkaly při cestě do Dubrovníku. Svůj dopis zajímavě filosoficky zakončil: *„…český maliár má zůstat (…) doma ve své domovině a malovat svou rodnou hroudu, která je krásná a kterou má rád. Je nade vše krásná ve své skromňúčké jednoduchosti…"* Druhý dopis orazítkovaný dne 8. 10. 1909 se týká dokonce dvou obrazů vystavovaných ve Valašském Meziříčí. Slavíček v něm žádal Kraicze, aby obrazy zde vystavené byly zaslány na adresu Bedřicha Hlaváče, redaktora Času ve Vídni, který je tam hodlá prodat. Další nedatovaný dopis zaslal Kraiczovi Joža Uprka. I on cestoval po Balkáně a sděloval:

„…právě jsem přijel z cesty po Dalmácii, Hercegovině a Bosně, odpusť tedy, že tak pozdě píšu… Jsme v plné práci v zahradě a pracuji na obrazích a hlavně na stropě pro Vesnu do Brna. Mimo to mám ještě hromadu jiných věcí načatých a druhé začínám – no Pánbůh mě opatruj (…) všeci otěšíme sa, až zas dojedeš."

V listopadu 1909 proběhly obecní volby, v nichž ve Valašském Meziříčí zvítězili pokrokoví kandidáti. Zvolen byl i MUDr. Kraicz. Volební období bylo tehdy tříleté. Ve vrcholných orgánech města pracoval Kraicz až do počátku první světové války.

T. G. Masaryk v té době již velice úspěšně vykonával svůj mandát poslance a nezapomínal na své voliče z východomoravských měst. O jedné takové schůzi referoval Palacký v čísle 4 z 21. ledna 1910:

„Schůze poslance Masaryka v Krásně byla tak početně navštívena příslušníky všech politických stran z Krásna, V. Meziříčí i okolí, že sál s galerií u Pokorných nestačily pro takové množství lidí a mnozí museli odejít. Viděli jsme hosty ze vzdálených dědin, např. z Malé Bystřice přišlo několik občanů se starostou p. Zajíčkem, kteří nedbali obtížné cesty, aby mohli vyslechnout vývody našeho poslance. Je to důkaz, jaké oblibě se poslanec Masaryk těší a je to také poučením pro p. Kavana, že všechny jeho útoky na prof. Masaryka míjí se úplně účinku; spíše snad udělal p. Kavan reklamu Masarykově schůzi. Přítomné uvítal srdečně předseda pokrokového polit. spolku p. dr. Kraicz, načež za předsedu byl zvolen p. Chrastina, za místopředsedu p. Hradecký. Obsah řeči p. poslancovy podáváme na úvodním místě. Vývody jeho byly přijaty s úplnou spokojeností, takže, když mu při zakončení schůze předseda p. Chrastina jménem všech přítomných děkoval za poutavou a poučnou řeč, bylo to občanstvem přijato bouřlivým souhlasem.“

I v roce 1910 Kraicz nezahálel a pokračoval ve svých veřejných aktivitách. Svědčí o tom další výběr článků z Palackého z tohoto roku:

Č. 8 z 18. února 1910: *„…schůze obecního zastupitelstva ve Valašském Meziříčí konala se 12. 2. – dr. Kraicz zvolen do stavebního a regulačního odboru (…) na valné hromadě Sokola Kraicz zvolen důvěrníkem…“*

Č. 9 z 25. února 1910: *„…valná hromada spolku dívčí gymnasium 15. 2. Schůzi zahájil dr. Kraicz (…), který byl zvolen do správní rady…“*

Č. 15 z 8. dubna 1910: *„Zemský výbor potvrdil dr. Kraicze jako definitivního obvodního lékaře ve Valašském Meziříčí…“*

Č. 20 z 13. května 1910: *„…valná hromada politického pokrokového spolku se konala 5. 5. Předsedou zvolen jednohlasně opět p. dr. Kraicz…“*

Č. 25 ze 17. června 1910: *„…schůze obecního zastupitelstva – Kraicz zvolen do místní školní rady, kuratoria ústavu učitelek a kuratoria dívčího gymnasia…“*

Č. 42 z 14. října 1910: *„…předsedou místní školní rady zvolen dr. Kraicz…“*

A přišel rok 1911. 31. března byla rozpuštěna říšská rada. Nové volby byly vypsány na 13. června. Profesor Masaryk byl vyzván organisacemi strany lidově-pokrokové

a některými městskými radami, aby za obvod znovu kandidoval. Kandidaturu přijal. Měl za sebou čtyři roky skutečně plodné poslanecké práce. Ve svém volebním obvodu se zasloužil o vypracování projektu později vybudované dráhy Vsetín – Bylnice, účinně pomohl při zřízení dívčího gymnasia ve Valašském Meziříčí, Okresního hejtmanství ve Vsetíně, Okresního soudu ve Zlíně. Vymohl subvenci pro vodovod ve Vsetíně, zasadil se o provedení hrazení rozvodňujících se bystřin i o zavedení telefonu. Podařilo se mu prokázat neupřímnost a neserióznost rakousko-uherské diplomacie a v té souvislosti dosáhl osvobození padesáti tří Chorvatů a Srbů obžalovaných z vlastizrady, když dokázal zmanipulování procesu.

Masarykova obliba u voličů rostla. Projevovalo se to i tím, že řada měst jeho volebního okrsku mu udělila čestné občanství. Valašské Meziříčí tak učinilo dne 5. 10. 1910. MUDr. Kraicz se s týmem svých spolupracovníků pustil opět do usilovné předvolební práce jako v roce 1907. Práci však měli usnadněnou a tyto volby již nebyly tak dramatické. Sociální demokracie pod dojmem úspěšné Masarykovy poslanecké práce nenominovala svého kandidáta, za klerikály kandidoval profesor kroměřížského gymnasia František Nábělek.

Volby se konaly dne 13. června 1911. Masaryk obdržel 5 184 hlasy, Nábělek 3 230 hlasů. Ve všech městech se oproti volbám v roce 1907 zvýšil počet hlasů odevzdaných Masarykovi, ve všech dosáhl velké většiny, pouze v Krásně a Štramberku malou většinou zvítězil Masarykův protikandidát. I tentokrát mohl Masaryk počítat s masovou podporou sokolů.

Dr. Kraicz zase štve. Nemůže zapomenout mravní i hmotné porážky, kterou skončila výprava jeho proti učiteli Praxlovi, proto začíná štvanici znova. Jak známo, zajel učitel Praxl s dětmi na Velehrad a odtud na Buchlov, aby poznaly nejpamátnější místa české Moravy. – Přitom v kostele Velehradském zpíval s dětmi písně k uctění Matky Boží a s dospělými přistoupil ku svatému přijímání. O průběhu výletu a poutě podal p. učitel Praxl veřejnosti zprávu v novinách; cítil se povinným složit účty z milodarů veřejnosti, která svými dary peněžitými výlet i pouť umožnila. Za to vrhnul se Dr. Kraicz na pana učitele Praxla a v městském zastupitelstvu štval proti němu, že prý výbor musí se proti takovému jednání učitele Praxla ohradit. – Zde skutečně dlužno se tázat, má-li Dr. Kraicz ještě mluvit do náboženských úkonů katolických dítek, když sám je odpadlíkem? Či si myslí, že bude komandovat matky a otce tak,

jako komanduje pokrokový klub? Drzost tohoto člověka jest už nesnesitelná. Což konečně tisíce věřících občanů nedovedou zakřiknout štvaní jednoho fanatika a rušitele pokoje?

Článek z Novin zpod Radhoště z 8. července 1911, útočící na MUDr. Kraicze. Nutno však uvést, že v Palackém odpovídali svým politickým protivníkům ve stejném duchu.

Koncem roku 1911 vznikl spor mezi MUDr. Kraiczem jako členem obecní rady a vedením města. Jeho příčinou měla být účast města Valašské Meziříčí na oficiální slavnosti při příležitosti jmenování arcibiskupa Františka Bauera, rodáka z Hrachovce, kardinálem. O věci informoval podrobně Palacký v čísle 49 z 8. prosince 1911 v článku s názvem „Rezignace dra Kraicze". Kraicz v něm ze svého pohledu popisuje v té době i nepříliš idylické vztahy mezi kardinálem Bauerem a Valašským Meziříčím:

„Obecní rada města Val. Meziříčí usnesla se vyslat deputaci k arcib. Bauerovi s blahopřáním. Návrh v radě podal pan starosta Chrastina k žádosti děkana Gilliga. Usnesení stalo se 29. listopadu t. r. Já jsem se ten den o něco opozdil, jsa nutně zaneprázdněn svým povoláním. Když jsem se do sezení dostavil, byla věc již odhlasována. Brzo po mém příchodu pan starosta vstal, předal předsednictví panu radnímu Růžičkovi a odešel. Nikdo z přítomných mne neinformoval, co se stalo. Že obec naše se dala oficielně zastoupit při olomoucké slavnosti, dozvěděl jsem se až v sobotu z Novin z P. R. S vysláním deputace nesouhlasím. Nelze gratulační akt vykládat společenským taktem. Obec naše není v takovém poměru ke konsistoři, aby byla vázána blahopřát arcibiskupovi k jeho jmenování kardinálem. Konsistoř žaluje naši obec pro rušení držby hřbitova. Obec narazila na ostrý odpor pro pohřeb dcerušky Zbořilovy, obec vůbec netěší se nijaké přízni arcibiskupovy. Vyslala-li obec přes to deputaci holdovací, nemohla tak učinit bez úhony občanské hrdosti a vystavila se ještě velkému ponížení, když bez odezvy vyslechla málo taktní výčitku starého pána: ‚Obec Valašské Meziříčí nedělá mně velkou radost!' – Obec však neměla s hlediska národnostního, kulturního a sociálně-politického pražádného důvodu gratulovat k vyznamenání. Arcibiskup povýšen byl nikoliv za zásluhy prokázané českému národu, nýbrž za věrnou práci na poli církve katolické a v zájmu Říma. Ani naše město, ani jeho rodiště Hrachovec nemá zvláštní příčiny blahopřáti k vyznamenání, nechce-li se vydat v nebezpečí, že smeká pouze před bohatým hodnostářem církevním. – Obec naše, která jest representována představen-

stvem pokrokovým, nesmí účastnit se takové akce holdovací, jsou-li členové obecní rady a pan starosta pamětlivi programu a zásad strany, ve jménu kterých mandát do obecního zastupitelstva přijali. Na vyslání deputace nelze se jinak dívat než jako na čin politický. Učinilo-li však přece takovýto projev představenstvo pokrokové, pak nutno v něm spatřiti vážný odklon od zásad pokrokových, vůči kterémuž každý člen se zachová dle stupně věrnosti a důslednosti v otázkách programu a přesvědčení. Já sám, za jehož nepřítomnosti se takový nečekaný krok stal, octnul jsem se v rozporu s většinou obecní rady ve věci principielní, a proto vzdal jsem se místa v obecní radě tímto přípisem z 2. prosince 1911: ‚Slavnému představenstvu města Val. Meziříčí! Byl jsem zvolen do obecního představenstva jako člen strany pokrokové. Programu pokrokovému zůstal jsem věren, i když jsem byl povolán do představenstva obce. Protože však octnul jsem se v rozporu s chováním představenstva, vzdávám se svého místa v obecní radě, nepokládaje za srovnatelné se svým přesvědčením vyslání deputace k olomoucké oslavě. Nejen tento fakt sám o sobě, ale duch představenstva, který dal vzniknout této myšlence, činí mně součinnost v obecní radě na dále nemožnou.‘
Předkládám tuto věc české pokrokové veřejnosti k rozvaze a posouzení. Dr. J. Kraicz.“

Celá záležitost byla urovnána a vysvětlena veřejnosti dopisem, který zaslal starosta František Chrastina redakci Palackého a byl uveřejněn v čísle 50 z 15. prosince 1911:

Ke zprávě o resignaci dra Kraicze obdrželi jsme od p. starosty Chrastiny tento dopis: „Vaše zpráva o resignaci dra Kraicze není správná a úplná. Prosím v zájmu pravdy, byste uveřejnili, že jsem nepodal návrhu, by poslala se deputace s blahopřáním k arcib. Bauerovi. Návrh tento nemohl jsem podati již proto, že předsedal jsem schůzi, a k žádosti p. děkana Gilliga jsem ho nemohl podati, jelikož mne o to vůbec nepožádal. Pan děkan oznámil mně pouze, že obce z farnosti deputace posílají a vyšle-li naše obec deputaci, že je třeba, by se aspoň 24 hodin předem ohlásila. Nic víc. Já jsem pouze referoval v sezení o své rozmluvě s p. děkanem a p. radním Růžičkou. Rada již víc jak před měsícem usnesla se (ne na můj návrh) za přítomnosti a souhlasu dra Kraicze odevzdati arcib. Bauerovi diplom čestného občanství našeho města, jakožto provedení usnesení starého výboru. Čestné občanství uděleno bylo arcib. Bauerovi již před třemi léty za dřívějšího představenstva a od téhož diplom byl zjednán. Toto staré usnesení doplnilo se ve schůzi rady 29. listopadu pouze tím, že člen městské rady, který diplom odevzdati měl, byl zplnomocněn ku své žádosti, by připojil při odevzdávání diplomu i blahopřání ku povýšení za kardinála. Členové městské rady akt ten považovali jen za výkon společenské zdvořilosti ku svému čestnému občanu a krajanu.

Obecní rada vyslala deputaci k dru Kraiczovi, aby resignaci svou na místo obecního radního odvolal. Deputace uznala stanovisko dra Kraicze za správné, avšak nesdílela názor, že by rozpor, ve kterém se dr. Kraicz setkal s většinou městské rady, činil mu součinnost s ní na dále nemožnou. Proto dr. Kraicz přání městské rady vyhověl a resignaci svou odvolal.“

Je zajímavé, že město Valašské Meziříčí se s kardinálem Bauerem dostalo i do dalšího, mnohem závažnějšího sporu. Dne 31. července 1913 zakoupil Bauer v dražbě budovu zámku Žerotínů, v němž do roku 1910 byla ženská trestnice. Noviny zpod Radhoště se zabývaly okolnostmi dražby a napsaly, že zámek byl vydražen kardinálem Bauerem za částku 147 100 korun tehdejší měny. V zámku mělo být vybudo-

Bývalý Kraiczův dům na Sokolské ulici ve Valašském Meziříčí (foto archiv Muzea regionu Valašska)

váno středisko katolických spolků a zčásti nová farní budova. Město sice vyslalo ke dražbě svého starostu a radní, ale tito nepředložili řádné plné moci a nesložili kauci. Městské vedení podalo proti koupi rekurs (odvolání – poznámka J. K.). S opravou domu mělo být započato ihned, jakmile by se vypracovaly její plány. Čekalo se také na ministerské potvrzení a schválení prodeje budovy. O dalších komplikacích v této věci

se zmiňoval Palacký v čísle 46 z 15. listopadu 1912. Oznámil, *„že poslanec Masaryk podal v parlamentě interpelaci ohledně podivného prodeje ženské trestnice ve Valašském Meziříčí. Záležitost není skončena a nyní má slovo vláda, která má kvalifikovat jednání finančního ředitelství.“* Ke změně vlastnictví zámku Žerotínů vzhledem k dražbě již ale nedošlo.

Ve svém druhém volebním období se Masaryk věnoval především práci vědecké a politické. Dopisoval své dílo Rusko a Evropa, aktivně zasahoval do českého politického života i do mezinárodních vztahů hlavně v průběhu první balkánské války. Jeho poslanecká práce ve volebním obvodu již tak aktivní nebyla, s voliči však v kontaktu zůstával, zejména při pravidelně svolávaných poslaneckých schůzích.

MUDr. Kraicz i v posledních letech před vypuknutím světové války veřejně pracoval. Nadále zasedal v obecní radě a bedlivě pozoroval život kolem sebe. Že ani v těch letech to s veřejnou morálkou nebylo ve Valašském Meziříčí v naprostém pořádku, svědčí zápis ze schůze obecní rady ze dne 22. července 1914, podle něhož *„pan radní Dr. Kraicz stěžuje si na vzmáhající se vagabundáž a pan starosta se zavázal učinit neprodleně potřebná opatření. V té době se ale svět již ocitl na prahu války a očekávání věcí příštích nebylo vůbec radostné.“*

Vědělo se to i ve Valašském Meziříčí. Obecní zastupitelstvo dne 3. srpna jednalo výhradně o opatřeních pro válečnou dobu. MUDr. Kraicz upozornil, že se musí počítat s různými nakažlivými nemocemi, u nichž je nutná izolace. Doporučil, aby bylo ihned jednáno s politickým úřadem o zřízení izolačních baráků a zaveden kurs ošetřování raněných. Jeho návrhy byly přijaty a také realizovány. Palacký ve svém čísle 33 ze dne 14. srpna napsal, že do kursu ošetřovatelek nemocných a raněných přihlásilo se přes 120 žen a mužů a že kurs řízený MUDr. Kraiczem se koná každodenně od šesté hodiny večerní. Na schůzi obecního zastupitelstva dne 4. září 1914 přítomen nebyl, ale řešil se jeho návrh, aby ze zdravotních důvodů byly zazděny otvory kanálů vedoucích z pivovaru do Bečvy.

A ještě jedna důležitá věc se v tomto období stala. V čísle 35 z 28. srpna 1914 bylo oznámeno, že se „na nějaký čas“ zastavuje vydávání Palackého.

Začátek světové války postavil do nové role i poslance Masaryka. Ten se již připravoval na svůj rozhodující střet s habsburskou monarchií – využil počáteční válečné neutrality Itálie a odjel do emigrace 18. prosince 1914 z Prahy přes Vídeň, Benátky a Florencii do Říma. Těsně před odjezdem ještě navštívil Valašské Meziříčí a v Půs-

tově restauraci debatoval s MUDr. Kraiczem a dalšími známými. Válka připravila Masarykovi a Kraiczovi rozdílné osudy a znamenala také jejich dlouhé odloučení po čtvrt století trvajících kontaktech a vzájemné spolupráci.

Ani těžká válečná doba nepřipravila Kraicze o jeho přímost a odvahu. Kraiczův příkladný občanský postoj popsal Stanislav Jandík ve své knize Masaryk na Valašsku z roku 1936: *„Přišla doba válečných půjček. Upisovalo se na rozkaz, a když dr. Kraicz byl podruhé vybídnut, aby upsal, vida nezbytí, poslal nějakou částku a dopis, začínající slovy: Na vyzvání upisuji… A když se sbíralo na rakouské válečné letectvo, Flottenverein' a dr. Kraicz vyzván, aby přispěl, že je to povinností každého rakouského vlastence, odpověděl: ‚Já nejsem žádný rakouský vlastenec…' Tyto výroky mu neměly být zapomenuty."* (Hana Kraiczová ale ve svých vzpomínkách uvádí, že sbírky na rakouské válečné letectvo byly v roce 1913).

Jaro válečného roku 1915 přineslo rodině MUDr. Kraicze přece jen trochu štěstí. Na dívčím gymnasiu ve Valašském Meziříčí se dostal k maturitě první ročník vedený třídní profesorkou Marií Poubovou a mezi maturantkami byla i Kraiczova dcera Hana. A v následujícím školním roce začala Hana po otcově vzoru studovat medicínu na lékařské fakultě v Praze. Koncem roku však bylo najednou všechno jinak. 18. listopadu napsala z Valašského Meziříčí Frída Kraiczová dceři Haně do Prahy: *„Posud ještě jsme nepocítili vojnu, až teď i na nás přišla řada. Dnes tata dostal oznámení, že musí nastoupit službu v nemocnici v Knittelfeldu ve Štyrsku a v pondělí už musí jet. Tak teda zůstanu sama…"* Kraicz do dopisu takto připsal: *„…tady byla práce samaritánská, tam bude tatáž. Vlévat olej na rány způsobené válkou…"* (Knittelfeld leží na řece Mur jihozápadně od města Leoben).

V Kraiczově případě však nešlo o běžnou vojenskou službu. Vojenským úřadům byly velice dobře známy Kraiczovy protirakouské postoje a jeho blízký vztah k Masarykovi. Byl vlastně eskortován do koncentračního tábora, kde pracoval jako lékař. Chodil v civilu, na který se každý voják díval shora, a byl zbaven výhod vojenského lékaře.

Rakouské vojensko-byrokratické mašinérii to však nestačilo. Programově se mstila i na nejbližších rodinných příslušnících těch, kteří se postavili do otevřeného boje proti monar-

chii. Masarykova dcera Alice byla odsouzena nejprve k trestu smrti, který byl později změněn na dvanáct let vězení. Na nátlak světové veřejnosti však byla po osmi měsících věznění propuštěna. Jedenáct měsíců strávila ve vězení i Hana Benešová, manželka pozdějšího presidenta Edvarda Beneše.

A 11. května 1916 došlo i na tehdy dvacetiletou Kraiczovu dceru Hanu. Toho dne byla v Praze zatčena, neboť byl zachycen její dopis, který prostřednictvím třetí osoby v Sofii zaslala do ruského zajetí valašskomeziříčskému učiteli Františku Tetřevovi. Své zážitky ze soudního přelíčení i průběhu věznění sepsala ve stati „Můj kriminál“, součásti knihy *Hrst vzpomínek na dobu poslanecké činnosti T. G. Masaryka na Valašsku*, která byla vydána Tělocvičnou jednotou Sokol ve Valašském Meziříčí v dubnu 1935.

Z Prahy byla převezena do Vídně, kde ve vyšetřovací vazbě pobyla do 9. června 1916. Před věznicí na ni čekal MUDr. Kraicz. Na druhý den odjel spolu s manželkou do Valašského Meziříčí, aby odklidili závadnou korespondenci a veškeré rukopisy, dopisy a fotografie Masarykovy. Vše bylo dáno do krabice a uloženo na půdu evangelického alumnátu. Kraiczovi z města odjeli a na druhý den byla vojenským soudem vykonána v jejich domě na Sokolské ulici domovní prohlídka. Nic ovšem již nalezeno nebylo.

Následující měsíc strávila celá rodina v Knittelfeldu. Na 27. července bylo stanoveno přelíčení. Hana Kraiczová byla obžalována z toho, že dne 26. července 1915 obsahem dopisu psaného Františku Tetřevovi do Nižního Novgorodu prostřednictvím jistého Czibulky v Sofii před více lidmi podněcovala k pohrdání a neúctě vůči jednotnému státnímu svazku císařství. Tím se měla dopustit zločinu rušení veřejného řádu a pokoje. Byla odsouzena na šest měsíců těžkého žaláře.

Dopis byl ale zcela evidentně věcí zástupnou. Soudila se zde především úzká politická spolupráce Kraicze a Masaryka a jejich politické postoje. Jedna věta z odůvodnění rozsudku je z tohoto pohledu zcela výmluvná: *„Nutno uvážiti, že jest studentkou, v intimním styku s rodinou Masarykovou a zcela přirozeně ve vleku svého otce, extrémního radikálního politika.“* Kraicz v procesu vypovídal jako svědek. Proti rozsudku byla podána zmateční stížnost, která byla v přelíčení dne 14. října 1916 zamítnuta jako neodůvodněná. Hana nastoupila trest dne 6. listopadu 1916, propuštěna byla 8. dubna 1917. O dalších Kraiczových osudech až do konce válečného konfliktu není nic známo. Nadešel slavný 28. říjen 1918. Přinesl svobodu českému a slovenskému národu a pro Masaryka a jeho druhy znamenal dovršení vítězného boje s habsburskou monarchií.

Po válce se Kraicz vrátil do Valašského Meziříčí a zřejmě začal brzy tušit, že to nebude nadlouho. 11. prosince 1918 mu dcera Hana psala z Prahy: *„Byla jsem dnes u ministra Šrobára a vzkazuje Ti: dnes večer jede do Žiliny, kam je přeložena vláda… Má pro Tebe nějaké místo na ministerstvu a nevěděl, přijmeš-li ho…“*

Hana Kraiczová r. 1920 (foto F. Drtikol)

Na den 21. prosince 1918 byl ohlášen příjezd presidenta Masaryka do vlasti. Po letech odloučení se Kraicz s Masarykem opět mohli setkat. Atmosféru jejich prvního poválečného setkání zachytila Hana Kraiczová v článku Masaryk – Kraicz (Věstník československých lékařů č. 49, ročník 1937) a zároveň jím upřesnila průběh onoho slavného dne: *„Přišel převrat. Masaryk se vrací do Prahy jako vítěz. Otec jej očekává památného 21. prosince v salonku Wilsonova nádraží. Mezi oficielními zástupci nebyl. Jakmile se Masaryk objevil ve dveřích salonku, tata k němu přistoupil, podal mu ruku a řekl několik přátelských slov na uvítanou. Stiskli si oba ruce, usmáli se na sebe a bylo viděti, že presidenta Masaryka shledání s dávným přítelem potěšilo. Teprve potom přišlo přivítání oficielní.“*

V témže článku popsala i průběh návštěvy u presidenta o několik týdnů později: *„Koncem ledna jsem šla s otcem navštíviti pana presidenta na Hrad. Zastihli jsme ho právě u večeře. Vzpomínky na staré přátelství, radost z prvního setkání, vliv nezvyklého prostředí, to vše v nás splývalo v podivný, nevyslovitelný pocit, který si snad pan president vykládal jako stísněnost, protože nás vítal slovy: ‚Jako doma, jako jsme byli spolu dříve.‘ Projevoval stejný zájem o naši rodinu jako před lety a vyptával se na svůj volební okres, na lidi, kteří pracovali s ním i proti němu… (…) Po večeři nám v sousedním pokoji vykládal o svých zkušenostech z Ruska, Petrohradu, Moskvy, jak tam byl za revoluce v nebezpečí života, jak se při poslední cestě z Norska do Anglie vyhnuli v posledním okamžiku bludné mině. A po besedě si šel pan president vyřídit korespondenci. Zábavu mezi tím vedl Jenda Masaryk, který zahrál několik slovenských písniček. Po práci se přišel pan president ještě na nás podívat. Bylo to jako za starých časů.“*

Ve Valašském Meziříčí Kraicz obnovil svou lékařskou praxi a v nových podmínkách znovu započal veřejnou činnost. Dne 7. února 1919 vyšlo po více než čtyřech letech první číslo Palackého. A byl to samozřejmě Kraicz, který do něj napsal první článek plný patosu a entuziasmu ve stále ještě revoluční době:

„Pane presidente!
Roku 1907 zvolili Vás valašští voličové svým poslancem. Zvolili Vás jako nikdy neumdlévajícího bojovníka za pravdu a sociální spravedlnost, nenáviděného Vídní i Římem. Vídeň dusila politickou i kulturní svobodu českého národa a církev římská tomuto násilí žehnala. Jako kdysi koncil kostnický vydal M. Husa světskému rameni k potrestání, tak vydán byl český národ po 300 let Habsburkům, aby mu s českým jazykem vyrvali také českého ducha a české srdce. A degenerovaný rod habsburský plnil tento úkol věrně.
Vy, pane presidente, v souhlase s odkazy velkých našich buditelů organisoval jste nebojácné čety, které pod Vašim jasným vedením podjaly se s nadšením tohoto urputného boje za osvobození českého ducha z vídeňských a římských okovů, aby jej vyvedly z temnoty do světla.
A práce byla úmorná. Národ náš, který kdysi krvácel v svatém ohni za svobodu svědomí a pravdu, sloužil lži již od kolébky dětské. Ve škole napájen byl lží, a lež provázela ho po všecek občanský život.
Proto s nemnohými věrnými organisoval Jste práci buditelskou, zasévaje símě nové pravdy a starého českého vzdoru do českých duší a utužuje české svaly v ocel, aby byly připraveny, až nadejde chvíle.
Jako vedeni prozřetelností stáli jsme v památném roce 1907 při Vás, svěřujíce Vám s pocitem bezpečnosti a neobmezené důvěry náš volební okres.
Tehdy stál Jste jako kacíř v českém světě!
Kandidatura Vaše v chudém Valašsku zdála se býti šíleným pokusem a marnou smělostí. Stála proti ní vláda rakouská svorně s politickými českými stranami. Pouze strana soc. demokratická volila v užší volbě s námi. Ale Vaši věrní ve valašských městech se bili srdnatě s černou internacionálou i s českou neuvědomělostí, až zvítězili. Málokdy střetlo se při volbách tak prudce opravdové nadšení a velká láska ke kandidátu s fanatickou nenávistí a neskrývanou zlobou klerikální, jako v r. 1907 u nás. Boj skončil vítězně.
Poslanectví Vaše bylo bohaté přípravou a zkušenostmi pro Vaše poslání v našem národě. Měl Jste příležitost ohledat zpuchřelé základy rakouského státu, opírajícího se o násilí, lež a nadpráví národa německého a maďarského. Tenkrát ve Vás asi uzrávalo přesvědčení o nutnosti rozpadu starého státu, neschopného vládnout spravedlivě.

Slyšeli jsme o Vaší úžasné námaze, o všelikých nebezpečích a krutém strádání, která Jste s nikdy nezoufajícím srdcem trpělivě a mužně snášel, když nadešli dnové velkého účtování demokracií světa se starým výsadovým světem násilí a lži. Víme, jak Jste organisoval s oddanými přáteli československé legie, jichž Jste byl duší a otcem. Známe, jaká neporozumění a překážky Jste lámal, abyste přesvědčil velké demokracie světa, že habsburská říše pozbyla práva k životu, že národ náš dozrál k samostatnosti a je schopen sám spravovati sebe k užitku a ke cti své a všeho světa. A práce Vaše byla korunována plným výsledkem. Splnila se slova Palackého i Komenského, a Vy, pane presidente, Jste dovršitelem jejich proroctví.

Kraj náš dal českému národu otce národa – Františka Palackého. Nedaleko nás narodil se velký exulant náš – Jan Amos Komenský. A o tento chudý kraj moravský opřel Jste se také Vy, pane presidente, připravuje se ke svému velkému dílu, aby poražena byla lež, aby opět zasvitlo nad československými kraji zlaté slunce svobody; aby ve výhni světového žáru roztaveny byly okovy spínající českého ducha a české svědomí; aby vlast naše činorodou láskou přivinula všecky členy svého národa stejně spravedlivě ku svému srdci.

Národ pozoroval obrovitou práci Vaši a pokořil se před velkým duchem Vašim. Spadlo bělmo s očí jeho a uviděl spasení své. A když památný den 14. listopadu 1918 prohlášena v Praze svobodná československá republika, zvolen Jste byl Národním shromážděním jednosvorně prvým jejím presidentem a dosazen tím na presto bývalých českých králů.

Léta Vašeho pobytu a práce u nás budou zlatým listem v historii našeho kraje. Avšak list ten nás také zavazuje pro všecku budoucnost. Paměť na požehnaná léta, kdy jako poslanec náš Jste mezi námi dlel, živiti budeme pečlivě plníce příkazy Vašeho vánočního poselství, pracujíce tak ze všech sil a ze vší mysli k štěstí a slávě našeho osvobozeného národa.

Pane presidente! Skláníme se v hluboké oddanosti, věrnosti a lásce před vykonaným dílem Vašim, jež ukováno bylo za 4leté pouti světem za nejdivočejší vřavy válečné a posvěceno krví nejušlechtilejších synů československých na bojištích v Evropě i v Asii. Kéž dopřáno Vám bude ještě mnohá léta říditi osudy mladého státu našeho a tak utvrditi a doplniti Své dílo v říši spravedlnosti, řádu, pravdy a lásky!

Za pokrokové lidi na Valašsku Dr. J. B. Kraicz“

O Palackém se vědělo nejen na Valašsku. Jako *„pozdrav nově vzkříšenému časopisu Palacký ve Val. Meziříčí 7. února 1919“* napsal básník a spisovatel Josef Svatopluk Machar pro něj tak typickou stať s názvem Vídeň a Řím:

„Přál jsem si kdysi, abych mohl dvakrát ožít po své smrti: v den zúčtování s Vídní a podruhé v den zúčtování s Římem.

Nebylo národa, jemuž by ta dvě města byla takovým neštěstím, jako národu našemu. Spojenými silami tiskly dvě ruce – vídeňská brutální bezohledná, římská studená neuprositelná – hrdlo a duši našeho národa po tři sta let.
Osud mi dovolil spolupracovati na zkáze Vídně a dožil jsem se chvíle, že její ruka malátně a zbaběle klesla s našeho hrdla.
Tož ještě Řím… I toho se chci nyní dožít! I ten musí ležet bezmocen u našich nohou! Ovšem – ruce k dílu! Sám sebou nepadne. Jen námi. Buďme tak neuprosní vůči němu, jak on byl vůči nám. Bude se vinout, prosit, mluvit lahodně, slibovat polepšení – nevěřme mu. Ten starý arcivrah se nemění. 28. říjen 1918 byl jen polovicí našeho osvobození. Svým dějinám a své budoucnosti jsme povinni provést a dokonat i polovici druhou: od Vídně osvobozenou vlast předat bez středověkých strusek našim potomkům! "

Jen proklamace ale novému státu nestačily a byl nucen budovat svou státní správu. Prvním ministrem zdravotnictví v československé vládě byl jmenován Vavro Šrobár, který se navíc stal i ministrem se zvláštní mocí pro Slovensko. Dále byli jmenováni vládní referenti a pro zdravotnictví na Slovensku byl jím určen MUDr. Ivan Hálek. Šrobár se snažil získat i MUDr. Kraicze.

Počátkem května 1919 byl ohlášen návrat Milana Rastislava Štefánika ze zahraničí. MUDr. Karel Šantrůček ve své knize TGM v mém životě vylíčil atmosféru jeho očekávání: *„Ve Skalici 4/5 1919 při slavnosti sázení lípy svobody se měli sejít s M. R. Štefánikem. Veselo bylo u stolu v pohostinném domě P. Blahy, italský generál Piccione, slovenská vláda s ministrem Šrobárem, Hálek, Kraicz aj. mysleli na M. R. Štefánika, jenž byl na cestě domů. Telegram z Bratislavy…"*

Telegram oznamoval, že generál Štefánik zahynul, když se jeho letadlo nedaleko přistávací plochy u Ivanky na Dunaji zřítilo z neznámých příčin k zemi. V dopise ze dne 12. května 1919 psal Kraicz manželce a dceři o zážitcích ze Štefánikova pohřbu a také o očekávaném jmenování do vyšší funkce:

„Drahá mamo a Haničko,
po napínavých dnech a okamžicích mám klidnou chvilku. U Hálečků mně bylo mile a dobře. Rašín se Ivana ptal, či jsem už v Bratislavě. To patrně jde tou obvyklou cestou byrokratickou všemi instancemi, proto to tak dlouho trvá. Šrobár už je též netrpělivý, že to tak dlouho trvá, a pravil, že už mne čeká mnoho práce…
A nyní k pohřbu. Dopoledne jsem šel k paní Štefánikové, tetince, setkal jsem se tam s velkým počtem příbuzných, které jsem znal buď jen dle jména, nebo docela nic. Vzpo-

mínali jsme na staré časy, prožil jsem v milé společnosti kus svého mládí. Šel jsem s rodinou. Z nemocnice – kde bylo vše vzorně organisováno a vedeno – šel průvod městem – velkolepý, vážný až na nádraží. Tam zpěv moravských učitelů, pohřební smutné rozloučení, naložení do vlaku a odjezd do Brezové. My jeli na druhý den 6.40 ráno v neděli zvláštním vlakem. V Brezové na 300 vozů a kočárů, jeli jsme do Košarisk. Večer první den byl vezen Milan a další jeho druhové za plápolajících ohňů kol cesty na vrších až do Košarisk. Ozaj nádherné.

V Košariskách jsme šli do kostela, z kostela na Bradlo, vysoký vrch na hřebenu hor, asi hodinu u Košarisk. Tam ve skále byli uloženi Štefánik a jeho druzi. Na 10 000 lidí putovalo nahoru. Čtyři sloupy (provizorně z prken) černě obtažených a chvojím krytých vysokých, v jejichž středu hrobka. Impozantně vévodí tento provizorní, jen naznačený pomník celému dalekému kraji. Tam rozloučení, mluvilo se asi na 3–4 místech pro tolik lidstva, moravští pěvci pěli hymny a rozloučení s drahými hrdiny. Pak jsme šli do Brezové, obědvali – večeřeli a jeli opět zvláštním vlakem domů, přijeli jsme o 1. v noci do Bratislavy. Litoval jsem, že jste tu nemohli se mnou přijet. To je národ kol Brezové, staří protestantští odbojníci proti Maďarům. Lid dobrý, milý, uvědomělý. To byste poznali opravdové horaly, lid krásný, mezi kterými pracovat, žít bylo by radostné a vděčné.

Vrch byl oblepen lidem v krásných krojích, jako roj včel, hustě, pestře a v daleké, široké ploše. Obraz nezapomenutelný…“

Jednání o Kraiczově přeložení se ještě o několik týdnů protáhlo, nicméně Palacký ve svém čísle 20 z 20. června 1919 mohl napsat: *„Dr. J. B. Kraicz dal se k dispozici vládě, vojenskému velení a byl telegraficky povolán na Slovensko, kde organisuje zdravotní službu; odjel z města, aniž mohl známým stisknout ruku.“*

V nových poměrech na Slovensku

Původně pomalé vyřizování Kraiczova přeložení na Slovensko bylo urychleno překotnými událostmi po 20. květnu 1919, kdy bylo Slovensko přepadeno vojsky Maďarské republiky rad, kterým se postupně podařilo obsadit velkou část jeho území a pro mladou československou armádu se situace stávala mnohde kritickou. Válečnými událostmi pochopitelně trpělo i civilní obyvatelstvo. Dne 10. června 1919 byl MUDr. Kraiczovi odeslán dopis s následujícím textem:

„Panu MUDru Janu B. Kraiczovi, obvodnímu lékaři, Praha
Vzhledem k válečnému stavu na Slovensku žádám Vás v dohodě s ministerstvem Národní obrany, abyste se neprodleně odebral do nyní válkou postiženého jakož i do užšího zázemí a přesvědčil se o zdravotním stavu obyvatelstva jakož i o nynějších zdravotních opatřeních.
Dalších pokynů dostane se Vám v Bratislavě v úřadě zplnomocněného ministra v dohodě s vojenskými úřady správu na Slovensku nyní vykonávajícími.
O získaných poznatcích podávejte sem běžné zprávy s příslušnými návrhy.
Žádám Vás, abyste ve věci postupoval ve srozumění s p. MUDrem Bohumilem Vackem, zemským zdravotním inspektorem v Brně, jenž se o věci současně vyrozumívá.
Otázka náhrady výloh rozluští se dodatečně.“

Dopis je archivován ve Státním ústředním archivu v Praze ve fondu ministerstva veřejného zdravotnictví v presidiálním archivu, karton č. 1, pod inventárním číslem 431 zn. V K/17 a zde je také uloženo odůvodnění uvedeného dopisu:

„Dne 9. t. m. konala se ve zdejším ministerstvu porada o opatřeních, jež by se měla vykonati po zdravotní stránce následkem válečných událostí na Slovensku.
Mezi jiným bylo také usneseno, aby byli v dohodě s ministerstvem Národní obrany vysláni do příslušných obvodů jako zástupci zdejšího ministerstva zemský zdr. inspektor v Brně Dr Bohumil Vacek a Dr Jan B. Kraicz, aby tamnější stav po zdravotní stránce shlédli a učinili přiměřené návrhy a to tím spíše, že pokud zde známo, překvapily události dotyčné činitele celkem nepřipraveny.
Dr Vacek působí nyní jako zemský zdravotní referent na Moravě, Dr Kraicz jest moravský Slovák, působící dlouhá léta jako obvodní lékař ve Valašském Meziříčí, jenž se také na Slovensku dobře vyzná a vyhlédnut je pro veřejnou zdravotní službu na Slovensku. Příslušný spis již se projednává s min. financí.
Za ministerstvo Národní obrany (snad p. Pečínka) dne 10./6. do spisu poznamenal: Úplně srozuměn pokud se týče zdravotnictví občanského obyvatelstva. Co se týče vojenských záležitostí, je přednostou gen. Dr Červíček a nemohou se záležitosti tyto svěřiti jiným osobám. Slečna Dr Masaryková podřídila, jak mi právě telefonovala, Dra Kraicze v záležitostech Červeného Kříže Dru Červíčkovi.
Převzetí tohoto dopisu potvrdil Dr Kraicz 10. /6. do spisu svým podpisem i pro Dr Vacka.“

K vysvětlení předcházejících řádků je třeba se vrátit k některým dalším důležitým událostem o několik měsíců nazpátek. Na informační schůzce konané dne 1. února

1919 v Obecním domě v Praze bylo rozhodnuto o založení Československého červeného kříže. Ještě téhož dne byl zvolen užší výbor, který vyslal delegaci k presidentovi republiky, aby souhlasil s jejím zřízením. Dne 6. února president Masaryk uznal nutnost vybudování této organisace a pověřil svou dceru Alici Masarykovou jejím řízením.

Ale zpět na Slovensko. Kraicz se dal ihned do pilné práce a Slovenský deník mohl 21. června 1919 napsat: *„Uľavujeme bolesti obetiam vojny: ČČK poveril svojho správcu dr. Kraicza sriadením občerstvujúcich staníc pre našich vojakov. Občerstvujúce stanice sriadené sú už v Trenč. Teplej, na Vrútkach, v Poprade, v Novej Vsi, v Bratislave, v Nitre a chystá sa v Kremnici… Na staniciach ČČK podávajú našim raneným vojakom mlieko, čokoládu, kakao, ryžovú kašu, syr, pečivo, atď., ktorými článkami zaopatruje stanice anglická misia a obetavé slovenské obyvateľstvo. Anglická misia poslala na stanice aj sestry ošetrovatelky. ČČK stará sa aj o uprchlíkov. Zdravotný stav uprchlíkov je dobrý, ako sa dr. Kraicz presvedčil.“*

Slovenský deník nutno doplnit v tom, že anglickou misi vedla Lady Muriel Pagetová a že akci obětavě podporovaly slovenské vlastenecké kruhy v Liptovském Mikuláši a Trnavě, kde samy zřídily občerstvovací stanice, jež bohatě zásobovaly potravinami získanými ve sbírkových akcích ve svém okolí. Válka na Slovensku skončila dne 4. července 1919, kdy poslední maďarské jednotky vyklidily slovenské území. Na tomto vývoji však měl mnohem větší zásluhu diplomatický tlak dohodových mocností než tehdy slabá československá armáda.

V polovině července 1919 založila Alice Masaryková na Slovensku Československý červený kříž. Sídlem hlavní kanceláře a skladišť se stal Trenčín. Ve všech městech a vesnicích se měly zřizovat spolky Červeného kříže. Organisováním struktur této organisace na Slovensku byl pověřen MUDr. Jan Kraicz jako ředitel slovenské divize. Původní plán činnosti Červeného kříže stanovil především tyto úlohy: zdokonalování zdravotnické pohotovosti obyvatelstva pro případ války, výkon užitečné sociální a zdravotní pomoci prostřednictvím svých složek (Dobrovolných sester, samaritánů, dorostu), jakož i organisování různých veřejných akcí a rozvíjení kultury, zejména zdravotní. Nakonec však bylo nutno řešit především – dle slov vládního referenta MUDr. Hálka – palčivou otázku alkoholismu na Slovensku.

V září téhož roku se vedení divize přestěhovalo do Bratislavy na Szilágyiho ulici. A ani závěr roku 1919 neměl Kraicz strávit klidněji. Dne 29. října zemřel po delší nemoci v Modre jeho otec, bývalý evangelický farář v Hošťálkové, Ján Juraj Kraicz.

Počátek roku 1920 pak znamenal pro J. B. Kraicze další závažnou změnu. Věstník ministerstva zdravotnictví č. 3 z 20. března 1920 uvedl: *„President Republiky jmenoval obvodního lékaře ve Val. Meziříčí, nyní ředitele divise ČČK pro Slovensko, MUDra Jana Bohuslava Kraicze ministerským radou ve stavu ministerstva veřejného zdravotnictví.“*

Zachoval se zajímavý dopis manželky Frídy ze dne 22. 3. určený Kraiczovi, která v něm v reakci na presidentovo rozhodnutí hodnotila jeho další vyhlídky: *„Děkuji Ti za Tvůj dopis, kde jsem se dozvěděla o všech podrobnostech a všechno, co jsi zažil, a ráda bych věděla dál, jak si vše zařídíš. Možná, že by jsi se též vžil a si zalíbil práci v ministerstvu a v ČČK, ale pořád bys byl asi litoval, že se nemůžeš účastnit politické práce. Tady by to trvalo dlouho, než bys měl vliv a úspěch, neboť jsi tu byl přece jen cizí a druzí jsou tu, kteří myslí, že jen oni k tomu mají práva. TGM by si to snad byl přál, abys byl tu, a též si to jinak představil, nepočítal s lidskou malicherností. Na Valašsku jsi měl docela jiné postavení, jednak svým povoláním a pak tou politickou prací, která byla korunována úspěšnými volbami Masarykovými…“*

Následujících několik týdnů ukázalo, že Frída velmi dobře odhadla tehdejší situaci. Po přijetí ústavy byly na den 18. dubna 1920 vypsány volby do poslanecké sněmovny a na 25. dubna do senátu Národního shromáždění. České slovo dne 4. dubna publikovalo kandidátní listinu Československé strany socialistické pro volby do senátu, na které je MUDr. Jan Bohuslav Kraicz, lékař, Bratislava, uveden na prvním místě kandidátky volebního kraje č. VII se sídlem volební komise v Moravské Ostravě. Kraicz však zvolen nebyl. Uspěl ovšem MUDr. Ivan Hálek, který byl zvolen za Slovenskou národní a rolnickou stranu.

Ve dnech 22. až 30. května proběhl na Slovensku Májový týždeň ČČK. Slovenský deník v té souvislosti hodnotil vlastně jen několikaměsíční činnost ČČK a hodnocení uzavřel: *„Niet skoro ustanovizne na Slovensku, ktorá by bola toľkú prácu vykonala na Slovensku, ako ČČK. Národ slovenský musí byť za to ČČK a ľuďom, ktorí v ňom pod vedením sl. Alice Masarykovej a dra. Jána Krajcza pracujú, veľmi povďačný. Avšak len vďačnost nestačí. Treba, aby každý priložil svoju hrivňu a svoju prácu k práci tých, ktorí už dosiaľ pracovali.“*

23. června 1920 napsala Hana své matce z Prahy dopis zajímavého obsahu: *„Starosta Chrastina psal Vlastě, že na hejtmanství do Meziříčí přišlo úřední ohlášení návštěvy p. presidenta; a poněvadž není bytu, mohl by prý bydlet v našem prázdném bytě. Budu se ještě informovat, co je na tom pravdy…“*

17. července psala Frída Kraiczovi dopis z Modry, jehož obsah již zřetelně předznamenával její budoucí zdravotní problémy: *„Čekala jsem toužebně na Haničku a zatím ona jela do Meziříčí. Je mi přece už dobře, jen náladu mám děsnou. K tomu ještě nemít co dělat, to není k vydržení. Zdá se mi ten život už velice zbytečný a že jsem jen pro Vás břemenem…“*

K citované korespondenci mezi členy Kraiczovy rodiny nutno podotknout, že Kraicze postihlo to, co většinu odborníků, kteří přišli po převratu z historických zemí na Slovensko – nenašli na Slovensku byt, a proto museli nechat své rodiny doma a na krytí zvýšených výdajů pobírali vedle platů i diety. A to se stalo vítaným agitačním artiklem luďáků – český učitel na Slovensku má tolik platu jako tři slovenští. Naproti tomu volání českých úředníků „nechceme diety, dejte nám byty!“ pochopitelně zaniklo.

Kraicz po přesunu sídla divize ČČK do Bratislavy zřejmě „bydlel“ v kanceláři divize; kdy dostal svůj byt, zůstalo nezjištěno. A vlastně to bylo ještě o něco složitější. Dcera Hana studovala v Praze, takže se rodina scházela jen o velkých svátcích. Kraicz měl navíc po svém otci dům, vinohrad a nějaké polnosti v Modre. Proto se v adresách dopisů střídá Valašské Meziříčí, Modra, Praha i Bratislava.

Počátkem roku 1921 došlo k další významné změně. MUDr. Kraicz začal pracovat v Bratislavě jako ministerský rada na expituře ministerstva zdravotnictví. A s vervou sobě vlastní se pustil do dalších náročných prací. Řešila se otázka péče o děti, které mají tuberkulosní rodiče. Na podzim téhož roku vykonal Kraicz s dalším zástupcem expositury inspekční cestu do Košic, Liptovského Mikuláše, Ružomberka a Žiliny, aby připravili půdu pro založení lidových ústavů pro sociálně-zdravotní péči. V rámci těchto ústavů měla být zřízena střediska pro rozšiřování zdravotních vědomostí. Začátkem května 1922 uspořádal MUDr. Kraicz sérii přednášek a rozhovorů o sociálních chorobách a o systematickém boji proti nim v Trenčíně, Žilině, Turčianském Svatém Martině, Dolném Kubíně, Ružomberku a Liptovském Svatém Mikuláši. Věstník ministerstva zdravotnictví č. 10 z 22. října 1922 uvedl jmenování MUDr. Kraicze stálým členem poradního sboru pro boj proti pohlavním chorobám a prostituci.

V lednu 1923 Kraicz opět povýšil a stal se přednostou expositury ministerstva zdravotnictví. V témže měsíci svým rodičům udělala bezpochyby obrovskou radost dcera Hana. 27. ledna byla promována na lékařské fakultě University Karlovy v Praze. V té době se rovněž vedly úvahy o zrušení expositury ministerstva zdravotnictví. Slovenský deník 12. dubna napsal: *„Expozitúra ministerstva zdravotníctva zostane*

i naďalej v Bratislave a zrušená nebude. Je síce pravda, že župní zdravotní referenti majú analogické funkcie v župe, ako zemské referáty v Čechách a na Morave, avšak je mnoho vecí na Slovensku, ktoré sú vyňaté z ich kompetencií a v týchto veciach je expozitúra dosiaľ nepostrádateľná, kým nebude dokončená organizácia celej zdravotnej služby na Slovensku a kým nebude provedená unifikácia zákonov…" O dva dny později tytéž noviny informovaly o další Kraiczově povinnosti: *„Minister školstva a národnej osvety vymenoval (…) min. radcu MUDra Jána Kraicza vládnym komisárom pre II. a III. rigorosum na lekárskej fakulte University Komenského v Bratislave pre školský rok 1922/1923."*

O své další povinnosti napsal Kraicz dceři Haně 22. srpna 1923: *„23. 8. mám přednášku v Široké u Oravského Podzámku a snad také 24. 8. V sobotu 25. 8. musím být v Sliači – státních kúpeloch – kamž přijede p. president – mám rozkaz z ministerstva. Takže v Bratislavě budeme nejdřív až v pondělí. Mama jede do Oravy se mnou a pak snad po ten ostatní čas bude u Hálků anebo půjde také se mnou."*

Další Kraiczův dopis Haně je z 11. října 1923: *„Píši Ti – snad k Tvému podivu – já, protože mama naše by měla mít zas trošku klidu. V pondělí 8. 10. ráno jsem šel do úřadu, když jsem přišel po 1. hodině, mama měla takový smutný výraz v tváři a při jídle jsem viděl, že nedovede udržet lžičku… Viděla stále jakési obrazy, slyšela hudbu, tak jsem trnul v obavě, aby se něco nepřipravovalo."* Zdravotní potíže Frídy se stupňovaly. 22. května 1924 napsala Frída Haně: *„Já jsem zase nemocná a ležím od večera. Ráno, když jsem chtěla vstávat, nemohla jsem, noha mi nevládla, asi mne zas ranila mrtvice. I ruka jest slabá a nešikovná."* O několik dnů později zdravotní problémy evidentně ustoupily, neboť v dalším dopise Haně ze dne 11. 6. se Frída věnuje úplně jiným věcem: *„V pondělí měl tata přednášku za Trnavou… mluvil o pozemkové reformě a tak pěkně o tom mluvil i o naší republice a o ženách, že to dopadlo ku vší spokojenosti… To jsem pyšná, že mám vůdce lidu, který umí ovládat lid, za muže. Je to starý kozák už, který se vyzná a zná lidi a poznal je na našem Valašsku…"* Jenže zakrátko se nemoc znovu vrátila. 11. srpna napsal Kraicz Haně: *„Mamička chudera duševně velmi trpí, že se nemůže sama hnout, tj. chodit…"*

V dopise z 25. srpna Kraicz opět psal Haně o matčině nemoci a v té souvislosti i o vlastních pocitech: *„Nemoc mamina je zlá a skýtá málo naděje. Lítost a tesknota moje je přímo bolestná a dusivá…"* Korespondence mezi otcem a dcerou pokračovala v tomto duchu i v následujících týdnech. Dne 2. října 1924 psal již rezignovaně: *„V neděli byl zas malý záchvat, řeč ztížená a pravá ruka nešikovnější… už příliš*

dlouho to trvá, než aby svůj stav nějak zvlášť těžce nesla, nepláče již, jen dnes a včera je smutnější…“

Další korespondence je k dispozici až od května 1925. Hana nastoupila jako ženská lékařka do lázní Sliač. Dopisy se týkají její lékařské praxe, zařizování ordinace a starostí, jak její budoucí manžel Kolouch dokončí vysokoškolská studia a kde získá zaměstnání. 27. května psal znovu Kraicz Haně: *„Dnes bylo mamě – a dosud je – velmi zle… nevím, je-li při vědomí… doufám, protože kdybych přestal doufat, ani bych to neunesl. Je mně hrozně pomyslet na to, co nás neodvratně očekává…“*

Frída zemřela 5. června 1925 a byla pochována v Bratislavě na evangelickém hřbitově v Kozí ulici. O jejím úmrtí napsalo Slovenské slovo: *„…po dlhotrvajúcej chorobe dotrpela v Bratislave paní Frída Kraiczová, rod. Winklerová, manželka popredného nášho politického a kulturného pracovníka MUDra J. Kraicza…“* Při pohřbu budil největší pozornost věnec presidenta republiky. Mezi smutečními hosty byl ministr Kállay a vyslanec Jan Masaryk. Nad otevřeným hrobem dojemně promluvil MUDr. Ivan Hálek. 12. června napsal Kraicz Haně: *„…Dnes psal p. president z Lán 10. 6. ‚Milí přátelé, nemohu Vám říci více, než-li že jsme na Vás pamatovali a s Vámi cítili; Jenda je hodný hoch, přišel k Vám za nás ostatní a z srdečného popudu. Buďte zdrávi! T. G. Masaryk…“*

A ještě jedna důležitá věc se stala téhož roku. Sedmnáctého října v Bratislavě se vdala Hana za Ing. Antonína Koloucha. Hana si za svědka na svatbě přála MUDr. Hálka, zda jím byl skutečně, známo není.

Dne 15. listopadu 1925 se konaly parlamentní volby. Kraicz kandidoval za Československou stranu socialistickou, ale zvolen nebyl. Švehlova vláda vzešlá z voleb podala již dne 17. března 1926 demisi. Byla jmenována úřednická vláda. Ta prosadila v parlamentu mimo jiné pevná obilní cla a úpravu platů duchovenstva církví a státem uznaných náboženských společností, a to spojením hlasů českých, německých a maďarských buržoazních stran, včetně slovenské ľudové, která stále vyjednávala o své účasti v nové vládě.

Dvanáctého října 1926 byla sestavena vláda tzv. panské koalice opět v čele se Švehlou. Počátkem roku 1927 však do vlády vstoupila Hlinkova Slovenská ľudová strana a bylo nutno vládu reorganisovat. Dne 15. ledna jmenoval president Masaryk ministrem zdravotnictví zástupce této strany, katolického kněze doktora Jozefa Tisa – za druhé světové války se stal presidentem samostatného Slovenského štátu.

Tehdy Masaryk ještě nemohl tušit, co vše tímto jmenovacím aktem způsobí svému oddanému spolupracovníkovi a příteli. Ve svém prvním projevu na ministerstvu veřejného zdravotnictví Tiso prohlásil, že vstup své strany do vlády považuje za historický okamžik, právě tak jako rok 1918, kdy se Češi a Slováci spojili, aby vytvořili samostatný československý stát, který musí nyní společně řídit a budovat. O několik týdnů dříve, 24. listopadu 1926, však na parlamentní půdě mluvil docela jiným tónem a doslova zahrozil takto: *„Ak treba zametať, začnime zametať shora nadol... Také zametanie bude úspešnejšie a bude v štáte poriadok, poctivosť a česť...“*

Jozef Tiso

A jak si takové zametání představoval, ukázal velice brzy. Tiso věděl velice dobře, že Kraicz spolu s MUDr. Ivanem Hálkem patřili na Slovensku ke Šrobárovým mužům a že oba byli důvěrnými přáteli T. G. Masaryka. A nezapomněl ani na Kraiczovy nekompromisní protiklerikální postoje z minulých dob.

Dne 16. února 1927 zahájil Slovák, tiskový orgán Hlinkovy Slovenské ľudové strany, osobní útok na MUDr. Kraicze:

„...A po ňom prišiel už do expozitúry ministerstva zdravotníctva dr. Ján Kraicz. Narodil sa na Slovensku, ale celý detský, študentský a mužský vek strávil za Moravou. Pred prevratom u nás nebolo o ňom chyrovať, žil si on spokojne za Moravou a prišiel na Slovensko len po prevrate. Z praktického lekára, nezúčastnivšieho sa života slovenského do prevratu na Slovensku, stal sa odrazu človekom vysokopostaveným, človekom u ktorého predpokladať by sa mala znalosť lekárskych a vôbec zdravotnických pomerov Slovenska, aby svojou závratnou kariérou i vecí mohol osožiť. Čoskoro vyšlo najavo, že schopnosti na zastávanie tohto úradu – ak len nie kvalifikáciou a všetkým legitimácia čs. socialistov – dr. Ján Kraicz nemá. Ukázalo sa, že nebyť dr. Kraicza na čele expozitúry ministerstva zdravotníctva, bolo by už i poradie i systemizácia lekárskych miest a bolo by viacej spokojnosti v radoch slovenských medikov a lekárov. Takto najzanedbatelnejším odborom štátnej správy na Slovensku je práve odbor, ktorého šéfom je dr. Ján Kraicz. Toto len vo všeobecnosti o tom, čo každému udre do očí a čo vyvolá otázku: prečo a načo je ten človek na čele expozitúry? Čo sa týka jeho osobného styku v úrade so stránkami – o tom môžeme tiež pohovoriť, a to faktami. Jeho styk

s akademicky vzdelanými mužmi (lekármi z vidieku a z Bratislavy) bol dosť hrubý. I sami Česi mu takéto maniery zazlievali. Ale k slovenským lekárom špecielne choval sa on veľmi zaujímave, rozdráždil stránku v úrade, vypočítave vyvolal konflikt, aby na konci ostrého slovného súboja mohol hodiť slovenskému lekárovi do očí: já sa o to postarám, abyste to místo nedostal, to si zapamätám při zaplňovaní miest atď. Ba šiel tak ďaleko v svojom hriešnom nepoznaní slovenskej povahy holubičej a ústupčivej, že povedal slovenskému lekárovi: Slováci jsou všichni neskromní. Počas jeho úradovania vedúce úrady, primariáty obsadzovaly sa Čechmi. Slovákov jednoducho nebolo. A keď sa jednako prihlásili, mobilizoval všetky možné praktiky, aby Slováka odstrčil. Asi pre tieto jeho zásluhy kandidovala ho strana pána Klofáča do snemovne poslaneckej při voľbách r. 1925, ale prepadol. Jednako ani potom nebedlil úrade nad slovenskými pomerami. Mohlo sa stať, že konkurzy na slovenské primárske miesta boli vypísané so štvordennou lehotou prihlasovacou a dr. Kraicz nezakročil, lebo na otázne miesto pod rukou dostal sa Čech, a tak konkurz bol len formalitou. Z toho všetkého vysvitá, že dr. Kraicz pre tak vysoký úrad sa nehodí. Keby sa bol po zmene režimu aspoň akotak preorientoval – povedali by sme o ňom, že má snahu upevniť dobré žitie Čechov so Slovákmi, že koná to v záujme štátnom. Nestalo sa tak. Dr. Kraicz ani teraz nezaprel v sebe českého socialistu. Napriek nariadeniu on i naďalej úraduje česky. Z expozitúry vychodia české prípisy, ako keby chcel dokázať, že usnesenie ministerskej rady a vlády ohľadom slovenského úradovania on nemusí dodržiavať, naň sa ono nemusí vzťahovať, kedže vo vláde nesedia i jeho straníci. Jeho čisto osobné věci, jeho zvolenie za chirurga do bratislavskej nemocenskej pokladnice, nechávame stranou... Je v záujme štátnom, v záujme lepšej správy zdravotníckych vecí na Slovensku, aby tento človek prestal byť tým, čím ho spravila jedine len jeho legitimácia stranícka!“

17. února se Kraicze zastal Slovenský deník. Pod titulkem „O dra. Kraicza“ mimo jiné napsal: *„...Znám dra. Kraicza veľmi dobre a viem, že všetko, čo Slovák o ňom napísal, je čiročistá nepravda... Vraj napriek nariadeniu on ďalej úraduje česky. Nesmysel. On úraduje slovensky, ba i spisy posielané na ministerstvo sú len a len slovenské. On je Slovák. Dokonce taký Slovák, ktorého otec ako pansláv (jeden zo zakladateľov Matice) nemohol dostať miesto, preto odišiel na Moravu. A syn jeho neprestal byť ani tam Slovákom a prirodzene i dobrým Čechoslovákom, čo je len v niektorých strieštených mozgoch novopečených luďáckých Slovákov nemožnosťou. Před prevratom nebolo o ňom u nás počuť – píše anoným v Slovákovi. Nuž kto chcel o ňom počuť, ten počul. Kto mal ucho zvyklé počúvať slovenské slovo a kto ho i rád počúval, ten vedel*

o Kraiczovi… A že si Kraicz končil a končí svoje úradné povinnosti poriadne, o tom vedia všetci ľudia, ktorí sledujú so záujmom zdravotné pomery nášho Slovenska. Tu uvediem len jeho neúnavnú prácu při zdolávaní trachomu na Slovensku. Tento boj je spojený s jeho menom…“

V podobném duchu bránila Kraicze 18. února i Slovenská politika, deník národní rolnické strany v článku s názvem Pohon na dra. Kraicza: *„Kam až to v straníckej nenávisti dospelo, keď móže byť pranierovaný Slovák tak bezúhonného charakteru, tak rozhodnej a jasnej slovenskej a vóbec ľudskej minulosti, ako práve dr. Kraicz?(…) Pracoval v kraji, kde účinkoval jeho otec, a činnosť jeho i jako lekára i kultúrneho činitela bola pre valašský kraj požehnaním… A Kraicz ako Slovák? O tom pochybovať móže iba nízka duša, ktorá sa prichytila slovenčiny ako vlk kožucha len vtedy, keď z toho kúkal zisk… Kraicz i jako politický protivník vedený bol vždy láskou k idei a pravde a jeho čujné cítenie sociálne i osobná bezúhonnosť stavajú ho vysoko nad každý útok…“*

Tisková přestřelka mezi Slovákem a dalšími slovenskými periodiky trvala ještě několik týdnů. A samozřejmě nezůstalo jen u ní. 26. května psal Kraicz z Bratislavy Haně: *„…Já mám v úřadě stálé mrzutosti s tím, co nám dělá ministr. Doufám, že přece jen jednou ta jeho vláda přestane. Možná, že po volbách presidentských už je nebudou tak dlouho držet ve vládě. Aspoň se tak proslýchá…“*

Drobné satisfakce se Kraicz v tomto tak smolném roce dočkal, když byl jmenován vládním komisařem pro školní rigorosa na Komenského Universitě v Bratislavě ve studijním roce 1927/1928. 31. října se konal sjezd sociálních pracovníků z celého Slovenska, který MUDr. Kraicz z titulu své funkce pozdravil. Tlak ministra zdravotnictví Jozefa Tisa na osobu MUDr. Kraicze zatím nezadržitelně sílil. 16. prosince Lidové noviny pod titulkem Politické vlivy na státní správu napsaly: *„Ministerská rada se zabývala hlavně jmenováním úředníků, schválila mezi jiným návrh ministra Tisa, aby přednosta bratislavské expositury tohoto resortu ministerský rada MUDr. Jan Kraicz byl přeložen do Brna ke zdravotnímu referátu zemské politické správy místo dr. Vacka, přeloženého do Prahy. Toto usnesení ministerské rady je dokladem, jak politické vlivy zasahují do vládní administrativy, a jak luďáci dovedou ve vládě prosazovat své požadavky. Dr. Kraicz pracoval na Slovensku od převratu, krátký čas jako referent ČČK, z jehož služeb přešel do služeb ministerstva zdravotnictví. Luďákům byl nepohodlný nejen svou minulostí – byl jeden z hlavních činitelů, kteří se zasadili před válkou o Masarykovo zvolení ve Valašském Meziříčí – ale i svou nynější činností*

a politickou příslušností ke straně národně – sociální. Když vstoupili luďáci do vlády, zahájil jejich Slovák denunciační kampaň proti dr. Kraiczovi, jemuž bylo přímo naznačeno, nepožádá-li sám o přeložení z Bratislavy, že to ludová strana prosadí…"

Proto hned 17. prosince 1927 napsal Kraicz dr. Alici Masarykové: *„Vážená paní doktore, včera jsem četl v Lidovkách, že ministerská rada mne přeložila ze Slovenska do Brna na místo Vackovo. Věděl jsem o tom, že se to chystá, bránil jsem se přímo u ministra i u sekčního šéfa Kolínského, psal jsem Hodžovi, intervenovali za mne kamarádi v agrárním klubu, marně. Podťali mně tím všechnu chuť k práci. Šel jsem na Slovensko ne kvůli úřednické kariéře, ale kvůli tomu, že jsem Slovák. Vrátil jsem se na Slovensko, odkud otec jako pansláv odejít musel. Maďarský biskup řekl o něm: Kraicz pro Slovensko umřel. Vilko Šulek, kterého oběsili v roce 1848 Maďaři, byl bratrem mé stařenky, Štefánik mým bratrancem, zkrátka naše rodina je čiročistě slovenská a já jsem s radostí a z povinnosti hned po převratu šel pomáhat na Slovensko, které bylo před převratem pro mě zavřeno, a nyní člověk a strana, která donedávna ještě nemohla najít správný poměr k státu, jichž slovenskost je data teprve včerejšího, (…) odstraňují mě ze Slovenska jako zatíženého mne pokrokovou minulostí z Moravy jako zkrátka – prašivou ovci. Mimo to Hanička kvůli mně šla z Prahy na Slovensko, zeť Kolouch po dlouhém hledání našel skromné místo v Káblovce, opatřili jsme si po dlouhých trampotách byty a nyní i tento svazek nám trhají. Myslil jsem, že v létě budu mít příležitost panu presidentovi si postěžovat, jakouže mám smůlu, že téměř všecek čas mého úředníkování sloužím pod klerikálními ministry a jak od začátku svého nastoupení dr. Tiso mně dává pociťovat, jak je má přítomnost na Slovensku jemu a jeho straně nevítaná a proti mysli. Zatím k mé návštěvě nedošlo a dnes stojím před hotovým snad již faktem. Nevím, dá-li se ještě něco dělat, kdyby mne aspoň byli vzali do Prahy, ale tam se zase brání úředníci proti vetřelci, ač jsem v pražském statusu dosud byl. V Praze byl bych přece v nějakém servisu se Slovenskem v oboru sociální pathologie. Jsem tím vším nešťastným, na Slovensku mám totiž rozdělaných věcí, na které je třeba též trochu opravdového zájmu a lásky, a nyní mě z toho vytrhnou, ne ze zájmu o věc, ale ze stranické předpojatosti a zloby. Mám smutné Vánoce. Přejeme Vám však, drahá paní doktor a panu presidentovi, abyste byli hodně zdraví a měli radostné vánoční svátky.*
V upřímné lásce a oddanosti."

21. prosince celou záležitost komentovalo České slovo v článku Luďáci persekvují – Slováky, kdy mimo jiné napsalo: *„…Pan dr. Kraicz pochází ze slovenské rodiny… V tomto přeložení nelze vidět ničeho jiného, než akt politické nesnášen-*

livosti slovenské ludové strany i dnešní vládní většiny vůči přednímu stoupenci národně socialistické strany…“

Celá tato pro Kraicze tak nešťastná věc byla profesně uzavřena oficiální zprávou uveřejněnou ve věstníku ministerstva veřejného zdravotnictví v čísle 1 z 20. ledna 1928: *„President republiky jmenoval rozhodnutím z 31. 12. 1927 ministerského radu MUDr. Jana Kraicze vrchním zdravotním radou ve 3. platové stupnici v osobním stavu zdravotních úředníků Státního zdravotního ústavu v Praze…“*

Jako nový přednosta expositury ministerstva zdravotnictví na Slovensku byl jmenován MUDr. Gejza Mitický z Trenčína, člen Hlinkovy Slovenské ľudové strany.

Dne 31. 3. 1928 napsal MUDr. Kraicz těsně před svým odchodem ze Slovenska svým kolegům dopis na rozloučenou:

Odchádzajúc zo Slovenska ďakujem všetkým kolegom lekárom v expositure aj mimo nej za ochotnú a vernú spoluprácu. Nech neustanú vychovávať a vzdelávať náš ľud, ktorý bez svojej viny dosial nežije v plnom užívaní svojích veľkých duševných schopností. Nech pomáhajúc tvoriť novú demokratickú zdravotnú kulturu na Slovensku, predávajú ľudu predovšetkým vedeckú pravdu, avšak s láskou a trpezlivosťou, lebo to je jediná osvedčená metoda, ktorá povedie najbezpečnejšie a najskoršie k cieľu. V ďalšej ťažkej a zodpovednej práci prajem všetkým s úprimným srdcom mnoho zdaru.

Znovu v Praze

Těžké existenční problémy téměř na prahu své šedesátky nechtěl Kraicz nést sám. Ihned po svém přestěhování do Prahy na Salmovskou ulici č. 16 se znovu oženil. Stalo se tak dne 7. dubna 1928 na radnici v Praze 1. Jeho ženou se stala podle výpisu z matriky Isabella Urbánková, narozená 24. 12. 1888 ve Vídni, svobodná, její otec se jmenoval Max, matka Irena, rozená Bräuerová. Podle jediné její zachované charakteristiky byla ušlechtilou dámou, Němkou, kterou Kraicz poznal jako ošetřovatelku při svém pobytu ve Štýrsku. Dosloužila mu věrně až do jeho smrti.

V témže roce byl vydán valašskými učiteli spisek s názvem *President T. G. Masaryk na Valašsku*. MUDr. Kraicz v něm uveřejnil článek „Valašsko v osvobozeneckém boji“, v němž Kraicz uvádí své pohledy na události, jichž byl přímým aktérem: *„Přehlížíme-li životní činnost prvního našeho presidenta, vidíme, jak se stal z jeho pobytu r. 1905 na Valašsku logický článek dalšího organického vývoje a příprav k osvoboditelskému dílu. Rok 1905 takřka připravil půdu pro jeho kandidaturu za říšského poslance pro památné volby říšské roku 1907, při nichž byl Masaryk zvolen poslancem do říšské rady… My staří pokrokáři z let 90tých jsme hrdi na to, že nám připadl tak čestný úkol na Valašsku v době příprav. Ale nevzpomínáme toho jako laudatores temporis acti (velebitelé minulého času), nýbrž abychom jen připomenuli sobě i druhým, že všecko úsilí Masarykovo, všecko úsilí našeho národa o samostatnost má vyšší smysl. Samostatnost československého národa má všesvětové poslání: hlásat a vštípit všemu světu, aby učinil lid zdravým, mravným a vzdělaným, aby lid sociálně a hospodářsky osvobodil, aby ho povznášel a vedl k míru v duchu i pravdě. Toť program československého národa.“*

Nejen těžkosti prožíval Kraicz v tomto období. Dne 30. 8. 1928 se jeho dceři Haně Kraiczové, provdané Kolouchové, narodil syn Ivan. Přátelské vztahy mezi MUDr. Kraiczem a Masarykovými pokračovaly i po Kraiczově návratu do Prahy. V prvních měsících roku 1929 Kraicz onemocněl a Masaryk jevil živý zájem o jeho aktuální zdravotní stav. Alice Masaryková zaslala Kraiczovi „trošku ovoce, časopisy a kytky“, jak psala v dopise, a dodala: *„Tyto dny jsme moc vzpomínali na mamu a všechny **skutečné** lidi – taky na Vás.“* Dne 18. března 1929 zaslal president Masaryk Kraiczovi následujících několik řádků:

Milý doktore Kraiczi,
srdečné díky za milé přání, navzájem přeji Vám a všem Vašim zdraví a Boží požehnání. Dr. Šantrůček mně řekl, že stonáte; až budete z toho vyléčen, uvidíme se zase jednou u nás. Já také chřipkoval, celé 3 týdny, ale již je potom.
Pozdravuji Vás všecky!
T. G. Masaryk

Osmého dubna 1929 oslavil Kraicz své šedesáté narozeniny. Toto výročí neuniklo tisku a o jubilantovi se pochvalně zmiňovaly všechny významné listy. České slovo dne 7. dubna nadepsalo svůj článek o Kraiczovi *„Jeden z těch, kteří připravovali příchod“*. Slovenský deník téhož dne mimo jiné napsal: *„…dr. Kraicz svojim milým spoločenským taktom a svojim neústupným národným vystupovaním získal si na Slo-*

vensku mnohých ctitelov a priatelov, ktorí mu prajú z príležitosti šesťdesiatky všetko dobré a volajú mu: Do videnia!" Lidové noviny z 8. dubna uveřejnily v kostce jeho životopis, věnovaly se i událostem posledních několika měsíců: *„…Na jaře 1928 zahrál si s ním osud, vlastně ministr Tiso. Poslal dr. Kraiczovi arch papíru, ve kterém ho několika řádky ‚zbavuje' slovenského místa a překládá do Státního zdravotního ústavu v Praze. Což znamenalo degradaci z ministerského rady na vrchního zdravotního radu, zmenšení příjmů snad o 1/3 a urážku všeho, co má v kulturním světě cit pro právo. Činorodý duch, organisační talent a přesný praktik uzavřen do kanceláře, aby psal listiny a vyřizoval akta. Tam sedí. Vlastně nesedí, poněvadž těžce ochuravěl. Útok Tisův na jeho nervy nebyl malý; snad tím utrpělo i tělo. Dr. Kraicz po práci na Slovensku planul jako po otci Slovák, a měl opravdové úspěchy. Patrně mají už na Slovensku málo tuberkulozy, tyfu, trachomu, deliria a hmyzu, proto se stal Kraiczovým nástupcem nezkušený mladík, ovšem luďák. Přejeme dr. Kraiczovi, aby chorobu šťastně přestál a vrátil se k práci s tou bujarostí, jaká ho vždy životem provázela."*

Ke gratulacím se připojila i valašskomeziříčská Lubina. Článek shrnující Kraiczovy zásluhy napsal JUDr. Jaroslav Dorazil. A nezapomněl připomenout v úsměvné poloze i některé důsledky Kraiczova abstinentního hnutí: *„Dr. Kraicz kromě témat lékařských a politických přednášíval o abstinentismu, stoje v čele abstinentního hnutí, které v městě tak ovládalo, že ve společnosti slušný člověk styděl se dáti si pivo, a když si je dával, nastokrát se těm vodařům omlouval. I nebožtík starý Půst býval s námi, a když zpočátku někdo bručel na tu vodu v hospodě, dokazoval, že na té vodě víc vydělá než na pivu."*

Pouze Slovák uveřejnil kritický článek o Kraiczovi dne 10. dubna 1929 s nadpisem *„Trpke rozpomienky"*, v němž uvedl: *„…Bol to prototýp nadutého a prekysnutého českého realistu, ktorý svojím počínaním budil len odpor v kruhoch lekárskych. Keď konečne odišiel Kraicz do Prahy, slovenskí lekári v pravom slova zmysle vydýchli. Odchodom Kraiczovým bol totiž koniec i favorizovaniu Čechov na úkor Slovákov. Ale rozdiel medzi režimom Kraiczovým a dnešným, pod vedením šéfa zdravotného oddelenia vládneho radcu dra Gejzu Mitického, vidia vlastne Slováci len dnes, prečo i zazlievajú, že Kraicz nebol odvolaný zo Slovenska už dávnejšie. My na Kraicza máme len nemilé rozpomienky."*

Kraiczova nemoc – rakovina jater – však postupovala rychle, jeho tělo jí nedokázalo vzdorovat a MUDr. Kraicz dne 29. 4. 1929 zemřel. Významné noviny opět psaly o Kraiczovi, tentokrát nekrology. Například Karel Moudrý v Českém slově dne 30. dubna napsal: *„Opět*

nás opustil jeden z těch, kteří se domnívali, že prudké boje, které vedli proti sestárlým ideám, jim dávají legitimaci na věčné mládí. Dr. Kraicz prožil (...) a v sobě pocítil ten prudký ideový kvas, jemuž se říkalo pokrokové hnutí. Jeho temperament, řečnická obratnost a pohotovost, jiskřivý a bohatý vtip, široký rozhled po životě veřejném – všechny tyto vlastnosti jej hnaly do veřejné arény. (...) ‚Víš, bylo to krásné, když jsme se tak bili o nový český život. Všelijaké hlouposti jsme leckdys mluvili a dělali, ale na nás se valila Evropa a my ji chtěli naráz a najednou vštípit do naší domácnosti,' vzpomínal, ‚medicína počkala nějaký ten rok.'"

Na Kraicze nezapomněli ani na Slovensku. Ľudová politika dne 1. 5 . 1929 poznamenala, že *„zpráva o smrti dr. J. B. Kraicza, ktorý pred nedávnom oslavil svoje 60. narodeniny, iste prekvapí hlavne u nás na Slovensku, kde vykonal veľkú priekopnícku prácu na zanedbanom poli zdravotníctva."*

Náhrobek manželů Kraiczových (foto Andrea Pfundtnerová)

Pohřeb se konal dne 3. května 1929 na Olšanských hřbitovech. Nad Kraiczovou rakví promluvil mimo jiných i jeho osobní přítel MUDr. Ivan Hálek, který jeho život zhodnotil takto: *„Dobře známe podíl, jenž Ti přísluší v našem národním odboji. Po převratu jsi se stal zosobněním československé myšlenky: rodem Slovák, výchovou Čech, přesvědčením bezvýhradný Čechoslovák. Jakmile zevní okolnosti dovolily, dal jsi se hned dobrovolně a nezištně do služeb Slovenska za jeho kulturní a sociálně-zdravotní pokrok. A hle, toto Slovensko po krátkém čase poznalo, že jsi mu nepotřebným. – Slovensko? Ne, proč obviňovat Slovensko? Na Tobě se zase jednou opakovala historie. Pro Tvého otce, evangelického kněze a pansláva, neměl maďarský biskup faru na území Slovenska. A také pro Tebe nakonec nenašlo se pole působnosti na Slovensku, přes všechno, co jsi pro něj vykonal. Avšak opakuji – proč obviňovat Slovensko, Tebe vypudily mocnosti tmy, které jsi nalézal vždy a všude sešikované proti sobě jako své opovědné nepřátele."*

O průběhu pohřbu podalo podrobnou zprávu následujícího dne Právo lidu: *„Pohřeb dra Jana Kraicze, ministerského rady, člena státní zdravotní rady a vynikajícího osvětového pracovníka, konal se dopoledne žehem na Olšanských hřbitovech. Dojemného aktu se zúčastnili četní přátelé a ctitelé zesnulého, mezi nimž: v zastoupení presidenta republiky odborový přednosta dr. Schieszl, za ministerstvo zahraničních věcí dr. Maxa, poslanci a senátoři strany sociálně demokratické, národně sociální a jiných, spisovatel dr. Herben, syndik senátor Pichl, zástupci presidia ministerstva zdravotnictví, státního zdravotního ústavu, Československého červeného kříže, lékařských fakult university Karlovy, Masarykovy a Komenského, zástupci Ústřední zdravotní pojišťovny, Národní rady československé, Národní jednoty československé, Moravsko-slezské besedy, zástupci měst Vsetína a Valašského Meziříčí, jakož i četní členové valašské kolonie v Praze.“*

Po zapění písní Dobrú noc a Kto za pravdu horí zmizela rakev za zvuku hymny Kde domov můj za smuteční oponou. Z rodiny Masarykovy se Kraiczova pohřbu nezúčastnil nikdo, neboť se konal shodou okolností v den, který připadl na padesáté narozeniny Alice Masarykové.

Epilog I.

Charismatická Kraiczova osobnost nebyla na Valašsku zapomenuta ani deset let po jeho odchodu z Valašského Meziříčí. Bezprostředně po jeho úmrtí byla v novinách Lubina ze dne 17. května 1929 (č. 20) uveřejněna stať Josefa Tyralíka s názvem „Hovory s J. B. Kraiczem“:

„My mladší studenti jsme už nezažili toho štěstí, abychom mohli pracovati s Drem Kraiczem v otázkách kulturních a politických. Setkali jsme se s ním jen někdy jako malí pacienti, ale už tenkrát jsme o něm slýchávali a četli jako o vůdci Masarykovy pokrokové družiny na Valašsku. Jen jedenkráte promluvil Kraicz ke všem studentům gymnasistům. Bylo to v roce 1918, hned po převratě, když jsme obnovovali název Masarykovy ulice, který ve válce na rozkaz vojenských úřadů muselo město odstraniti. Tenkrát promluvil Dr. Kraicz k nám středoškolákům, seřazeným na Malém náměstí před nynější dívčí měšťankou. Mluvil o Masarykově předválečné činnosti ve Valaš. Meziříčí a vzpomínám si, že měl slzy v očích.

Když jsem tenkrát jako kvintán slyšel poprvé mluvit Kraicze a když tento mluvil o svých stycích a práci s Masarykem, pojal jsem přirozenou touhu, někdy v životě

v užším kroužku, eventuelně sám důvěrně vyptávati se ho na ty slavné doby. Tenkrát jako středoškolák jsem k tomu přirozeně neměl příležitosti. Když Dr. Kraicz brzy poté z Valaš. Meziříčí odešel do Bratislavy, vzdal jsem se toho plánu navždy. Teprve koncem mého pražského pobytu vidíval jsem Dra Kraicze pravidelně v pražské elektrice a byl jsem dost překvapen tím, že vůbec jezdil elektrikou jako my obyčejní proletáři. Byl jsem tak naivní a domníval jsem se, že ti vynikající pracovníci, kteří se za Rakouska bili za Masaryka, kteří ho vlastně dali národu, že všichni ti zasloužilí mužové, pokud žijí, jezdí aspoň v Praze vždycky autem. Když jsem vidíval Dra Kraicze častěji, tož jsem to nevydržel, byl jsem tak smělý a představil jsem se mu hned tam na Hradčanech v elektrice.

O tom, co pak následovalo, se lépe vypravuje než píše. Návštěva v bytě a několik schůzek v kavárně na Vinohradech, poblíž Kraiczova bytu. Dr. Kraicz s nelíčenou radostí vzpomínal na jména svých pacientů z Jarcové, Křivého a jiných vesnic. To se rozumí, že mne velmi zajímaly jeho vzpomínky na ubytování profesora Masaryka na Žabárně. Líčil tehdejší výlety rodiny Masarykovy v jejím okolí, vzpomínal na Masarykovy tamnější přátele, na učitele Kryštůfka, Žáka a jiné. Lituji, že jsem těch vzpomínek nezachytil na papír. Slavná Žabárna byla předmětem debaty na první naší schůzce.

V dalších besedách bývalo na programu hlavně Valaš. Meziříčí. Oči Dra Kraicze zářily radostí, když mluvil o tehdejším kroužku abstinentním, o schůzkách s Masarykem a poradách politických. V hodnocení kvality tehdejších pokrokových voličů vyzvedl na prvém místě sociálně demokratické dělnictvo. Velmi ho interesovaly nynější politické poměry ve Valaš. Meziříčí a dal si o nich se zájmem vypravovati. Někdy s námi seděla také jeho žena, Němka, která zasahovala do debaty německy. Když jsem jí odpovídal svou středoškolskou němčinou, tož Dr. Kraicz mne vždy s úsměvem přerušil, abych mluvil česky, že on bude tlumočit. Vzpomněli jsme také četnických návštěv a prohlídek za války. Na mou otázku, proč opustil nebo musel opustit Bratislavu, odpověděl jen mávnutím ruky a slůvkem politika.

Spolupráci a styky s Drem Dorazilem, Chrastinou, Divokým a ostatními předválečnými pokrokáři prohlásil Dr. Kraicz za nejšťastnější období svého života a řekl, že se těší na shledání s tehdejšími přáteli o prázdninách. O letošních prázdninách hodlal nebožtík Dr. Kraicz strávit ve Valaš. Meziříčí celou dovolenou.“

V následujícím čísle 21 ze dne 24. 5. 1929 vyšla druhá část Hovorů s J. B. Kraiczem:

„Teprve od Dr. Kraicze jsem se dozvěděl počet bytů, které Masarykovi ve Valaš. Meziříčí museli vystřídati. V Zádruze, u Divokých, v Alumnátě, u Kraicze a nejdéle tuším

bydleli kdesi u Šimoníků. To víte, těch domácích pánů, kteří snesli v domě takového neznaboha, bylo tenkrát málo, říkal Dr. Kraicz.
Mluvilo se hodně o politice, a to jednak o politice vůbec, jednak specielně o politice meziříčské. Ovšem ta předválečná a dnešní byly vedle sebe jako nebe a dudy. Dr. Kraicz vzpomínal na Masarykovo zvolení poslancem, na schůze, volební agitaci a celé to masarykovské ovzduší ve Valašském Meziříčí. Když se ode mne dozvídal, že politické extrémy, jako fašismus a komunismus, nechtějí u nás zapustit kořeny, tož poznamenal, že valašská půda je pro tak duchaplné myšlenky přece jenom neúrodná. Podrobné vylíčení první slavné veřejné fašistické schůze v sokolovně jsem si ovšem neodpustil.
Vzpomínalo se také na předválečný život studentský ve Valaš. Meziříčí, z něhož jsem znal jen několik jmen. Zato jsem se revanšoval Dru Kraiczovi líčením roztržky a vládní krize v akademickém klubu ‚Palacký' a referátem o dvouleté činnosti Volného sdružení socialistických studentů, což bylo přijato s velikým zájmem a porozuměním. Moje odpověď na Kraiczovu otázku, co dělají dnes meziříčští studenti, byla ovšem méně obsažná a málo nadšená.
Při hovorech o střední škole byly na programu především výrazné osobnosti profesorské, například Hřivna, Šindelář a nynější universitní profesor Dr. Václav Dědina. Jako Dědinův žák mohl jsem Kraiczovy vzpomínky na veselé historky z profesorského prostředí doplňovati událostmi z doby válečné.
Velmi srdečně se smál Dr. Kraicz, když jsem mu líčil náladu společnosti meziříčské v době první návštěvy presidentovy v našem městě. Ty nesváry, které předcházely vítání, audience a slavnostní oběd v sokolovně, prohlásil za docela omluvitelné a logické vzhledem k předválečnému poměru občanů k profesoru Masarykovi. Pověst o Šrůtkově kursu bezvadného ovládání vidličky a nože při obědě a o Váhalově bečce vína působila Kraiczovi ovšem velikou legraci. Při té příležitosti poznamenal, že požádá Šrůtka o detailní masarykovské album. Tomu zabránila smrt."

Na Kraicze vzpomínali i ve Vsetíně. Brzy po jeho pohřbu byl ve sborníku *Vsacané sobě* uveden jeho nekrolog, který ale také obsahoval vtipnou narážku na jeho aktivity v protialkoholním hnutí:

„Před 20 lety vydávali jsme přílohou ku politickému týdeníku beletristickou přílohu ‚Neděli'. V masopustním čísle jejím napadli jsme abstinenta Janka Kraicze touto heroidou, výrobkem dra Kořínka:

„Zdar, Janku, abstinence apoštole,
jenž neutápíš zdraví v alkohole!

Ty hlasateli pití čisté vody,
by duch i tělo byly beze škody.
Však co to platno vše? Tvé kosti složí
též jednou v zem – doufejme v pole boží…
Pak sládci z celého se sejdou kontinentu,
postavit skvělý pomník Tobě, abstinentu,
a rytec nápis zlatý na něj vryje:
Pil jenom vodu – a přec tady hnije.“

Valašsko vzpomínalo na MUDr. Kraicze i v dalších letech. V roce 1935 vydal Sokol Valašské Meziříčí knihu s názvem *Hrst vzpomínek na dobu poslanecké činnosti T. G. Masaryka na Valašsku*. V ní je také samozřejmě na MUDr. Kraicze vzpomínáno. JUDr. Jaroslav Dorazil nazval svůj příspěvek „Vpád realismu na Valašsko“ a věnoval jej *„památce dvou mužů, kteří cenili výše ideje než osobní prospěch – otce JUDra Josefa Dorazila a MUDra Jana B. z Kraiczů“*. Krásný Kraiczův portrét k této stati zhotovil Jaro Kučera. V publikaci se po řadě let připomněla Valašskému Meziříčí i Kraiczova dcera MUDr. Hana Kraiczová-Kolouchová, která zde uveřejnila zážitky ze svého válečného odsouzení a věznění pod názvem „Můj kriminál“.

Valašskomeziříčský básník Miloš Jirko oslavil MUDr. Kraicze v básni v próze „Jeden z nich“ z cyklu *Sedmero zastavení jara* z roku 1936:

„Už ho není – Jana Bohuslava Kraicze, jednoho z těch, kteří připravovali příchod. Člověka skromného ušlechtilého, muže ryzího a pevného, pracovníka neúnavného a čestného, ducha jiskřivého a vzpřímeného, srdce hořícího, dobrého a laskavého, přítele obětavého a veselého.
Kdo ho znali – a je jich hodně – vědí, kdo odešel nám všem. A těm, kdo neměli štěstí poznati tohoto zlatého člověka, přítele presidenta Masaryka, obětavého a lidumilného valašského lékaře a později skvělého budovatele státního zdravotnictví na Slovensku – těm už pouhá slova nepřiblíží jeho ušlechtilou hlavu s mladým úsměvem a jiskřivým okem, které tak dobře pronikalo věci i lidi.
Žádná doba, žádná věc, nic na světě nerodí se přes noc, nějak samo od sebe. Tím méně tak veliká věc, jako je naše svoboda. 28. říjen je jen dnem naplnění. Symbolem, který má všecky znaky vnější i vnitřní představivosti a průkaznosti. Jako rány, do kterých bylo Tomáši Nevěřícímu přáno vložiti svoji ruku. Ale to úžasné skryté i zjevné silobití, které připravovalo jeho příchod, ty touhy, sny a vzepětí vůle procházely čistými českými srdci již jako nejušlechtilejší dědictví minulých generací, jako nejpřísnější a nejkrásnější

odkaz otců jejich prvorozeným, nejlepším z rodu. Tato milost poznání, byť i nestejně uvědomělá a někdy zmatená tolika křižovatkami a bludnými cestami, je nejkrásnější českou tradicí, když už tolik toužíme ji objevovat ve všech jejích formách. Nebyla by ani jinak možna ta veliká jednota československého domácího i zahraničního odboje, ta úžasná fronta, na kterou vyslal celý národ vše, co měl nejušlechtilejšího, svůj výkvět, nejlepší, které zrodily všechny jeho složky a vrstvy; fronta, jejíž vojáci se poznávali skrytými znameními jako tajemné duchové bratrstvo, přesahavší přísnému mlčení hrobů i radostnému nástupu ještě nenarozených, že buď se štítem nebo na něm. Jiné možnosti jejich čestnost neznala.

MUDr. Kraiczová, provdaná Kolouchová, později Vavřínová v roce 1954

A jedním z nich byl dr. Kraicz. Jeden z těch, kteří československou jednotu žili už dávno před válkou, kteří ji měli v krvi. Slovák po rodičích, narodil se v Hošťálkové na Valašsku na Moravě, kde nalezl hubenou faru jeho otec, evangelický farář, vypuzený jako nenapravitelný Pansláv Maďary z bílé, vinorodé Modry na Slovensku; a medicínu studoval s Weignerem a Šambergrem v Praze.

Praha jeho mladých let byla opravdu Zlatá. Půl sen, půl skutečnost, štít i zbraň, české zpěvavé děvče, krev, smích a oheň, i hrdá vládkyně, jejíž sličný smutek byl ozářen bolestnou gloriolou utlačeného královského majestátu. Utrakvistická universita rozdělena po dlouhých bojích na českou a německou. Ve studentstvu hoří plamen mládí a nových myšlenek, nezadržitelně rozdmychávaný evropskými průhledy. Boje o Rukopisy, Masaryk, nová česká literatura, Machar, Omladina, politika, Klofáč a ostatní – ach, mladý jiskrný Kraicz byl všude, v pitevně i na schůzích, učil se anatomii těla na medicínské fakultě i anatomii člověka a společnosti u Masaryka, s nímž mladší krajan záhy navázal upřímné a trvalé styky.

Roku 1905 odchází Kraicz zpět na rodné Valašsko. Usadil se ve Valašském Meziříčí a jeho příchod rozhodl o mnoha věcech.

Šlechtic rodem, odložil svůj predikát v době, kdy šlechtictví bylo výsadou, dávající práva nadřazenosti, a ponechal si jen šlechtictví ducha i srdce. Postavil se na stranu chudých proti bohatým a mocným. Přinesl lásku a lásku sklízel. Lásky mnoho, peněz už

méně. Často přišel z obchůzky chudší, než odešel z domu. Neboť jak léčit nemocného, když v celé chalupě kolikrát nebylo ani na chleba, tím na léky. Ale tato žeň lásky a důvěry mu dodávala síly. Prostí lidé porozuměli, že jeho křesťanský socialism je novým náboženstvím, když zdvihl protiklerikální boj proti temným silám, které udržovaly Valašsko v porobě ducha, aby kořist byla trvalá. Jeho nekompromisnost byla skvělým příkladem ostatním, kteří se porůznu začali objevovat a zvedat hlavy k slunci života. A vítězství dávalo jim chutnat sladkosti plodů práce. A když přišly roku 1907 volby do říšské rady a pokrokové strany uvažovaly, komu nabídnout poslanecký mandát, navrhl Kraicz Masaryka. A pod Kraiczovým vedením dala se celá řada dobrých lidí do práce a slavného bojování.

A jako říšský poslanec valašských měst odjížděl Masaryk začátkem války za hranice, aby se vrátil jako první president osvobozeného státu.

To už dávno dr. Kraicz vězel také ve spárech válečné litice. Na druhý břeh se mu nepodařilo dostati se, vojákoval pod přísným dohledem v Knittelfeldu jako landsturmpflichtiger Zivilarzt, když na něho nemohli jinak. Žalářování jeho dcery, medičky Hanice, která byla zatčena po domovní prohlídce roku 1916, jen zostřilo dohled nad ním.

Po převratu odešel na Slovensko, nejprve jako ředitel Československého Červeného kříže, později byl jmenován přednostou expositury ministerstva zdravotnictví. A zase pracoval ve dne v noci, neznaje oddechu a únavy, ani tehdy, když v roce 1925 ho navždy opustila věrná družka jeho života. Pravé místo našlo svého muže, kterému dílo bylo nade vše. Člověka skromného, muže ryzího a pevného, úředníka pracovitého a čestného. Snad proto dostalo se mu odměny, jaké by nikdo nebyl čekal: Jako oběť luďácké nenávisti byl zbaven úřadu v Bratislavě a přeložen do státního zdravotnického ústavu v Praze. Ale i po tomto pokoření zůstal rovný a vzpřímený tělem i duchem.

Málokdo, jen jeho nejbližší okolí vědělo, jak těžká choroba beznadějně ztravuje jeho míznatou sílu a hlodá neúprosně na samém kořenu jeho života, plodného prací a požehnaného naplněním díla i nepřátelstvím těch, kdož nenávidí stavitele lepších zítřků. Netušili jsme, že se dívá již v tvář nebytí, když jsme o jeho šedesátce – 8. dubna 1929 – mu připíjeli na zdraví poctivým slovenským vínem ze slunečných strání okolo Modré, odkud pocházel jeho opravdu roduvěrný rod.

Ale jednu věc si dnes uvědomuji jasně. Jak málo scházelo a nebyli bychom mu ani řekli, jak ho máme rádi, jak si ho vážíme a čím nám je! Teprve jeho šedesátka nám otevřela ústa k slovům, která jaksi tak těžce, nemluvně a málokdy splývají s lidských rtů. Smrt dovolila, abychom při jeho šedesátce mu řekli těch pár skoupých slov lásky

a dojetí, ale jak málo scházelo, jen pouhé tři týdny, abychom mu je nemohli říci nikdy. Lidé, buďme dobří k sobě a láskyplni, dokud je čas! Dokud srdce nedohořelo a oko nedojiskřilo.“

Další pocty se Kraiczovi dostalo, když po něm byla pojmenována ulice ve Valašském Meziříčí, která spojila Vsetínskou a Královu a později byla prodloužena až k ulici Palackého.

V roce 1938 uctil tehdejší dorost Československého červeného kříže ve Valašském Meziříčí památku Masarykovu i Kraiczovu tím, že na bývalý Kraiczův dům na Sokolské ulici umístil pamětní desku s textem:

V TOMTO DOMĚ BYDLÍVAL U SVÉHO PŘÍTELE DRA. J. B. KRAICZE
T. G. MASARYK
VĚNOVAL DOROST ČSČK 1938

Jenže tím se přízeň posmrtného osudu pro Kraicze, a samozřejmě také Masaryka, vyčerpala. Události z března 1939 způsobily, že české země byly obsazeny vojsky hitlerovského Německa, jehož politický systém a ideologie byly naprosto neslučitelné s demokratickými a humanitními ideály Masarykovými. Tento rozpor se navenek projevoval i tím, že byly odstraňovány presidentovy sochy a obrazy či přejmenovávány ulice nesoucí jeho jméno. Dílo i samotné jméno Masarykovo bylo haněno a měl být historií zapomenut. Také ve Valašském Meziříčí byla odstraněna nejen Masarykova busta v parku Botanika, ale i pamětní deska na Kraiczově domě.

Temné nacistické vize však naštěstí neměly dlouhého trvání a v roce 1945 znovu zasvítilo slunce svobody. Symboly demokracie se mohly vrátit na své místo. Jenomže nikoliv nadlouho. V roce 1948 došlo k politickému převratu, jehož vinou se tehdejší Československo dostalo do sféry vlivu bývalého Sovětského svazu a československá oficiální politika sdílela jeho třídní ideologii. A ani zde nebylo místa pro Masarykovy myšlenky a znovu byly odstraňovány sochy a pamětní desky. Na konci 60. let je jen na chvíli vrátily na jejich místo myšlenky nebo spíše iluse Pražského jara v roce 1968. Invase vojsk států Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 však učinila konec obrodnému procesu a následná dvacetiletá normalisace opět znamenala dobu zapomnění na T. G. Masaryka a další nositele jeho idejí.

Pamětníci Kraiczových dob nenávratně odcházeli. Kraiczova dcera Hana se v roce 1936 rozvedla s Ing. Kolouchem. V roce 1938 uzavřela nové manželství s Ing. Jindřichem Vavřinou, s nímž měla dalšího syna Jindřicha. S druhým manželem žila až do své smrti 16. června 1975 v Praze. Je pohřbena v rodinné hrobce Vavřinových v Čáslavi. Název ulice „Kraiczova“ ve Valašském Meziříčí přestal na počátku osmdesátých let ideologicky vyhovovat, a tak byla přejmenována na Šmeralovu ulici. Kraiczův dům na Sokolské ulici musel být v roce 1982 zbourán kvůli výstavbě nové silnice. A co bylo ještě horšího? Ve Valašském Meziříčí mezitím vyrostlo několik generací, jimž se postupně vytratilo povědomí o MUDr. Kraiczovi a jeho činnosti. Zdálo se, že osobnost MUDr. Jana Bohuslava Kraicze bude pro Valašské Meziříčí, a nejen pro ně, opravdu zapomenuta.

Epilog II.

Politické změny po listopadu 1989 umožnily svobodně křísit vzpomínky na osobnosti i události z prvních desetiletí dvacátého století. 7. března 1990 byla v parku Botanika opětovně odhalena socha presidenta Masaryka. V téže době se měnily i některé názvy ulic. Staronové názvy tak dostaly opět ulice Masarykova i Kraiczova. 28. října 1998 byl na Sokolské ulici v místech, kde stával Kraiczův dům, slavnostně odhalen obelisk se zachráněnou pamětní deskou, původně umístěnou na domě. V místním tisku se začaly objevovat články o T. G. Masarykovi, a to nejen jako o presidentovi, ale byla zmiňována i jeho poslanecká činnost před první světovou válkou.

A začalo se znovu psát i o MUDr. Kraiczovi. Například Jiří Demel uveřejnil v Obelisku v únoru 1996 článek „MUDr. Jan Kraicz“, který náležel do cyklu článků o osobnostech valašskomeziříčského gymnasia. Spolu s Pavlem Dorčákem jsme napsali delší stať o MUDr. Kraiczovi, která byla uveřejněna v Šipinkách č. 12 v roce 1999 a v Šipinkách č. 1 v roce 2000 s názvem „Velká osobnost Valašska“. Z důvodu evidentního nedostatku informací bylo zjevné, že nejen uvedení autoři, ale i další, kteří o Kraiczovi psali v menším rozsahu, vycházeli prakticky ze stejných zdrojů, a to knihy Stanislava Jandíka *Masaryk na Valašsku* z roku 1936 a knihy *Hrst vzpomínek na dobu poslanecké činnosti T. G. Masaryka na Valašsku* z roku 1935. V článcích se objevovaly stále stejné formulace již jako klišé, neboť nové a přesnější údaje prostě nebyly k dispozici.

Např. se uvádělo, že pro „luďáckou nenávist“ byl MUDr. Kraicz nucen opustit Slovensko a vrátit se do Prahy, aniž by tato nenávist byla jakkoli konkretizována. Obdobně se opakovalo, že „po smutečních obřadech byl MUDr. Kraicz zpopelněn a pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze“. Ale to vše se brzy mělo změnit.

V prosinci 2001 přišel do Valašského Meziříčí dopis od MUDr. Juraje Szánta. Tento pražský lékař slovenského původu hledá usilovně prvky česko-slovenské vzájemnosti v lékařských kruzích. Symbolem této vzájemnosti se mu stala osobnost MUDr. Ivana Hálka, který po odchodu z Čech působil velice úspěšně jako lékař na Slovensku zejména v oblasti Kysuc a vysloužil si přezdívku „kysucký lekár“. Samozřejmě šlo o celoživotního Kraiczova přítele. Doktor Szántó založil Společnost Ivana Hálka a při studiu jeho životopisu narazil v jednom z pramenů i na jméno MUDr. Jana Kraicze, působícího ve Valašském Meziříčí.

Juraj Szántó adresoval dopis na adresu vybranou zcela náhodně z valašskomeziříčského telefonního seznamu, a to MUDr. Svozilovi. Ten byl v té době již několik let po smrti, a tak dopis s žádostí o poskytnutí informací o Janu Kraiczovi předala jeho manželka, paní Libuše Svozilová, mně. Začal jsem si s doktorem Szántem dopisovat a vyměňovat si zatím v podstatě kusé informace o MUDr. Kraiczovi.

Szántó začal v Praze na Olšanských hřbitovech hledat Kraiczův hrob a pak učinil další důležitou věc. Tentokrát podle pražského telefonního seznamu začal náhodně pátrat po potomcích MUDr. Hany Kraiczové-Kolouchové. Pražský telefonní seznam obsahuje na tři desítky jmen Kolouch – Kolouchová. Szántó měl ale štěstí. Již třetí pokus byl úspěšný, a tak byl nalezen Ing. Ivan Kolouch, syn Hany Kolouchové a vnuk Jana Kraicze.

Ing. Kolouch ochotně poskytl řadu rodinných údajů, provedl výpisy z rodinné korespondence a sám také iniciativně v pražských archivech vyhledával ve starých novinách zmínky o svém dědovi. Od něj jsme získali i zásadní informaci o tom, že MUDr. Kraicz není pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze, ale na evangelickém hřbitově u Kozí brány v Bratislavě. Dcera MUDr. Szánta Andrea Pfundtnerová, žijící v Bratislavě, hrob našla a pořídila jeho fotografie.

Dne 24. 5. 2003 uspořádala Muzejní společnost ve Valašském Meziříčí zájezd do Bratislavy a na západní Slovensko. Jedním z cílů zájezdu bylo i navštívení Kraiczova hrobu. Informoval jsem o této akci tehdejšího starostu Valašského Meziříčí Jiřího Kubešu. Starosta nechal zhotovit menší věnec s trikolórou a dvěma stuhami s nápisem „Za celoživotní zásluhy vděčné město Valašské Meziříčí“. Andrea Pfundtnerová

mě k hrobu doprovodila. Spolu s mým synem Janem jsme k hrobu položili věnec a byli tak pravděpodobně po pětasedmdesáti letech prvními vyslanci města, kteří takto uctili Kraiczovu památku.

Dne 2. listopadu 2004 uspořádali společně Úřad Českého červeného kříže, Společnost MUDr. Ivana Hálka a Slovensko-český klub konferenci věnovanou osobnosti MUDr. Jana Bohuslava Kraicze, která se konala v sídle Úřadu ČČK v Praze v Thunovské ulici. Záštitu nad touto akcí převzal velvyslanec Slovenské republiky v ČR pan Ladislav Ballek, který se jí také osobně zúčastnil. Na konferenci jsem přednesl referát na téma „Jan Bohuslav Kraicz a jeho přátelství s T. G. Masarykem“. Na stejné téma jsem hovořil i na pracovním semináři pořádaném Muzejní společností ve Valašském Meziříčí dne 23. května 2007, který byl součástí oslav stého výročí zvolení T. G. Masaryka poslancem vídeňského parlamentu pořádaných ve Valašském Meziříčí.

Ing. Ivan Kolouch

První studie zajímavého životopisu MUDr. Jana Bohuslava Kraicze je dopsána. Zbývá zhodnotit lékařovu historickou úlohu. Kraicz byl samozřejmě oddaným stoupencem T. G. Masaryka, jeho blízkým spolupracovníkem a také rodinným přítelem. Měl však skutečnou smůlu v tom, že nikdy nestál na reflektory ozářeném jevišti české nebo československé politické scény a nebyl tak přímo na očích politiků a veřejnosti. V době výkonu Masarykovy poslanecké funkce pobýval ve Valašském Meziříčí a prokazoval zde Masarykovi neocenitelnou politickou službu. I kvůli ní byl Kraicz v době světové války vlastně internován ve Štýrsku, neúčastnil se válečných operací, neměl možnost přeběhnout frontu a dostat se do zajetí u nepřátel Rakouska. Odloučen od Masaryka se nemohl ani jinak zapojit do protihabsburského odboje a nestal se jedním z „mužů 28. října“ a spolutvůrcem nového československého státu, na rozdíl například od svého příbuzného Milana Rastislava Štefánika.

Prakticky ihned po převratu odešel na Slovensko budovat nové moderní zdravotnictví. Jenže ani v té době se politika na Slovensku takříkajíc „nedělala“ a MUDr. Kraicz se nedostal do povědomí opravdu široké veřejnosti. Teprve způsob jeho odstranění ze Slovenska dr. Jozefem Tisem vyvolal zájem celostátního tisku. To však Kraiczovi zbývalo do konce života jen pár měsíců. Praha, Bratislava i další místa na Slovensku na Kraicze zapomněly. A tak zbylo jen Valašské Meziříčí, které na něj uchovalo památku, byť s odstupem mnoha desítek let již jen hodně mlhavou. Přesto se zde i po tak dlouhém čase podařilo díky aktivitě především Kraiczova vnuka Ing. Ivana Koloucha, MUDr. Juraje Szánta, jakož i s mou pomocí sestavit tuto publikaci, která pomůže povědomost o vynikající osobnosti MUDr. Jana Bohuslava Kraicze zanechat i příštím generacím.

Citace z dopisů a starší literatury byly ponechány v původním pravopise, respektovali jsme také individuální styl autorů. Opravili jsme pouze zjevné chyby a interpunkci, pokud to bylo nutné pro porozumění textu.

Naučná stezka T. G. Masaryka

Jiří Jurečka

Naučná stezka Tomáše Garrigue Masaryka vede z náměstí ve Valašském Meziříčí kolem zámku Žerotínů, dále pokračuje přes parky Botanika a Abácie k soutoku Bečev a odtud po červené turistické značce přes obec Poličná do sedla pod Píškovou. Zde se napojí na žlutou značku a přes hřeben nad Bražisky se kolem skalního útvaru Jarcovská kula a přes obec Jarcová vrací podél Vsetínské Bečvy zpět do Val. Meziříčí.

Délka: 12 km, je to okružní stezka s místními stoupáními

Zastavení:

1. Náměstí
2. Zámek Žerotínů
3. Soutok Bečev
4. Poličná – u kaple
5. Lesní hospodářství
6. Janíčkova studánka pod Píškovou
7. Pomníček T. G. Masaryka
8. Panoramatická mapa
9. Přírodní památka Jarcovská kula

9a. Přírodní památka Jarcovká kula

10. Obec Jarcová
11. PP Bražiska
12. U řeky

12a. Přírodní památka Bražiska

Stezka je věnována našemu prvnímu prezidentovi T. G. Masarykovi, který ve Valašském Meziříčí odstartoval svou jedinečnou politickou kariéru, když byl v roce 1907 poprvé zvolen poslancem říšského sněmu za východomoravská města. Výsledky voleb se tehdy oficiálně dozvěděl v kavárně Moravia (dnes pizzerie Millenium) na horním rohu náměstí, kde je dnes umístěna pamětní deska.
Po cestě budete procházet kolem dvou pomníků TGM v parku Botanika a v sedle pod Píškovou – zatímco pomník v Botanice byl dle povětrnostních podmínek na polické scéně několikrát odstraněn a obnoven, tomu na Píškové se podařilo přečkat

bez úhony všechny politické změny, což je jev v naší republice unikátní. Na naučných tabulích se dozvíte také o Masarykových prázdninových pobytech v okolí Valašského Meziříčí a další zajímavosti o jeho návštěvách Valašska. Rozšířenou studii o působení T. G. Masaryka na Valašsku jsem již dříve otiskli v turistickém průvodci *Přírodou a historií Valašskomeziříčska po naučných stezkách*.

Pomníček T. G. Masaryka na Píškové

Nejkrásnější je výlet po stezce na jaře, kdy na svazích nad Poličnou a Jarcovou rozkvétají tisíce prvosenek a plicníků či koberce kyčelnic žláznatých a devítilistých. V přírodní památce Bražiska si kromě těchto rostlin určitě všimnete také geologických výchozů, které vytváří kamenné prahy pod hladinou Bečvy a daly tomuto místu jméno. Lidé jim říkali „pražiska“, což se později zkomolilo na Bražiska. Stezka vede i kolem přírodní památky Jarcovská kula, osamělé pískovco-slepencové skály, kterou podle pověsti nad Jarcovou kdysi upustil čert. O obou geologických zvláštnostech se dozvíte více na jiném místě této publikace.

Z dalších zajímavostí stojí za zmínku třeba Janíčkova studánka pod Píškovou nebo pomník v parku Abácie nad společným hrobem 1228 vojáků, kteří zemřeli v místním lazaretu na choleru a následky zranění z bitvy u Slavkova (r. 1805). Stezka vede také kolem polodřevěného kostelíku sv. Trojice na Sokolské ulici, který kdysi sloužil jako hřbitovní. U stavby ze 16. století se dozvuky gotického slohu pojí se záměrnými gotizujícími reminiscencemi a barokním slohem. Od roku 1963 slouží k muzejním účelům, v současnosti je v něm umístěno lapidárium Muzea regionu Valašsko. Příležitostně se zde pořádají i koncerty.

Naučnou stezku T. G. Masaryka vybudoval Český svaz ochránců přírody Valašské Meziříčí díky dotaci MŽP ČR a příspěvku Lesů ČR, s. p., obce Jarcová, města Val. Meziříčí a soukromých dárců.

Pomník popravených partyzánů v Poličné

Jiří Jurečka

Když jdete naučnou stezkou TGM přes park Abácie do Poličné, hned za mostem přes Bečvu si možná všimnete nenápadného pomníčku, který stojí pod třemi památnými lípami. Připomíná smrt tří odbojářů, kteří na tomto místě byli oběšeni v roce 1944 – Stanislava Mikoláška, Jana Mazala a Miroslava Ondrašíka. O popravě posledních dvou mnoho nevíme – snad jen to, že proběhla v prosinci toho roku a byla výsledkem nařízení říšského protektora K. H. Franka z 3. listopadu 1944, které přitvrzovalo boj proti partyzánskému odboji v Moravskoslezských Beskydech. Rozkaz zněl, že zajatí partyzáni mají být okamžitě veřejně popravováni, a ještě do konce roku proběhly exemplární exekuce kromě Poličné v rychlém sledu i v Zubří, Ostravici, Růžďce, Dolní Bečvě a Kunovicích.

O smrti Stanislava Mikoláška se dochovaly podrobnější zprávy, proto si zkusme jeho tragický příběh trochu přiblížit. Narodil se ve Strahovicích na Hlučínsku 10. března 1923. V sedmnácti letech byl vyloučen z gymnázia, protože 14. září 1940 položil květiny k pomníku T. G. Masaryka ke 3. výročí jeho úmrtí. Nastoupil potom do mlékárny a brzy začal se svým bratrem Václavem provádět záškodnické akce, především poškozovat vlaky. Václav byl později umístěn do kárného tábora v Kunčičkách, odkud jej v únoru 1944 Stanislav osvobodil a společně si vybudovali úkryt v lesích mezi Smilovem a Daskabátem poblíž Olomouce.

Po pokusu o zničení železničního tunelu dne 18. 4. 1944 se s přáteli Bedřichem Šnajdrem, Valtrem Knapem a Josefem Jedličkou rozhodli, že pro ně bude bezpečnější, když odejdou na Slovensko. Pátého května přijeli do železniční stanice Valašské Meziříčí, aby se odtud dostali k partyzánům na Bečvy a pak přes hranici.

Hned na nádraží ale bratři Mikoláškovi s Josefem Jedličkou vzbudili pozornost městských strážníků Františka Tvarůžka a Alberta Šeda. Protože se nemohli legitimovat, měli být předvedeni na policejní strážnici. Pokusili se strážníky uprosit, aby je propustili, že jsou Češi a ozbrojeni a znamenalo by to pro ně smrt. Strážník Tvarůžek ale odepřel jejich prosbě vyhovět. Pistole jim však ponechal, a tak se partyzáni rozhodli osvobodit násilím. Aby se nedostali do rukou gestapa, využili vhodného terénu k útěku a u mostu přes Bečvu použili proti strážníkům své zbraně. Strážník Tvarůžek byl zastřelen a strážník Šedo zraněn, zajatci uprchli i s Bedřichem Šnajdrem a Valtrem Knapem, kteří je zpovzdálí sledovali.

Společně prchali směrem k Novému Jičínu. Němci zahájili rozsáhlé pátrání a všichni v kraji o pronásledovaných věděli. Osmého dne navečer proto v obci Polouvsí asi 10 km od Nového Jičína napadli uprchlíky střelbou z loveckých pušek místní Němci – starosta Josef Minstr, Ferdinand Krause a Jan Schneider. Bedřich Šnajdr byl smrtelně zraněn do hrudníku. Z posledních sil poprosil Stanislava Mikoláška, aby ho Němci nedostali ještě živého. Mikolášek musel umírajícího zachránit před ještě horším osudem, a tak mu prostřelil hlavu.

Bratři Mikoláškovi, Jedlička a Knape uprchli do Přestavlk u Přerova. Tam je ale poznal Karel Trchala a udal je obecnímu strážníkovi Teodoru Zdráhalovi, který okamžitě přivolal četníky z Horních Moštěnic. Při přestřelce s partyzány byl Stanislav Mikolášek těžce zraněn do levého boku, ale uprchl a dostal se do Staré Vsi, kde ho na faře ošetřili. Ostatní se oddělili a uprchli jiným směrem. Jedlička zamířil k Olomouci a válku nakonec přežil. Václav Mikolášek utekl do Bukovan a 22. 2. 1945 ho příslušníci gestapa zavraždili ve Velké Bystřici.

Památník popravených pod třemi památnými lípami

Jeho zraněný bratr Stanislav se 8. května 1944 dostal do obce Věrovany, kde se ukryl ve stodole Františka Rozsypala (čp. 47). O dva dny později ho tam našel sedlákův syn, jehož Mikolášek údajně požádal o převoz do nemocnice, mladý Rozsypal ho však vyzradil četníkům ze stanice Dvorce. Neozbrojený, úplně vyhladovělý a unavený Mikolášek se jim dobrovolně vzdal.

Dne 11. května 1944 v dopoledních hodinách byl Stanislav Mikolášek dovlečen do Valašského Meziříčí. Byl bos a neschopen chůze. O 12. hodině ho Němci odvezli do Poličné k mostu přes Bečvu, kde ho veřejně popravili oběšením na lípě. Popravu řídil gestapák Osvald Doubek ze Vsetína.

U mostu lidé Stanislavu Mikoláškovi postavili pomník, později byl ale odstraněn a na jeho místě dnes stojí nový památník s doplněnými jmény Jana Mazala a Miroslava Ondrašíka, kteří zde byli popraveni o půl roku později, 12. prosince 1944. Tři lípy stojící nad pomníkem byly v roce 2006 na podkladě návrhu a odborných posudků ČSOP Valašské Meziříčí vyhlášeny památnými stromy k připomínce tří tragických lidských osudů.

Kaple v Poličné na Kotlině

František Šigut

(Tento text byl beze změn převzat z knihy Františka Šiguta *Dějiny farnosti Valašské Meziříčí* z roku 1940.)

Na místě kaple stával v dřívějších dobách obrázek Panny Marie. Roku 1892 domluvili se občané z Kotliny, že místo sloupu postaví zde kapličku Panny Marie a svůj úmysl taky během tří let provedli. Z milodarů a svou prací postavili zděnou kapličku, jež byla posvěcena farářem Vytopilem. Obec se reversem zavázala kapličku na věčné časy udržovati v dobrém stavu a toto břímě vloženo i do gruntovní knihy. Během let však kaple vlhkem příliš utrpěla a bylo ji proto třeba důkladně opravit. Když se však sešla komise, která měla stanovit rozsah oprav, bylo shledáno, že oprava by byla příliš nákladná a ještě by nedosáhla svého účelu a proto bylo rozhodnuto starou kapli zbořit a postavit kapli novou. Rozhodnutí komise bylo schváleno i obecním zastupitelstvem, jež se rozhodlo, že věnuje potřebné dřevo. U občanů vyvolalo toto rozhodnutí nadšení a tak když po poslední májové pobožnosti 1940 došlo k zboření staré kaple, zúčastňovali se – hlavně z Kotliny – všech prací i později při rovnání terénu, vození materiálu a všech ostatních pracích. K získání peněz bylo sehráno několik divadel, jejichž čistý výtěžek byl věnován na kapli a provedena sbírka po obci, jež se potkala s úspěchem. Novostavba podle plánu pana architekta Místeckého, profesora odborné školy ve Valašském Meziříčí, jenž je udělal zdarma, byla zahájena v červnu a do podzimku dovedena po pod střechu. V pracích vnitřních bude pokračováno na

jaře 1941, aby zdivo mohlo dobře vyschnout a novostavba netrpěla opět přílišnou vlhkostí, protože kaple stojí na pokraji lesa.

Stará kaple bývala malé stavení, ale velmi úhledně stavěné. Malý presbytář zakončen byl polygonálně – mnohoúhelně – na střeše byla věžka se zvonkem a stěny členěny liseny. Ve vnitřku byl jednoduchý oltář se sochou Panny Marie lurdské a starobylá socha svatého Jana Nepomuckého. Kaple však trpěla přílišnou vlhkostí, takže všechno v kapli hnilo. Shnilé bylo dokonce už i zdivo.

Nová kaple jest veliké stavení, které by se skoro mohlo nazvat kostelem, o délce 12 m a šířce 7 m ve světle. Stavěna jest z pevného materiálu, pokryta eternitem a na střeše jest věžka se zvonkem. Na jaře bude kaple nahozena trvalou omítkou a opatřena oltářem se sochou Panny Marie lurdské. Rovněž pro pohodlí návštěvníků budou dány do kaple lavice.

Dokončená kaple bude nejen pomníkem obětavosti a náboženského nadšení občanů poličenských, ale i pěknou ozdobou obce a milým místečkem klidu, kde se i cizí turisté rádi zastaví k tiché pobožnosti.

Kapli v Poličné postavili s velkým nadšením místní obyvatelé ve čtyřicátých letech

Upomínky na Františka Josefa I. i Masaryka

Ladislav Baletka

Cesta po hřebeni Hostýnských vrchů na rozhraní mezi Oznicí a Brankami nabízí jedinečné vyhlídky jednak na západ do otevřené krajiny tzv. Malé Hané, jednak východním směrem na kopce a údolí Vsetínských vrchů. Cesta sloužila ke svážení dřeva z vrcholových částí Hostýnských vrchů a směřovaly po ní také kroky procesí poutníků k chrámu Nanebevzetí P. Marie na Hostýně.

Na rozhraní mezi Oznicí a Brankami, poblíž stavení u Mrnuštíků, stojí mezi dvěma lípami jednoduchá boží muka – dřevěný sloup se stříškou a soškou Panny Marie. Dříve tudy chodívali věřící z Oznice do kostela v Brankách. U božích muk se pořádaly ještě v 50. letech 20. století letnicové pobožnosti, které byly v novější době obnoveny.

Na sklonku 19. století tato cesta ožila nebývalým ruchem. V roce 1898 se území svažující se od hřebene k Brankám stalo dějištěm vojenských manévrů, kterým osobně přihlížel rakouský císař František Josef I. Vojska cvičila útočné a obranné operace na lukách a pastvinách nad Brankami. Na místě, odkud osmašedesátiletý panovník pozoroval manévry, přijímal se svou suitou každou chvíli hlášení svých ordonancí a kde mu bylo podáno občerstvení, mu správce velkostatku Branky o deset let později vybudoval pomník. Připomínal 10. výročí císařova pobytu i 60. jubileum jeho korunovace. Jde o krychlový pískovcový blok s vyrytým nápisem Kaiser Franz Josefs Höhe – tj. Výšina císaře Františka Josefa. Od hřebenové cesty k místu císařovy vyhlídky byla v délce asi 50 m zřízena pěšina vysypaná pískem a kolem ní vysázena smrková alej.

Pomník se dlouho pozornosti kolemjdoucích netěšil. Se zánikem Rakousko-Uherska a vznikem republiky o něj ztratili zájem i jeho tvůrci. Zanikla i tradice procesí na Hostýn, protože návštěvníci poutního chrámu dostali možnost užívat pohodlnějších způsobů dopravy. Smrkovou alej pohltil okolní bukový les a pískovcový pomník byl kterýmsi traktoristou při přibližování dřeva vyvrácen ze své původní polohy.

Nedaleko od císařovy pozorovatelny se na hřebeni Hostýnských vrchů nacházejí dvě místa spojená s pobytem prof. Tomáše G. Masaryka. Prvním z nich je bývalá hájenka, na kterou Masaryka přivedl oznický hajný František Redl za profesorova prázdninového pobytu v zájezdním hostinci Žabárna v Brňově v létě roku 1905. Masaryk do hájovny přišel ještě několikrát. S hajným Redlem pak sedával na místě

dnes nazývaném U Lipky. Později zde František Redl zasadil lípu a roku 1997 u ní byl oběma mužům odhalen památník.

František Redl se s Masarykem setkal poprvé v létě roku 1905 na Píškové. Na památku tohoto setkání zavěsil na blízký smrk obrázek sv. Huberta a posléze tam vybudoval kapličku. Na tomto místě pak Místní národní výbor v Poličné ke 100. výročí Masarykova narození postavil kamenný pomník, který byl zhotoven již krátce po konci II. sv. války. Masarykův pomník na Píškové na rozdíl od jiných pomníků ve městech a vesnicích přečkal nepřízně doby za všech režimů a zůstal na svém místě dodnes.

Pískovcový pomník na místě, kde císař František Josef I. osobně přihlížel vojenským manévrům své armády

Geologické zajímavosti na stezce

Ladislav Baletka a David Černoch

Přírodní památka Jarcovská kula

„Jarčovská gula“, jak se jí na Valašsku lidově říká, je skalní věž nad obcí Jarcová vystupující do výšky přes osm metrů. Nachází se v nadmořské výšce 425 m v severovýchodní části Hostýnských vrchů. Jde o typickou ukázku skaliska typu tor (z geomorfologického hlediska to znamená izolovanou skálu, která představuje zbytek nejpevnější části horniny po intenzivním mrazovém zvětrávání v okolí). Tvoří ji ráztocké vrsty soláňského souvrství, které náleží do račanské jednotky magurského flyšového pásma.

Ve vertikálním směru je „gula“ rozdělena nejméně do pěti vrstev různého složení. Nejspodnější část tvoří vrstva šedohnědého rezavě navětralého pískovce, která už v dnešní době není příliš patrná. Nad ní je slepencová část, obsahující až pěticentimetrové valouny křemene a exotických hornin. Mocnost této vrstvy kolísá od 20 do 150 cm. V pořadí třetí je 4,5 m mocná plocha drobnozrnného slepence, kterou poznáme podle charakteristických skalních lišt.

Skalní věž „Jarčovská gula“

Poslední a také nejvyšší část tvoří dvě pískovcové vrstvy. Horní z nich vytváří bochníkovitý útvar, na jehož vrcholu se nachází skalní mísa. Na pískovcových vrstvách můžeme najít i drobné skalní útvary, jako jsou voštiny, skalní dutiny aj.

Jarcovská kula bývala již pro naše předky pozoruhodnou raritou. Za zvláštnost byla považována už před více než 150 lety, kdy se její vyobrazení dostalo na pečetidlo, které si obec Jarcová nechala vyrobit roku 1836. Na počátku minulého století lidé kule říkali také Hřebeček. Ještě v polovině padesátých let

mohli tento skalní útvar vidět cestující z brňovské železniční zastávky, protože se zvedal vysoko nad mladou smrčinu.

Nedlouho před koncem 19. století stál výše na svahu nad „kulou“ ještě jeden podobný kamenný útvar, který byl sice nižší, ale zato mohutnější. Potkal jej neradostný osud, když ho obyvatelé Jarcové rozbili na kusy, které použili ke stavebním účelům. Stejný konec mělo podobné skalisko na svahu Světíkové v Loučce. Protože vadilo majiteli při orbě, roztloukl ho a použil na stavbu.

Ze stezky T. G. M. se otevírá několik pěkných výhledů na Valašské Meziříčí (foto M. Dvorský)

Podle jedné z pověstí souvisely oba kamenné útvary v Jarcové s Čertovými skalami u Lidečka. Kdysi se tam prý ucházel jakýsi mužský o mladou dívku. A jeho sok mu prorokoval: *„Spěš sa voda obrátí a poteče hore Lidečkem, než ty ju dostaneš.“* Věděl, co praví, protože měl spolek „se zlýma“ – a že to spraví tak, aby potok Senice v Lidečku tekl do kopce. Ti jeho „zlí“ začali nosit kameny, aby potok u Lidečka přehradili. Poručil jim, že než kohout zrána zakokrhá, musí být hráz hotová. A tak ti „zlí“ chodili po dědinách, skupovali kohouty a zabíjeli je, aby žádný nezazpíval. Jedna starší tetka ale svého kohouta neprodala, schovala si ho pod řičicu (síto) . Když ti „zlí“ nesli vzduchem do Lidečka poslední kameny, kohouta vypustila. Jak zakokrhal, „zlí“ ztratili sílu a kameny jim spadly na zem. Tak zůstaly i ty poslední kameny u Jarcové.

Podle jiné pověsti jednomu mlynářovi v Jarcové teklo na mlýn málo vody. Když už si nevěděl rady, upsal svou duši rohatému, aby mu do rána, dříve než kohout zakokrhá, vodu přivedl. „Zlý“ se v noci velmi snažil, aby přehradil údolí Vsetínské Bečvy.

Voda již sahala skoro až ke mlýnu, když „zlý“ nesl poslední balvan. Mlynář to viděl a obešla jej hrůza, že padne „zlému“ do pazourů. Rychle proto vypustil kohouta. Ten zazpíval a celá čertovská stavba se zřítila. Na místě zůstaly jen obě jarcovské kuly a na nich otisky ďáblových prstů.

Třetí pověst vznikla v době, kdy čerti chodili po světě. Jeden z nich se dostal až do Jarcové, kde se chtěl oženit s mladou dívkou. Vyvolená jej nechtěla, ale když jí čertisko slibovalo, že se pomstí, ustoupilo děvče hrozbám. Ze strachu svolilo, ale to jen pod podmínkou, že čert přes noc vystaví kamenný most přes Bečvu, dříve než kohout zakokrhá. Čert chodil potom po Jarcové, skoupil všechny kohouty a bez milosti jim zakroutil krkem. Jeho vyvolená však svého kohouta tajně schovala pod necky. V určený den se čert dal po západu slunce do práce. Byl by své dílo dozajista vykonal, kdyby dívka nebyla kohouta včas vypustila. Ten zakokrhal a zachránil své majitelce život i svobodu. Čert zrovna nesl povětřím poslední kameny – v okamžiku ztratil sílu, jeho dílo se rozpadlo a balvany se zaryly do stráně nad Bečvou. Tož tak to bylo.

Pozn. red.: Jednu z pověstí o Jarcovské kuli najdete např. v knize Miloslava Baláše *Kouzelný kvítek* (Brno 1979).

Přírodní památka Bražiska

Přírodní památka Bražiska se nachází na levém břehu Vsetínské Bečvy mezi Jarcovou a Poličnou. Chrání se zde především listnatý les s přirozenou skladbou dřevin a typickou karpatskou květenou v bylinném patře. Z ohrožených druhů na této lokalitě roste ladoňka karpatská *(Scilla bifolia)* nebo lilie zlatohlávek *(Lilium martagon)*. Najdete tu také jaterník podléška *(Hepatica nobilis)*, který se v Čechách vyskytuje hojně, ale na východní Moravě jen ojediněle. Tato rostlina je zajímavá tím, že patří mezi myrmekochorní druhy – šíření jejích semen zabezpečují mravenci.

Jedna geomorfologická pozoruhodnost se nachází už v ochranném pásu přírodní památky. Jde o profil typického flyšového souvrství o délce až 700 m. Vodní eroze zde odkryla tzv. křivské vrstvy (pojmenované podle Křivského potoka) zlínského souvrství z období eocénu (třetihor), jež náleží račanské jednotce magurského flyše. V těchto místech má Vsetínská Bečva skalnaté koryto tvořené převážně šedými vápnitými jílovci. V menší míře se zde vyskytují i lavicovité polohy pískovců, které obsahují velké množství organodetritického materiálu (úlomky různých řas, jehlice hub atd.). Vrstvy protínají řeku v příčném směru od východu k západu a jejich sklon dosahuje v některých místech až 90° směrem k jihu. Při nízkém stavu vody místy

Skalní prahy vyčnívající při nízkém stavu vody nad hladinu (foto D. Černoch)

vyčnívají až několik desítek centimetrů nad vodní hladinu v podobě členěných skalních prahů, kolem nichž se tvoří drobné peřeje.

Na počátku 18. století farář Jan Jiří Středovský zaznamenal zprávy o výskytu drahých kovů na východní Moravě. Jeden z jeho zápisů se týká stráně Bražiska na území Jarcové. Pověst vypravuje, že „naproti šibenicám mezříčským, blíž dědiny Jarcové, jest potok slove Kobylí“. Kdo by šel úzkou roklí proti proudu toho potoka, dojde k velké rokytě. Pod ní leží velký kámen, v němž je vytesáno znamení tří klíčů. Kdo by kopal pod tím kamenem, najde kus zlata jako konvice o velikosti mázu.

Potůček zvaný Kobylí potok dodnes stéká z Bražisk. Své jméno dostal podle kobylího pole. To bývala měkká, vlhká pastvina, na které se pásly neokované březí kobyly. Ve středověku se k takovým kobylím pastvinám vázaly všelijaké zvyklosti a pověry. Kus zlata velký jako mázní konev ještě nikdo v Jarcové nenalezl, ale kámen se znamením tří klíčů, ten se v horní části Kobylího potoka opravdu nachází.

Vydání této publikace podpořili:

PhDr. Ladislav Baletka, Podlesí

Ing. Irena Brouwerová, Valašské Meziříčí

Jiří Částečka, Valašské Meziříčí

MVDr. Jarmil Dobeš – veterinář, Valašské Meziříčí

Zdeněk Hartinger, fotograf, Vsetín

Josef Hruška – umělecký kovář, Valašské Meziříčí

Eliška Chajdrnová, Valašské Meziříčí

Ing. Tomáš Jelínek, Valašské Meziříčí

Ing. Josef Kalus, Podlesí

Ing. Tomáš Kantor, Valašské Meziříčí

Mgr. Milan Kardoš, Valašské Meziříčí

MUDr. Miroslav Krchňák, Valašské Meziříčí

Mgr. Dagmar Lacinová, Valašské Meziříčí

MUDr. Milan Leckeši, Valašské Meziříčí

MUDr. Mgr. Radim Líčeník, Valašské Meziříčí

MUDr. Vladimír Líčeník, Valašské Meziříčí

Ing. Bohdan Mikušek, Valašské Meziříčí

Vladimír Místecký, Poličná

Jiří Nauš, Valašské Meziříčí

Vlasta Navrátil – fotograf, Valašské Meziříčí

Bc. Vítězslav Nesvadba, Valašské Meziříčí

Ing. Marek Netolička, Valašské Meziříčí

Ing. Jan Odstrčil, Valašské Meziříčí

Mgr. Jiří Pernický, Valašské Meziříčí

Mgr. Zdeněk Petroš, Valašské Meziříčí

JUDr. Zdeněk Podzemný, Valašské Meziříčí

Karel Půst – Valach, Valašské Meziříčí

MgA. Vladimír Skýpala, Valašské Meziříčí

Ing. Helena Skýpalová, Valašské Meziříčí

Mgr. Jan Trčka, Valašské Meziříčí

Ing. Daniel Vodák, Valašské Meziříčí

Ing. Josef Vrátník, Hrachovec

Ing. arch. Antonín Závada, Valašské Meziříčí

JUDr. Igor Zmydlený – advokát, Valašské Meziříčí

Město Valašské Meziříčí

Obec Bystřička

Obec Jarcová

Antonín Cimala, s. r. o., Valašské Meziříčí

Kompakt VM, s. r. o., Valašské Meziříčí

Městské lesy a zeleň, s. r. o., Valašské Meziříčí

Pálenice Bublík, spol. s r. o., Poličná

Pálenice u Libora – Libor Bublík, Poličná

Ing. Vladimír Vašica, Efios, spol. s r. o.

Vodovody a kanalizace Vsetín, a. s.

MUDr. Jan Bohuslav Kraicz

Tato publikace byla vydána díky podpoře Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky. ESF napomáhá rozvoji zaměstnanosti podporou zaměstnatelnosti, podnikatelského ducha, rovných příležitostí a investicemi do lidských zdrojů.

Při přípravě kapitoly „Pomník popravených partyzánů v Poličné“ jsme použili informace z webové stránky (http://www.multiweb.cz/plaja/pomniky/pomniky.html) a článku publikovaného PhDr. L. Baletkou „K první popravě v našem okrese, oběšením Stanislava Mikoláška“.

Editor: Milan Orálek
Redaktor: Mgr. Jiří Jurečka
Grafické zpracování: MgA. Vladimír Skýpala
Sazba: Ing. Helena Skýpalová
Obálka: Josef Válek
Tisk: Tompres Lipník nad Bečvou

Vydal Český svaz ochránců přírody Valašské Meziříčí v roce 2008
http://ochranci.cz, e-mail: valmez@ochranci.cz